Ivan Tavčar

4000

Založba Bird Publisher, 2011

Naslov izvirnika:
4000
Ivan Tavčar

Ivan Tavčar, 1891
Copyright © Bird Publisher, 2011

Založba:
Bird Publisher
DP, založništvo, d. o. o., Levčeva ulica 13, 1234 Mengeš
Telefon: +386 (1) 723 78 28
E-pošta: info@bird-publisher.com
www.bird-publisher.com
Urednik: Damjan Plut
Oblikovanje: Grafiza
PDF in e-knjiga narejena: junija 2011

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-32(0.034.2)

TAVČAR, Ivan, 1851-1923
[Štiri tisoč]
4000 [Elektronski vir] / Ivan Tavčar. - El. knjiga. - Mengeš :
Bird Publisher, 2011

Način dostopa (URL): http://www.bird-publisher.com/

ISBN 978-961-279-028-8 (pdf)
ISBN 978-961-279-029-5 (mobi)
ISBN 978-961-279-030-1 (ePUB)

257114624

Vse pravice pridržane. Nobenega dela te knjige ni dovoljeno reproducirati, prenašati ali uporabljati v izvirniku ali v prevodu v kakršni koli obliki in s katero koli tehniko, elektronsko, mehansko, s fotokopiranjem, snemanjem ali s katerim koli sistemom za shranjevanje, obdelavo in prenos podatkov brez pisnega dovoljenja založbe.

Ta e-knjiga je namenjena vaši osebni uporabi. Ni je dovoljeno prodajati naprej ali podariti drugim osebam.
Če bi želeli to e-knjigo podeliti z drugo osebo, prosimo kupite dodatni izvod te e-knjige vsaki osebi, kateri bi jo radi podarili.
Če berete to knjigo, a je niste kupili ali ni bila kupljena za vašo osebno uporabo, potem bi bilo dobro, da bi si kupili vaš lasten izvod te e-knjige. Zahvaljujemo se vam, ker upoštevate in spoštujete avtorsko delo vseh sodelujočih avtorjev in založbe.

Vsebina

I 6
II 11
III 14
IV 19
V 24
VI 32
VII 40
VIII 50
IX 58
X 66
XI 72
XII 78

I

Pisalo se je leto 4000 po Kristusovem rojstvu!

Zaspal sem bil in dva tisoč let so me imele v sebi moči zemlje slovenske.

Tedaj je pristopil angel Gospodov, angel Azrael, in mi ukazal: »Vstani!«

Vstajal sem. Ali prostor – meril mi je šest čevljev v dolžini – kateri mi je bil spočetka preozek in pretesen, bil mi je že preobširen, tako da bi se bil zlahka raztegnil na vse strani, samo da sem imel kaj, kar bi se sploh dalo raztegniti! Toda angel Gospodov je dvignil žarečo svojo roko, in z vseh štirih krajev sveta so se zbirali in zbrali ostanki mojega rojstva.

Dejal je angel Gospodov: »Vstani in vzemi prejšnjo obleko svojo!«

Storil sem tako, in bila mi je znova pretesna stoinstoletna moja sobica. Na levi in desni strani so zaječali duhovi, češ da jih potiskam s kraja, kjer so si pridobili pravico, utrjeno po mirni tisočletni posesti.

»Sodnik te kliče pred svoj prestol,« govoril je óni, ki me je vzdramil iz smrtnega spanja, »izkazati ti hoče milost!«

»Torej mi je opróstil pregrehe moje!« zaihtel sem radostno.

»Vse ti je oproščeno! Dva tisoč let si ležal v zemlji brez življenja in zavesti. In to se je videla stvarniku primerna kazen za tvojo samozavest, s katero si se odlikoval nekdaj!«

»Dva tisoč let!« vzkliknil sem. »Kaj se je zgodilo s slovensko domovino v tem času?«

»Molči in čakaj!« ustavi me ostro poslanec Gospodov.

»Molči in čakaj ter ne preprečaj z vprašanji namenov Tistega, ki te je komaj poklical iz prahu in ki ima nas vse v mogočni roki!«

»Dva tisoč let! Dva tisoč let!« Ta misel mi ni hotela zapustiti znova ustvarjenega telesa. »Kako lahke se mi čutijo kosti!« pristavil sem zadovoljno.

»Ne čudi se,« odgovori mi angel, »saj so bile v različnih rokah in prav močnó so obrabljene sedaj, ko so ti po brezkončni milosti podarjene znova!«

Nadaljeval je: »Gospod ti je odločil dolgo pot, zategadelj vstani hitro! Dodajam še to: široširna je njiva, kjer si spal, in s tabo je spalo tisoč in tisoč drugih mrličev. Taka je zaukazba božja! Izberi si spremljevalca, da ti je na poti prijatelj in svetovalec!«

»Kdo li bode hotel z mano?«

»Obišči jih, nekdanje prijatelje svoje! Toda hitro, ker le kratka je nama odločena doba!«

Vstal sem. Odmikala se je zemlja pred mano, in od angela se je razlivala svetloba okrog in okrog. Povsod sem gledal posteljo pri postelji; in spala je Adamovih otrok legija pri legiji!

Prijel me je Azrael za roko, in obstala sva pred ležiščem, ki je bilo široko in pripravno za dva človeka, kakršni so umirali takrat, ko sem še hodil po črni zemlji.

Angel Gospodov je dihnil proti črni ruši in dejal: »Govôri!«

I

Iz osrčja zemeljskega se začuje: »Kdo me kliče?«

Po tvojem glasu, prijatelj Tine, spoznal sem te kakor mnogokrat prej, ko sva še dihala sladko življenje!

»Gospod me kliče na zemljo,« odgovoril sem, »in ti mi bodi spremljevalec in svetovalec!«

»Na zemljo?« – in videti je bilo, da se je prijatelj Tine nekaj zamislil v gomili svoji. »Na zemljo, praviš? Odgovôri mi tole: Ali rodi po šampanjskih goricah trta, in ali pijó na zemlji pametni ljudje še vedno francosko vino?«

Obsenčil me je Azrael z desnico svojo, da sem odgovarjal resnično in pravično na vsako vprašanje. Odgovoril sem torej: »Nič več ga ne pijó francoskega vina zemljanje in v Šampaniji je vse golo, kakor je bilo golo vse po nekdanji Sahari! Zadnjo steklenico šampanjca je izpil ruski car leta 2905 po rojstvu Odrešenikovem in od tedaj ga niti ruski carji niso dobili ne kaplje!«

Duh pod mano zastoče tako milo, da me prešine in gane, da koprnim od sočutja.

»In kaj pijó sedaj umrjoči rodovi planeta našega?« Zopet sem moral odgovoriti resnično in pravično: »Vodó in zgolj vodó!«

Takoj se začuje odgovor iz zemljskega osrčja: »Ne grem! Hodi sam! Tukaj ležim tako prijetno: tukaj ni pravd, ni biričev in ne ošabnih sodnikov!«

Pristopila sva k sosednji gomili. Azrael dahne nanjo in ukaže: »Govôri!« In sedaj si se odzval ti, prijatelj Fran, in vprašal, kdo te kliče na dan. Odgovoril sem: »Ali bi ne hotel z mano na zemljo, da mi bodeš moder svetovalec?« Strahoma sem pričakoval odgovora njegovega. »S tabo?« zazvenelo je iz osrčja zemeljskega. »S tabo? Skoraj vem, kdo si. Pisec slovenski si bil nekdaj, toda pojma nisi imel niti o staroslovenščini niti o tem, kako se pravilno piše nova slovenščina. Ali ni bilo res tako?«

Pravilno in resnično sem moral odgovoriti: »Res, bilo je tako!«

»Vidiš,« zavrnil me je porogljivo, »odrini, kamor ti drago! Že dva tisoč let počivamo tukaj, ali še sedaj me časih glava boli od vaših slovniških pregreh. Pojdite rakom žvižgat, vsi pisači in pisuni! Še nekaj mi odgovôri. Imate li še vedno nadškofa olomuškega na zemlji?«

Resnično mu odgovorim: »Še vedno, in sedaj je kardinal!«

»Odrini in ne krati mi dragega spanja!«

Obupan in preplašen pristopim k tretji gomili. Bilo je to ležišče ozko in pričalo je, kako ubožno in tanko je bil v življenju oblečen duh, ki sedaj počiva tu spodaj. Oživil ga je s svojim dihom Azrael in mu ukazal, naj govori. Mene pa je zopet obsenčil z desnico svojo, da sem moral govoriti resnico in pravico.

»Kdo sta, ki mi kratita smrtni mir, dasi vaju nisem klical?«

Po tej slabi volji sem spoznal takoj osornega prijatelja Josipa.

»Kličem te, da me spremiš na zemljo, v domovino slovensko!«

»Glej ga, ti si!« odgovoril mi je. »Dva tisoč let si že mrtev, in smrt te še sedaj ni spametovala! Da bi se zopet napotil med Slovence, pit kislo vino dolenjsko in brezplačno pisat romane in novele – tako silno me Oče nebeški gotovo neče udariti! S svojega mestiča se ne ganem! – Ali se še sploh kaj piše in ›pisari‹ v slovenščini?«

Prisilil me je Azrael, da sem moral odgovoriti pravico in resnico. »Zgolj molitvene knjige, drugega nič!«

Zdelo se mi je, kakor bi čul grohotanje iz osrčja zemeljskega. Potem pa mi je zazvenel odgovor: »Odrini v miru božjem, mene pa pusti, da zopet zaspim na sto tisoč in sto tisoč let!«

Tožno sem vzdihnil: »Nikdo mi neče biti spremljevalec!«

»Moči nimam, da bi ti siloma zbudil tovariša!« odgovori mi nato angel Azrael. »Pojdiva torej samá na pot!«

Vzel me je v naróčaj in grozen piš in vihar me je sprejel v sredo svojo. Angel pa je uprl nogo na trepetajočo zemljo in kamor je stopil, podirala so se selišča in skalnate gore so se drobile. Z eno nogó se je dotikal zemlje, z drugo pa jasne lune! Od svetóv do svetóv je stopal, majali so se vsi, toda niti eden ni prišel iz svojega tirú, ker bi se bil sicer že tiste dni moral poroditi kaos, v katerega bode končno roka Stvarnikova pomešala vse svetovje. Svet za svetom se je vrstil pred mojim pogledom; bilo jih je na milijarde; milijarda za mano, milijarda pred mano. Ali neprestano dalje me je drevil poslanec Gospodov, da jih niti šteti nisem mogel, dasi sem bil nesmrten duh, kakor óni, ki me je objemal v naróčaju svojem.

Človeške rodove po zemlji pa je tepla tedaj šiba Gospodova, in vsi so pričakovali grozovite dobe, da se prikažejo apokaliptični jezdeci na obnebju in da pričnó pobijati človeštvo. Potresi, lakota in povodnji, vsa ta zla so morila človeštvo, in nepremagljivi orkani so tulili okrog zemeljske oble. Po vsem severnem nebu pa se je kazala zvezda repatica, ki je bila kakor ognjen meč, s katerim je hotel razsekati večni Bog vse ustvarjene svetove. Ali to ni bila zvezda repatica, to je bil angel Azrael, noseč me pred prestol večnega Sodnika!

Zapustivšima vesoljnih svetov vesoljne prostore, zažarila so se pred nama nebes velikanska vrata. Izdelal jih je nekdaj Hefajst od čistega zlata in jih okrasil z dokaj divnimi podobami. Obrnil sem pogled v kraje, od koder sva prišla: zvezda pri zvezdi se je utrinjala, in sukali so se brezštevilni svetovi, kakor bi švigala iskra pri iskri po večnem ozračju! Kje si se sukala v tej množici, stara mati zemlja? Obrnil sem pogled prédse, kamor sva hitela. Pred nama se je žaril ogenj nebeških vrat! Sam Bog je bil v svoji slavi upodobljen na njih in okrog njega vsi zbori angelov in arhangelov. Bila so visoka in široka, da jih ni moglo prezreti nobeno oko človeško. Pred njimi pa se je širil brezkončni prostor, ki je sezal iz večnosti v večnost. Svetil se je kakor parket v gosposkem dvoru, ali živega duha ni bilo opaziti na njem.

»To je predpekel!« izpregovori Azrael.

»Predpekel!« začudim se. »In kje so duhovi očakov, ki so nekdaj samevali tod?«

»Vsi so prejeli milost v Gospodu!« reče mi angel.

Tedaj se je po bleščeči vršini od nekod hipoma pokazala sklonjena podobica drobnega možička! V rokah je nosil dolgo, težko metlo, in kakor blisk je švigal ž njo po predpekla parketu sedaj sem, sedaj tja! Ali neprestano so mu kapala debele srage z ozkega obraza, kjer se je kazala gubica pri gubici. In vsaka kaplja je padla na svetli tlak, in po vsaki kaplji se je napravila na svetlem tlaku velika črna lisa. In pri vsaki kaplji je zastokal: »Oj, te lise, te nesrečne lise!« Bil je zamolklo zveneč glas in čul se je kakor iz groba! Potem pa je kakor huda ura bíl z metlo svojo za svojimi lisami; ali čim bolj je delal, tem bolj se mu je množilo delo.

»Kdo je ta siromak?« vprašam sočutno. Veličastne poteze angelskega obraza je zdajci pomilil nasmeh, kateri se je pa hipno zopet raztajal.

»Opazuj ga,« izpregovori Azrael mirno, »in potem priznaj pravičnost sodbe božje!«

Takrat naju je ugledal možiček na predpeklenskem tlaku. Kakor bi ga bila odnesla sapa, izginil je vzdihujé v večni planoti.

»Opazuj ga!« nadaljeval je angel Gospodov. »V življenju je sodil in sodil, bruna v svojem očesu pa ni obsodil, ni obsojal. Udaril ga je zato Gospod in mu odkazal edino mesto v predpeklu, da čisti ondi tlak in odpira nebeška vrata dušam, hitečim v naróčaj premilostivemu Stvarniku!«

Tedaj se je zopet prikazal óni, ki je bil ravnokar izginil. Metlo je odložil, ali na desno rame si je sedaj oprtal težak ključ od samega čistega zlata. Pod težo tega bremena se je opotekal, da mu je znoj curkoma lil po usnjatem obrazu in da so ostajale v dolgih brazdah črne lise za njim. Na rámenu, kjer ga je težil ključ nebeških vrat, napravila se je bila v teku tisočletij žuljasta grba, enaka velblodovi. Pri vsakem koraku mu je zlato breme stisnilo to grbo, da se je telesce kar zvijalo od bolečin. Vtem sva ga dohitela pri nebeških vratih. Ječe in godrnjaje si je zvalill ključ z rámena, da bi ga potisnil v nebeško ključavnico. Pri tem si je prišlece vendarle ogledoval nekoliko. Srd in nejevolja sta mu napela zgubani obrazek, in kakor lučci sta se mu zaiskrili očesci.

»Zopet slovenski liberalec!« zatogotil se je.

»Odpri in ne sodi!« zavrne ga angel Gospodov. »Ne sodi, ker sedaj si sam sojen!«

Renče dvigne ključ in rožljaje odpira nebeški portal.

»Slovenski liberalec!« Da, takrat sem te spoznal, doktor Tone od zelene Soče! Dva tisoč let in delj že nisem čul tvojega glasu, ali tukaj sem te iztaknil v predpeklenski revščini in zapuščenosti!

Muze, dajte mi moči, da vredno zapojem o čustvih, ki so tedaj napolnila komaj prebujeno dušo mojo!

»Tone do Soče je!« zaviknil sem, in usmiljenje mi je raztopilo dušo, da sem se hotel razjokati zaradi njega, ki je nekdaj kandidiral za prvo mesto v nebeških višavah, a je sedaj toli siromaški obtičal v predpekla grozovplivnih samotah. Razjokati sem se hotel, toda solza mi takrat še ni bila znova podeljena in sočutje ni dobilo steze, da bi se bilo izlilo iz mene.

Predrznil sem se ogovoriti Azraela: »Ta je torej tisti, ki je gospodaril nekdaj na zelenih obalah zelene Soče?«

»Govoril si!«

»In koliko časa je že tukaj?«

»Dva tisoč let!«

»Dva tisoč let! – In neprestano mu je pometati stezo do nebeških vrat in odpirati dušam, katere so poklicane v raj Gospodov?«

»Govoril si!«

»In odpirati mu je tudi dušam slovenskih liberalcev?«

»Govoril si!«

»Brezkončno pravična sodba razsodnosti božje! In kdaj bode dopolnjena vrsta njegovih muk?«

»To je zapisano v knjigah sodeb božjih! Te knjige mi niso odprte, in sam arhangel Mihael straži s svojim mečem pred njimi!«

Vtem so se na stežaj odprla vrata nebeška in ob roki Azraelovi sem prekoračil prag svetega raja.

»Kdaj mu bode dopolnjeno?« vprašal sem iznova. »Koliko vekov ostane še tu?«

»Nekaj bilijonov, in če se ga usmili Gospod prej, nekaj milijonov let!«

»Nekaj bilijonov, nekaj milijonov let!« Duh moj ni mogel prebiti besed Azraelovih! Omahnil sem kakor posekan hrast na tlak pred angela in obležal obnemogel. Svojeroč me je vzdignil. Prav takrat so se sama od sebe zapirala nebeška vrata, in le za nekaj trenutkov se je onemogli pogled moj razprostrl po predpekla bleščeči vršini. Po tej vršini pa je že plesal nesrečni nebeški vratar in se z metlo svojo drevil po nji. In glasno je zazvenel jok njegov: »Oj, te lise, te strašne lise!« Potem so se treskoma zaprla vrata.

Azrael pa je izpregovoril temno-resnega obraza: »Ako ti dodeli Gospod, da zopet kdaj ugledaš zeleno zemljo, ne sodi, da ne bodeš sojen!«

»Čemu?« drznem se vprašati iznova.

Takoj mi odgovori angel: »Tu je kraj, kjer poveličuje Stvarnik vse tiste zakonske, kateri so si ostali zvesti do smrti!«

»Tukaj se poveličuje zakonska zvestoba!« vzkliknil sem. Sveti Odrešenik! Ti prostori niso sezali iz večnosti v večnost! Neresnice ne morem govoriti! Prenapolnjeni niso bili ti nebeški prostori; v brezkončni ljubezni so se družili duhovi po njih, ali gneče ni opažalo strmeče mojo oko! Adam in Eva sta hodila krasna, kakor v prvotni dobi, ob obalah mogočnega Evfrata in se objemala v čisti ljubezni. Videl sem še mnogo drugih blaženih duhov, sosebno v visoki slavi tebe, Vittoria Colonna, in soproga tvojega Francesca Pescara, ki je nekdaj s srčno svojo krvjo rosil bojno polje tožne Pavije! Zadaj je ugledalo srečno oko tudi njo, katera mi je bila družica v življenju in mi porodila obilo cvetočih otrok! Toda angel Gospodov ni dopuščal, da bi stopil pred njo; odnesel me je s krajev, kjer se je zbralo le oskromno število onih, ki so bili poklicani tja.

Obstala sva pri tretjih vratih nebeških. Bila so izsekana od samo enega rubina, in Kristus, Odrešenik naš, upodobljen je bil na njih s trpljenjem svojim. Dvignil je angel roko in se trikrat globoko priklonil. Jaz pa sem se priklanjal ž njim. Sama od sebe so se odprla vrata in stopila sva v kraj, ki se razteza pred zadnjimi vrati nebeškimi. Povsod miloba, povsod krasota! Ali niti enega nebeških duhov nisem mogel opaziti!

»Dobri angel,« izpregovoril sem, »pojasni mi blagohotno, zakaj so osameli ti prednebeški kraji in zakaj so duhovi pregnani s teh mest, kjer se povsod razodeva miloba in kras?«

»Tudi ti kraji,« odgovori mi angel, »odkazani so po brezkončni razsodnosti božji posebnemu namenu. Semkaj so poklicani izvoljeni duhovi, ki so v življenju prejemali dobrote in se zaradi njih vžgali v pravi, čisti hvaležnosti!«

Strmeč obstanem. Nikjer nisem opazil zveličanega duha, in leta 4000 po Kristusovem rojstvu je bil ta prednebeški prostor še – prazen!

Zdajci se pred nama zaiskré četrta in zadnja vrata nebeška. Zbrušena so bila od samo enega demanta, in Sveta Trojica je bila upodobljena na njih. Okrog njih se je ovijal vinski trs, vedno zeleneč in neprestano rodeč raznobojno grozdje. Ali tu pred vhodom sem ugledal tebe, starčka iz narodne pesmi slovenske! Z lica se ti je žarila prava radost nebeška, in v roki si stiskal kozarček rujnega vinca. Kadar si ga izpil, prihitel je precej angelček božji in ti iznova nalil kupico. Neprestano pa si pel slavo svojemu Bogu:

»Oče nebeški, glej,
še en kozarček zdej,
hvalo bom vekomej,
vekomaj pel!«

»Kako, da je izbran samo ta na to izvoljeno mesto?« začudil sem se. Odgovoril mi je Azrael: »Mnogo je pil! Ali pri vsaki kupici je dajal hvalo Tistemu, ki mu je ustvaril gorko kapljo. Bila je to prava hvaležnost, ker je prihajala resnično od srca. Zategadelj ga je poveličal Gospod in mu dodelil milost, da mu še po smrti rodi vinska trta!«

II

Odprla so se zadnja vrata nebeška. Gledal sem Boga od obličja do obličja, in jasne so mi bile vse skrivnosti njegove. Popisati se ne dá, kar sem gledal, ali toliko je gotovo, da nebeški Oče naš ni takšen, kakor govoré o njem nega hlapci po Goriškem. Angel Gospodov me je spremil pred prestol božji in me obvaroval, da me niso pokončale strele, ki so se neprestano vžigale s tega prestola.

Gospod pa je izpregovoril: »Nekdaj, ko si še pregrešno živel na zemlji, želel si, da bi za dva tisoč let zopet ugledal domovino slovensko. Bodi človek! In ti, angel življenja, dotakni se ga s prstom svojim, da se izpolni želja njegova!«

Angel življenja je pristopil in mi iznova vklenil dušo v človeško telo. Nato izpregovori Gospod: »Pristopi tudi ti, angel smrti, in dotakni se ga s hladno roko, da mu bode zopet umreti, ako si bode zaželel, daleč od zelene zemlje!« Obsenčil me je angel smrti, in pretresla me je ledena njegova moč, da je bilo zdajci zopet umrjoče telo, katero je ravno dal iz rok angel življenja!

Končno je še izpregovoril Gospod: »Približaj se tudi ti, angel ljubezni, in rahlo roko mu polôži na glavo, da se znova vname ljubezen v njem, ljubezen, najslajše tolažilo otrokom mojim na zemlji!«

Kakor topla sapa, v kateri se spomladi tajata sneg in led na gorskih vrhovih, tako je dihnil name angel ljubezni. Srce moje je bilo hipoma plodovit vrt, kjer je hotela ljubezen zdajci pognati svoje kali!

»Azrael,« izpregovoril je Gospod, »vzemi ga zopet v naróčaj in odnesi ga na kraje, kjer ga čaka novo življenje!«

Tako se je zgodilo. Tema je bila ob meni in otrpnila je zavest duše moje. Ko sem se zopet zavedel, bil sem že na zemlji!

III

Na zemlji sem bil torej! Telo mi je bilo umrjoče kakor nekdaj in v sebi je nosilo vse tiste strasti kakor tedaj, ko se je porodilo prvikrat! Tudi stari spomin se je oživil v meni, in prvo življenje se je raztezalo pred duhom mojim kakor ravan, kjer mi je bil znan vsak prostorček, sleherni kotiček!

Po meni se je pretakala vroča kri, in mladostna moč me je prešinjala. »Zopet si človek!« Pri tej misli je vse zakipelo po meni, in presrečen sem si potipal iznova ustvarjeno lice. Začutil sem mehko in voljnó kožo. Tedaj se je vzbudila prva želja v meni: želja po zrcalu, da bi si ogledal zopet dano krasoto svojo. Ta želja mi je utrdila prepričanje, da sem res zopet človek, óna uboga stvar, ki se porodi v pregrehah in nečimrnostih in prav tako umira!

Ležal sem na mehki travi polja Ljubljanskega. Nad mano je sijalo sonce in me grelo s toplimi svojimi žarki. Po dva tisoč letih sva se zopet videla s tem orjakom in vélikim prijateljem človeštva. Vedno je še tičalo sredi velikanskega obnebja; vse pod njim se je izpremenilo, toda sonce sámo je ostalo, kakršno je bilo takrat, ko ga je Stvarnik izpustil iz rok. Zagledal sem se tja v Kamniške planine; prebile so stoletne viharje in krasne kakor nekdaj mejile krájino. Obrnil sem pogled proti beli Ljubljani. Mnogo se ni bila razširila. Obkrožalo jo je visoko zidovje, za zidovjem pa skoraj nisem mogel prešteti cerkvenih stolpov.

»Dolgo časa si spal, prijatelj!« ogovori me nekdo.

Ozrem se za glasom. Blizu mene, tik njive, obsejane z repo, čepel je na zemlji plešast človek, siromaško oblečen. Marsikako záplato si je bil prikrpal na suknjo, in palec na desni nogi mu je gledal iz obuvala, koje si je ovil z brezovo trtico. V roki je imel olupljeno repo, katero si je ravnokar izpulil na sosednji njivi in jo sedaj glodal. Ta mož se je torej ponižno oglasil, in sicer latinsko, dasi ne preklasično. Ker sem tiste dni govoril vse jezike sveta, odgovarjal sem mu brez težave.

»Dolgo si spal! Prijezdil si na temle konju, toda že v sedlu si spal, in vsak trenutek sem menil, da padeš na tla!«

Šele zdaj sem opazi konja, obloženega z obilo prtljago. Pasel se je po livadi in se ni menil za naju. »Hvala ti, Azrael,« dejal sem sam v sebi, »da si tako izvrstno skrbel zame!«

»Ko si se hotel zgruditi s sedla,« nadaljuje óni, prestregel sem te in te položil semkaj v travo!«

Iskreno ga zahvalim.

»Ako se ne motim,« reče zopet, »tedaj si tujec, katerega je usoda zanesla v našo krájino?«

»Pravo si pogodil,« odgovorim mu; »tujec sem, dasi je nekdaj oko moje že gledalo to ravan.«

»Od kod prihajaš, brate in prijatelj?« vpraša me.

»Visoko od zgoraj.«

»Torej z visokega severa? Morda iz krajev, kjer vlada narodom sibirska republika?«

»Iz tistih krajev!«

»Kakih novic nam prinašaš?«

»Ničesar posebnega, česar bi že ne vedeli.«

Prvi moj pozemeljski znanec je bil videti jako radoveden.

III

»Torej je resnica,« povprašuje me živahno, »da sta se kardinal iz Varšave in ruski car merila na ravninah smolenskih in se ljuto borila ves teden?«

»Tako je, kakor govoriš!« odgovorim jaz.

»In končno je res zmagala njega eminenca in uničila belega carja?«

»Tudi to se je zgodilo.«

»Sedaj je daljna Rusija poslušna kardinalu iz Varšave, in resnica je, da je zadnji Romanov pobegnil k cesarju združenih severnoameriških držav, kakor se je nam poročalo?«

»To je resnica.«

Navdušeno je vzkliknil: »Kako velika je moč svete cerkve!«

Ali sedaj, ko me je izprašal toli temeljito, pričnem ga izpraševati še jaz.

»Tujec sem,« rečem mu, »in pótujem že dolgo. Obhodil sem mnogo deželá, ali semkaj sem dospel ravnokar. Nisem še dobil brata, kateri bi me poučil o tukajšnjih krajih in rodovih. Bodi mi prijazen in razjasni mi, kar mi je še temno in nejasno!«

»Moja prijaznost ti bodi verni hlapec!« odgovori mi takoj.

»Imenuj mi to deželo in mesto, katerega ozidje se dviga pred mano!«

»To mesto je Emona, in o njega prvi zgodovini vemo samo to, da je bilo od nekdaj sedež slavnoznanih škofov.«

»In dežela, kako se imenuje?«

»Papeževa provincija številka LII.«

»Papeževa provincija!« začudim se. »In kje so druge številke?«

»Samo v osrednji Afriki jih je petnajst!« odgovori mi ponosno.

Čudil sem se sam v sebi nekaj časa. Potem pa boječe vprašam: »Kdo vam je vladar?«

»Prvi vladar je papež.«

»Rimski papež?«

»Vidi se ti,« veli mi porogljivo, »da si tujec in da slabo poznaš zgodovino! Kje so časi, ko so še naši papeži imeli svoj sedež v Rimu!«

»In kje stolujejo sedaj?«

»To bi vendar moral vedeti! Ko je sveti Gregor CCXXII. dal na Kapitolu usmrtiti poslednjega laškega kralja, preselil se je s kardinali svojimi, katerih je bilo takrat samo tri tisoč, v Afriko, in od tedaj stolujejo papeži naši v starodavnem Timbuktu!«

»Hvala ti za pojasnilo! In kdo je drugi naš vladar?«

»Premilostivi naš nadškof ljubljanski!«

»Nekdaj so vladali tukaj avstrijski cesarji,« omenil sem ponižno.

»Ti vladajo še, toda le po imenu.«

»Po imenu! Pojasni mi to, prijatelj!«

»Najvažnejša zgodovina ti je popolnoma neznana! Leta 3992 se je uprl nadškof ljubljanski, in kardinal iz Zagreba mu je prihitel na pomoč. Cerkvene čete – na desnem krilu jim je veleval

kaplan Trnovski – zgrabile so se z vojsko avstrijsko in jo razteple in premagale na Ptujskem polju.«

»Da, da, prijatelj,« nadaljuje ponosno, »na Ptujskem polju se je bíla tista zmagonosna bitka! Od tedaj smo papeževa provincija štev. LII., in Dunaj nam mora vsako leto plačevati danj.«

»Kakšen je ta danj?«

»Petdeset tisoč centov voščenih sveč, kar ni malenkost sedaj, ko je vosek toli drag.«

»Sedaj, ko si me prijazno poučil o političnem razmerju, pouči me še, kakšen jezik govori ljudstvo po teh krájinah?«

»Tudi to ti razložim. Občevalni jezik je latinski, in vsi olikanci ga govorimo. Tudi seljaki ga večinoma že govoré, samó nižje ljudstvo govori star, pozabljeni jezik, in sicer vsaki dve uri drugače. Učenjaki še nismo edini, kakov jezik je to; nekateri trdijo, da je ostanek stare tatarščine, drugi zopet, da je to nekdanji turški jezik.«

Srce se mi je krčilo zaradi tvoje usode, uboga, uboga slovenščina.

»In nemščina?« vprašal sem.

»Ta se že tisoč let ne govori več.«

Prijetno mi je zazvenel odgovor na novoustvarjena ušesa. Ali ni se mi videl verjeten, zato vprašam začuden: »Kako to?«

Odgovori mi: »Ne poznaš li dekreta nadškofa Janeza devetindevetdesetega? Ta dekret prepoveduje nemški jezik enkrat za vselej.«

»Zakaj?«

»Vzroki so tehtni. Največji grešnik, kar jih je kdaj porodila zemlja, bil je prekleti Martin Luter! Ta je pisaril pohujšljive svoje knjige v nemščini, in zategadelj je blaženi nadškof Janez prepovedal to govorico. Že tisoč let se ni čula v nas nemška besedica!«

Všeč mi je bil spomin na tega nadškofa, samo žal mi je bilo, da ni živel leta 1891., ko bi ga bili Slovenci potrebovali tako bridko.

Znanec moj je v tem času pohrustal repo svojo. Vstal je in izpregovoril elegično: »Sonce že zahaja, in mrak me sili v mesto. Ako hočeva o pravem času dospeti k mestnim vratom, čas je, da odrineva. Ako hočeš v mesto, bodem ti spremljevalec, kakor si ne moreš želeti boljšega!«

»Spremstvo tvoje me bode osrečilo!« odgovoril sem hvaležno.

»Ako mi odšteješ nekaj novcev, vedem ti konja, zakaj za te korake ni vredno, da bi splezal na sedlo!«

Odštejem mu nekaj drobiža, in na vse strani mi izraža hvaležnost svojo, ko ga spravlja v žep. Nato prime konja za povodec in krene po ozki stezi proti mestu.

Spotoma vprašam: »Ali stanuješ v mestu?«

»V mestu, kje pa drugje!«

»Zdi se mi, da nimaš preobilo dohodkov?«

»Kaj hočeš,« odgovori mi ponižno, »saj sem samó profesor na vseučilišču.«

»Profesor na vseučilišču!« vzkliknem.

»Da, na vseučilišču Svetega Simplicija!«

»Kaj predavaš?«

»Učencem svojim razlagam teorijo blaženega Antona od Kala. Toda saj se ti ponudi prilika, da bodeš poslušal predavanje moje, ako prideš na vseučilišče Svetega Simplicija!«

Takrat sem že sklenil v duhu, da obiščem to svetovnoznano vseučilišče. Za sedaj pa vprašam: »Kakšne dohodke imaš od profesure svoje?

»Ti dohodki niso nikakor neznatni! Na teden mi izplačuje škofova blagajnica po dve liri; poleg tega imam privilegij, da se smem brezplačno najesti na kapiteljskem polju, kadar hočem.«

»To repišče je torej kapiteljsko polje?«

»Tako je, in često sem tukaj večerjal že prav izvrstno!«

»Obuvalo ti tudi ni najboljše!« pristavil sem.

»Vidiš, to so res posebne sitnosti!« odgovori mi. »Nam vseučiliškim profesorjem morajo nadškofovi dvorni čevljarji brezplačno napravljati obutev. Vrstimo se drug za drugim. Sedaj je na vrsti naš rector magnificus – tisti, ki tako smešno predava o sandalah svetega Antona – in to je tanko in neznatno človeče, ki prav počasi trga obutev svojo! Jaz pa moram čakati, dasi mi palec na nogi gleda beli dan, kakor bi ne bilo ni čevljarjev ni usnja na svetu!«

Priznal sem, da mu je v tem oziru usoda dokaj žalostna.

»Sicer pa človek izhaja prav lahko,« zatrjuje mi, »tem laže, ker imam postranskih dohodkov!«

»Kakšni dohodki so to?«

»O vélikih praznikih,« odgovori mi, »zvonim v stolpu Svetega Nikolaja, kar mi na leto donaša nekaj lir. Vendar je že tudi v tem slabše!« pristavi vzdihujé.

»In kako to?«

»Kako to? Ker se že do malega ponujajo vsi profesorji vseučiliški, da bi zvonili v stolpu Svetega Nikolaja!«

Ko mu ne odgovorim ničesar, doda še: »In tako se nam krade kruh, nam, ki smo vendar stari in izkušeni učenjaki!«

Prikorakala sva malone do mestnih vrat. Že se je dvigalo pred nama visoko ozidje, in že sva opazila mnogoštevilne straže, ki so hodile po tem ozidju. Stopila sva na most, kateri se je razpenjal nad mestnim jarkom, neposredno pred orjaškim portalom. Zdajci se pripelje po prašni cesti za nama gosposka kočija. Pred njo so bili vpreženi štirje tolsti konji, kateri so s kopiti teptali po prahu, da se je dvigal kar v oblakih. Profesor z vseučilišča Svetega Simplicija se ponižno umakne, globoko se pokloni in sname obrabljeni klobuček. Rejen človek je sedel v tem vozu in se leno valjal po mehkih blazinah. Na prsih se mu je bleščalo nekaj redov, torej je bilo popolnoma upravičeno, da se na naju niti ozrl ni. Pri mestnih vratih je hitela straža v orožje. Začula so se ostra povelja, in vojaki so prezentirali.

Potem je bliskoma vse izginilo v mesto.

»Kdo je bil ta dostojanstvenik?« vprašam radovedno. »Izkazujejo mu vojaške časti!«

»Velika in imenitna glava!« odgovori mi profesor vseučiliški. »Cerkovnik pri Svetem Nikolaju je, in dodeljeno mu je dostojanstvo generala! Peljal se je na izprehod, in sam Bog ve, ali sem se mu priklonil dovolj globoko!«

III

»Z dostojanstvom generala!« začudim se.

»Da! Da! In z dohodki generala!«

»Čudna, čudna zemlja!« premišljeval sem, ko sem leta 4000 po Kristusovem rojstvu poleg spremljevalca svojega prekoračil vrata bele naše Ljubljane!

IV

Ljubljano je obkoljalo tiste dni visoko in debelo zidovje. Učenjaki so ga primerjali ozidju, katero je v starodavnih dobah obkrožalo slavne Ninive. Sezidano je bilo ozko, toda vendar tako široko, da je bilo v njem dovolj prostora raznovrstnim vojašnicam, skladiščem, kapelicam in drugim prostorom, kjer je vežbala in vadila mestna posadka. V tem ozidju je tičala kar velika vojska, kateri je bilo v varstvo izročeno mesto ljubljansko.

S spremljevalcem svojim, ki mi je vodil konja, napotil sem se pod velikanski obok mestnih vrat. Zunanja stražu je naju pustila v miru, prav kakor da naju niti opazila ni. Pod obokom mi je bilo, kakor da sem stopil v podzemeljsko jamo.

Povsod je kapalo od stropa, prav kakor v predoru. Zamolklo je zazvenelo vselej, kadar je konj s kopitom udaril po tlaku. Tema bi bila, da ni malone vsakih pet korakov ob steni gorela svetilnica, ki je razširjala mračno svetlobo.

V tem sómraku sem opazil tik pota, po katerem sva hodila, še drug tir, in lahko si mislite, kakšna čustva so me obšla, ko sem tu pozdravil staro znanko železnico! Bil je resnično železniški tir in kar nič se ni razlikoval od ónih, po katerih sem se vozil, ko sem bil še prvič na zeleni zemlji.

»Tu je železnica!« rečem profesorju z vseučilišča Svetega Simplicija.

»Da, da, železnica, po kateri se vozi premilostivi nadškof na svoje letovišče v Goričanah!«

»Drugega namena nima?«

»Drugega namena nima! No, saj je že to namen vseh namenov!«

»Kaj vraga!« vzkliknem začuden. Bliskoma je pri meni profesor in mi s široko dlanjo zatisne usta.

»Ti kolneš! Za Boga, če te čuje straža! Danes še bi tičal v železju, in tudi mene bi vrgli v ječo, ako bi me zalotili v pregrešni družbi tvoji!«

Potolažil sem ga obetajoč, da bodem odslej opreznejši in da nečem več kleti.

»Torej železnico imate še vedno?« vprašam, da bi jela govoriti o drugih stvareh. »Ali kje vendar dobivate premoga, da kurite železniške stroje, ko so že pred 2000 leti učenjaki trdili in preračunali, da po 300 letih ne bode nobenega premoga na zemlji!«

»Tako je! Prav so računali, premoga ni! In če bi svete knjige ne govorile o njem, niti bi ne vedeli, kaj je bil premog!«

»Ali vam sedaj goni vlake elektrika?« vprašam radovedno.

»Elektrika!« začudi se učeni starec. »Ali ne poznaš knjig blaženega Antona od Kala? V teh knjigah je prepričevalno dokazano, da je Belcebub takrat, ko ga je drevil arhangel v peklenski prepad, trenil z dolgim repom svojim med vesoljne svetove. In ta udarec je treščil baš na ubogo našo zemljo, da se je vse zaiskrilo. Pri tistem udarcu se je rodila ta moč, kateri so nekdaj rekli elektrika in katera brez dvojbe izvira od hudiča. Zato odobrujejo vsi modrijani dekret pokojnega nadškofa Jerneja XXXIX., s katerim je ostro prepovedal, da bi kjerkoli rabili elektriko v teh pokrájinah. S tem ukrepom je blagi nadškof ponižal Belcebuba samega, da nima več moči do nas!«

IV

»Kaj pa vam torej goni železnico?« vprašam ga strmeč.

»Glej in opazuj sam!«

Začulo se je res nekako drdranje, kakor pred 2000 leti, kadar je tekel železniški voz po plesmih. Škripale so osi, in bobnenje je odmevalo od visokega oboka. Vmes se je čulo kričanje gonjačev, pokanje bičev in zamolklo ječanje. V mraku ugledam tolpo nesrečnikov, napol goltnih in z verigami priklenjenih k težkemu vozu, katerega vlečejo s poslednjimi močmi po tiru. Kadar gre prepočasi, vseka nadzornik z voza sedaj po tem, sedaj po drugem z dolgim bičem svojim. Kamor zadene, ondi se zmesita znoj in kri. In vpreženci napenjajo skrajne sile, da bi hitreje tirali težki voz, prav kakor živina, ki je nekdaj ob naših vodah vlačila težke ladje proti reki. Trudni sopihajo mimo naju in ječé, da se prične konj plašiti, in da ga le iztežka pomiriva s profesorjem. Vtem je oddrdral železniški voz, in niti opazil nisem, je li kdo sedel v njem ali ne. To je bila železnica ljubljanskega nadškofa leta 4000 po Kristusu! …

Sočutno vprašam: »Kaj so zakrivili ti vpreženci, da se morajo pehati tako nečloveško?«

»Veliki hudodelci so!« odgovori mi profesor važno. »Zgolj zločinci so, ki so se pregrešili proti sveti teoriji blaženega Antona od Kala!«

»Proti teoriji blaženega Antona od Kala? V čem tiči njih krivda?«

»Takoj ti pojasnim vse! Prvi, dolgih sivih las, ki je vlekel prav spredaj, bil mi je nekdaj tovariš na vseučilišču Svetega Simplicija. Toda v predavanjih svojih je zabredel v grozno zmoto; trdil je namreč, da je po zapovedih svete cerkve dovoljeno, ako pišemo besedi ›nadškof ljubljanski‹ sredi stavka le z malimi črkami. Ker ni hotel javno preklicati te zmote, obsodil ga je urad za ohranjanje nadškofove časti – sacrum officium defendendae sanctae dignitatis archiepiscopalis – za vse življenje v železniško vprego!«

»Resnično, ta kazen ni pretirana!«

»Da, nikakor ne! Za Jakoba XV. so take grešnike sežigali na grmadah! Dandanes jih pa samo priprezajo k železnici, ker je njega milost, sedanji nadškof Martinus, v tem oziru premehak, predober.«

»Kaj li je pregrešil mladi človek, katerega sem opazil tik bivšega tovariša tvojega?«

»Pregreha njegova je nekoliko manjša. Srečal je na ulicah duhovnika svete cerkve in mu v pozabljivosti svoji ni poljubil roke. Urad za obrambo časti mašnikov – sacrum officium defendendae dignitatis sacerdotum – obsodil ga je glede na njega mladost in očitno globoko kesanje – samo na šest let v vprego!«

»Tudi ta kazen se mi vidi milostna!« odgovorim. »Pri nas v Sibiriji bi ga bili bržkone obsodili kar na dolgih deset let! – Ali kdo je óni, ki vleče prav zadaj, kateremu se vidi najbolj, kako težko premika svoje kosti? Ta je tudi tisti, kateremu nadzornikov bič največkrat zažvižga po plečih.«

»Temu se ne godi preslabo!« odvrne mi profesor.

»Čevljar je iz čevljarskega oddelka. Ko pa je srečal cerkovnika Svetega Florijana, ni se mu odkril, kakor je propisano. Urad za češčenje cerkovnikov – sacrum officium defendendae dignitatis sacristanum – obsodil ga je zaradi tega na šestmesečno težko železniško vprego.«

»Sedaj mi je pa že jasna teorija blaženega Anotna od Kala!« odgovorim spremljevalcu. »Dobro vidim, da imate v mestu svojem pravične sodnike!«

»Sreča tvoja,« dostavi profesor, »da te ni kdo čul, ko si zaklical prej ime vragovo!«

»Pred kakšen urad bi me bili tirali potem?«

»Takoj bi te bili vklenili v železje in te izročili uradu v zabranjevanje pogrehe – sacrum officium de prohibendis peccatis. – Glede na to, da si tujec, obsodil bi te bil ta urad vsaj na dvanajst let v ›kazemate‹ na Golovec. Tvoj imetek pa bi zapadel nadškofovi blagajnici!«

»Hvala ti za pojasnilo! Sedaj mi pa še povej, kakšno vojaščino imate, in kakšna je posadka, ki brani srečo in blaginjo mesta vašega.«

»Tudi to ti hočem povedati. V Emoni ležita dva polka in slavnoznana kohorta ›starih devic‹, kateri je izročen ženski oddelek. Oba polka sta samostansko urejena in bivata tu v mestnem ozidju. Vrhovni vojskovodja je presvetli nadškof Martinus; vsakemu polku pa zapoveduje polkovnik z dostojanstvom prelata. V mestu je torej ena brigada, katera pa je samo oddelek vélike papeževe vojske, stalno utaborjene pri Gorici. Tam pa zapoveduje grof Nerva, papežev maršal, kardinal in partibus infidelium, obenem papežev generalissimus za to provincijo. Ker bode njega eminenca skoro pregledovala mestno posadko, učakaš morda srečo, da mu bodeš gledal v obraz. Znamenit vojak je in v mnogi bitki se je že izkazal!«

»Radostilo me bode, ako ga bodem videl! Kakšen pa je polk, kateri je tukaj v ozidju pri vratih?«

»To so naši triariji!« odgovori mi ponosno. »Pravo jedro so naši posadki in papeževi vojski sploh! Imenujejo se polk ›telesne straže‹ ker so obenem telesna straža premilostivemu nadškofu. Ta polk ›telesne straže‹ ima prekrasno zgodovino! Ustanovil ga je znameniti nadškof Benedikt CII., ki se je prvi obkolil s prepotrebno telesno stražo. To je tisti sloveči nadškof, ki je ustanovil prepotrebni urad v zabranjevanje brad – sacrum officium hominibus imberbibus conservandis. – Ustanovil si je torej posebno telesno stražo, katero je po sebi imenoval stražo ›gologlavih benediktincev‹, ker mora vojaški stražnik slovesno priseči, da nikdar v svojem življenju ne položi pokrivala na glavo. Ta straža se je polagoma razmnožila v polk, obsegajoč dvanajst kohort. Po vojaško in samostansko žive; čisti so, trezni in zanesljivi, vdani visokemu nadškofu. Zato so jim izročena edina mestna vrata, da jih stražijo; ostro pazijo ondi, da se v mesto ne priklati kakšen krivoverec, ki bi begal ljudstvo. Tudi so slovesno obljubili večno uboštvo, tako da živi ves polk ob sami miloščini. Kaj dobro mu torej rabijo mestna vrata, ker mora vsakdo, najsi gre iz mesta, najsi gre v mesto, gologlavim benedektincem deliti miloščino!«

Začudim se: »Torej vedno uboštvo so obljubili vojaki vaši! Potem jim pa nadškof ne daje nobene plače?«

»Gotovo ne! Kakšnega pomena bi bilo sicer večno uboštvo? Na tem načelu je osnovan ves oddelek papeževe vojske, kolikor ga je v utrjenem ostrogu goriškem.«

»Ob čem pa živi?«

»Ob miloščini! Vsak teden ima posebna kohorta pri slehernem polku službo, da berači po okolici. Ti vojaki jemljejo denar, jedila, vse, kar gre v vrečo ali žep. Take kohorte hodijo daleč naokrog; celó v Emono so že priberačile časih. Ali to ni prijalo gologlavi telesno straži, ki je menila, da ji tuja kohorta krati dohodek. Pripetilo se je celó, da so se zgrabili z orožjem, in da je tekla kri zaradi milodarov. Od tedaj papeževe kohorte ne smejo več v mesto!«

To je res izvrstna organizacija, mislil sem si. Koliko so stale vojske za prvega življenja mojega, sedaj pa ne stanejo ničesar!

»Gotovo! In priliko bodeš imel opaziti, kako izvrstno je vse urejeno v tem oziru.«

V tem času sva dospela tja, kjer je pri zidu izviral studenec. Močen curek je vrel iz zemlje in polnil kamnito korito, vloženo v tla. Potem se je odtekal po vodotoču in izginjal pod ozidje. Okrog tega vrelca so bile napravljene klopi; po zidu pa je viselo obilo posod, s katerimi se je lahko

zajemala voda. Železni obroči so bili vzidani v steno, da je bilo môči nanje privezavati živino, ako jo je kdo slučajno imel s sabo.

Pri tem vrelcu je obstal vseučiliški profesor, privezal mojega konja k steni in izpregovoril: »Odpočijva si nekoliko. Tukaj pijem vselej, kadar sem se navečerjal na kapiteljskem repišču! Tu pije sploh vsakdo, ki je na poti v mesto. Na tem mestu se smejo napiti celo hudodelniki, vpreženi v železnico, in to celo tedaj, kadar vozijo premilostivega nadškofa. Skratka: tu pije vse, in sicer iz stare navade, ukoreninjene v zgodovini naši. Torej pijva!«

Natočil je čiste vode in mi jo podal. Pil sem slastno, ker je bila to prva voda, katero sem pil po drugi svoji stvaritvi, in ker je bila to voda z zemlje slovenske!

»Praviš, da pijó tukaj vsi, ki so na poti v mesto, in to iz stare navade?«

»Iz jako stare navade! To je bilo za nadškofa Janeza IC. blagega spomina. Takrat je bil pri Sv. Jakobu vikarij Luka, mlad, čvrst duhovnik, vnet za slavo svojega stanu. Zelo obljubljen je bil ženskemu spolu, posebno mlademu. Tiste dni je umrl stari župnik Sv. Jakoba, in župnik je hotel biti vikarij Luka, ki je bil zelo obljubljen ženstvu, posebno mlademu. Ali škof Janez mu ni hotel dati župe, kar je vikarija Luko tako užalilo, da se je očitno uprl višjemu pastirju svojemu. Na trgu Sv. Jakoba je zasadil v zemljo prapor vstaje in pozval ženstvo vse župe sebi na pomoč. To je bila prva in zadnja ženska vstaja, o kateri pričajo listi zgodovine naše. Kakor en mož se je dvignilo razljučeno ženstvo, pobralo možem orožje, razdelilo se je v kohorte in kakor nekdaj amazone bojaželjno obkrožilo vikarija Luko. Zgodilo se je to meseca malega travna 3919. leta in najzanesljivejši zgodovinarji nam pripovedujejo, da se je nadškof Janez sam tresel na prestolu svojem. Ali vendar se vikarij Luka na Sv. Jakoba trgu ni mogel držati dolgo. To pa zlasti zato ne, ker ga ni podpiralo moštvo, zakaj vsakemu zakonskemu možu šentjakobske župe vendarle ni bilo všeč, ako mu je drobna žena lazila za vikarijem Luko.«

»Kako se je potem godilo vikariju?« vprašal sem radovedno, ker so me obhajali nekaki spomini iz devetnajstega stoletja.

»Ko se nabralo okoli 2000 močno oboroženih žensk, vrgel se je vikarij Luka ž njimi preko Gradaščice v trnovsko predmestje, kjer ga je ženstvo tudi sprejelo kar najprisrčneje. Hipoma je imel vojske vsaj 4000 junakinj, oboroženih od nog do glave. Ž njimi se je utrdil za Gradaščico in okrog cerkve trnovske. V tem taborišču je dvakrat odbil naskok škofovih vojakov, in s krvavimi glavámi so le-ti bežali pred ženskami. Posebno in na prvem mestu se je odlikovala kohorta ›starih devic‹, katero si je vikarij Luka izbral za telesno stražo svojo. Ta kohorta je malone vsak dan udarila preko Gradaščice v mesto, kjer sta se širila strah in groza. Že se je menilo, da premaga vikarij Luka nadškofa Janeza in da posadi samega sebe na škofovski sedež, ali na nesrečo vikarijevo se je v kohorti ›starih devic‹ vzbudila ljubosumnost. Očitale so vikariju, bodisi upravičeno, bodisi neupravičeno, da kaže preveč simpatij do polkovnice, ki je vodila šentjakobsko brigado ženskega spola. Ker se vikarij Luka menda ni popolnoma mogel opravičiti, uprla se mu je kohorta ›starih devic‹, z vihrajočim praporom prekoračila Gradaščico in prestopila v škofovski tabor. Od tedaj je bledela zvezda vikariju Luki, in skoro mu je odbila zadnja ura! Janez IC. sam se je postavil na čelo vojski svoji in ž njo potisnil ubogega vikarija z ostanki njegovih žensk k mestnemu zidu za trnovsko cerkvijo. Ali bitka je bila krvava! Oče je usmrtil hčer, sin mater in mož ženo! Na Zena, bili so silni časi, toda končno je vendarle podlegel vikarij Luka. Obkolili so ga na ozidju za trnovsko cerkvijo in drugače si ni mogel pomagati, nego da je skočil raz ozidje v veliko globočino, kjer se je pobil do smrti. Sam nadškof Janez je vodil bitko, in ko je bila zmaga dovršena, izdal je takoj splošno pomilostitev za vse krasne svoje nasprotnice. Popoldne tistega dne je šel premilostivi škof iz mesta, da bi se ohladil na polju. Prišel je tudi do tega studenca, in žeja ga je zmogla. Naliti si je dal kupo in jo izpraznil na čast slavne

premage. Od tistih dob pa je ostala navada, da pije vsakdo pri tem studencu, bodisi da je na poti iz mesta ali na poti v mesto, in sicer pije na slavo premagi nadškofa Janeza IC.!«

»Ali se je pozneje uprl še kakšen vikarij?« vprašam radovedno.

»Nikdar več! Nadškof Janez IC. je izdal takoj dekret, da se je mesto razdelilo v tri oddelke. Prvi oddelek je odkazal oženjencem – tu je tudi kapitelj in škofova palača – v drugem oddelku so neomožene ženske – te brani kohorta ›starih devic‹ – v tretjem oddelku pa bivajo neoženjeni možje. Vsak oddelek je obkoljen z visokim zidom, tako da živi popolnoma zase in v nikaki dotiki z drugimi oddelki.«

»Kako modro in oprezno!« vzkliknem začuden. »Potem ni na svetu več tiste pregrešne spolne ljubezni, ki je v prejšnjih dobah kakor kuga morila človeštvo po zemlji?«

Profesor z vseučilišča Sv. Simplicija zamežikne z levim očesom, pogleda me zvito po strani in nekaj časa molči. Naposled mi odgovori: »Spolna ljubezen! Glej, glej, kaj vam je v Sibiriji vse znano! Pri nas poznajo to ljubezen samo učenjaki, katerim so pristopne stare knjige blaženega Antona od Kala. Ali to je stvar, o kateri ne govorimo preradi!«

»Za Boga,« vprašam še, »kako li se ženite in možite pri vas, ako so posamezni oddelki obzidani tako visoko?«

»Lepo in spodobno! O tem se bodeš lahko sam prepričal, ker bodo skoro nabori za ženitev v obeh oddelkih, kjer so neoženjeni možje in nemožate žene. Ako plačaš primerno pristojbino, vzame te dotična naborna komisija izvestno rada s sabo.

»Nabor, nabor!« začudim se. »Ako se prav spominjam, imeli so v prejšnjih časih samo vojaške nabore?«

»Istina! Ali v našem mestu so se uvedli nabori za ženitev in možitev, in to zato, da se je baš zatrla tista grozna spolna ljubezen, katero toli pravično obsoja blaženi Anton od Kala v svetih knjigah svojih! Toda čemu bi ti pravil; saj bodeš sam videl vse, ako le hočeš!«

Ali se o tem studencu pripoveduje še kaj drugega, znamenitega?«

»Posebnega nič. Govori se sicer, da je bil semkaj pred tisoč in tisoč leti pokopan velik grešnik, ki se ni hotel spokoriti ni na smrtni postelji. Imel pa je pobožno mater, in ta je toliko časa jokala na gomili njegovi, da se je Bog usmilil grešnika in mu oprostil vse preštevilne pregrehe. Poveličal pa je gospod Bog tudi materino solzo, da je prekipela kot hladen vrelec iz grešnikovega groba!«

Tedaj je začul moj duh glas angela Azraela. In le-tá mi je govoril: »Poglej naokrog in spoznaj, kam te je zopet postavila mogočna roka božja!«

Pred mojim duhom se je pričel dvigati zida obok, više in više, dokler se ni vse izgubilo v jasni zrak. Hipoma je izginilo ozidje, in pred očesom moje duše je ležala v meglo zavita bela Ljubljana, kakor je bila pred 2000 leti. Po blatni cesti se je vil mrtvaški sprevod proti pokopališču Svetega Krištofa. Le malo ljudi je stopalo za pogrebom, in ni ga bilo očesa, v katerem bi se videla solza. Začul sem tudi óno žalostno, tanko zvonjenje s stolpa Svetega Krištofa, ki oznanja vsemu svetu, da je zopet padel klas na tisti vesoljni njivi, kjer noč in dan s svojim srpom neumorno deluje večna žanjica – bleda smrt! Hipoma se je tudi odprla zemlja pred mano, in stal sem ob grobu, kakršne so pred 2000 leti kopali mrličem. In ko je dospel sprevod na mesto, kjer sem stal plah in trepetajoč, odložili so krsto in jo izpustili zemlji v osrčje. In Azraelova roka mi je odkrila vse, in zrl sem v krsto in ugledal ondi ostanke svojega prvega telesa, kakor so ga pokopali leta 2000 po Kristusovem rojstvu! Tako si me, večni angel Azrael, leta 4000 po Kristusu privedel do prve moje gomile!

V

Ko me je zapustil Azrael in sem se iznova zavedel zemlje, prijel je profesor vseučilišča Svetega Simplicija mojega konja za povodec in ga pred mano vodil po mračnem potu. Dejal je: »Sedaj pa hitiva, da prideva do mestne straže, predno leže pater polkovnik v posteljo!«

Podvizal sem se in korakal za njim. Prišla sva do kraja, kjer je bil ves predor ograjen z železnim pažem, tako da ni mogel nikdo dalje. Na levi in desni strani so bili vhodi v stransko ozidje. Pred tem pažem pa je hodila straža z dolgo sulico v roki. K steni je bila z debelo verigo prikovana težka púšica, da so mimogredoči ljudje metali vanjo mile darove za telesno stražo. Tudi pred to pušico je stala gologlava straža. Vendar ni imela prijetnega posla, ker je neprestano pihala sapa, da je kar šumelo pod visokim obokom.

Tedaj sem prvič ugledal vojsko nadškofa ljubljanskega. Nekateri vojaki so bili oboroženi s puškami; drugi so nosili dolge sulice, in sicer iz spoštovanja do Svetega pisma, ki ne pozna drugih vojakov nego oborožene s sulicami. Vsa tolpa je bila jako čudna, tako da je pretresla posebno mene, ki sem s prvim življenjem svojim korenil v devetnajstem stoletju. Oblečeni os bili ti vojaki v kratke haljice, segajoče do kolen; gole noge pa so jim tičale v nekdanjih svetopisemskih sandalah. Tudi so bili vsi gologlavi, torej ni čuda, da se je v vrsti kazalo obilo plešastih glav, katerim je bil večni prepih, v katerem so opravljali službo, spihal vse lase s temena.

Pred pažem obstaneva. Takoj skoči stražnik od púšice pred naju in nama s sulico zabrani dalje. Najprej pogleda mojega spremljevalca in reče porogljivo: »Ali se zopet potičeš tukaj? Saj itak nimaš beliča, da bi kaj dal!«

»Prav praviš, frater Miha,« reče moj spremljevalec, »z mano ni nič! Kako pa sicer, prijatelj, ali si zdrav?«

»Vse bi še bilo,« odgovori vojak Miha kislega obraza, »ko bi me le vedno ne bolela ta prekleta glava!«

»Glava! Aha, to prihaja od prepiha!«

»Da, da, od tega vražjega prepiha!«

Skrivoma vprašam znanca svojega: »Kako, da kolne tako?«

»Tiho! Ti vojaki imajo zase posebno zlatopečatno pismo, katero jim dopušča celó kletev zaradi vojaške discipline.«

»Kdo pa je to?« vpraša sedaj vojak Miha.

»Tujec, ki ostane nekaj časa v našem mestu.«

»Tujec, za Boga,« zakliče osupel, »in v mesto sili! Pokličite patra poročnika, hitro, hitro!«

Zdajci se kakor mravljinci usujejo gologlavi vojaki s postranskih prostorov in me obkrožijo z vseh strani. Strmeč me opazujejo od nog do glave in si pripovedujejo, da je prišel tujec, ki hoče v sveto mesto. Da je prišla zver pred paž mestne straže, ne bila bi vzbujala večje pozornosti, nego jo je vzbujala neznatna moja iznova ustvarjena osebica.

Skoro prisopiha tudi pater poročnik. Oblečen je bil v svilnato haljico, ali za službe svoje si je bil pripasel rejen trebušček, da so drobne nožice kar omahovale pod njega težo.

V

»Kaj je zopet?« kriči že od daleč in rožlja s sabljo po tlaku. »Kaj je zopet, gologlavi psi, ki ne daste človeku niti trenutek miru?«

Odgovori mi frater Miha: »Pater poročnik, tukaj je tujec, ki sili v mesto.«

»Tujec!« – Zdajci se zadere na Miho: »Naravnost se drži, ako govoriš s poročnikom svojim!«

Vojak Miha se še bolj raztegne in stoji kakor drevo: »Pater poročnik, tujec je, in okrog trebuha ima pas, v katerem je videti obilo denarja.«

To patra poročnika nekoliko potolaži.

»Odkod prihajaš?« vpraša me osorno.

»Iz krajev sibirske republike!« odgovorim hladnokrvno.

»Iz krajev sibirske republike! Božja rodica, kaj mi je početi?«

Vihtel je roke po zraku in prvi hip res ni vedel, kaj bi počel.

Končno zakriči: »Le hitro k patru polkovniku, da ukaže, kar je potrebno! To ni kar si bodi, ako sili v mesto kakšen tujec! Morda je krivoverec, in sam Bog ve, kakšne peklenske nauke nosi v rokavih svojih! Kurirji, naprej!«

Pet vojakov pristopi. Vsakemu naroči, kam naj odrine, da odda prevažno novico o tujcu, ki sili v mesto in prihaja iz nepoznane in krivoverske republike sibirske.

»Ti pa, frater Konstancij, idi takoj na mestno obzidje! Izprožijo naj deset topov, da se vzdrami vse mesto! Zakaj velika je morda nevarnost, katera preti po tem tujcu sveti veri naši in nesrečnemu mestu našemu! Kurirji, naprej!«

Iznova pristopi deset vojakov. Naroči jim, naj odrinejo k vsem župnim in samostanskim predstojnikom, k vsem zakristanom in kapelanom in sósebno k sveti komisiji za izpraševanje tujcev. Dočim še ukazuje tako, zagrme topovi z mestnega ozidja, da se kar strese obok nad nami. S stolpov pa takoj tudi zapojó zvonovi, in po mestnih ulicah se oglašajo trobentači; ljudstvo se zbira, prav kakor da je začelo goreti sredi nadškofovskega dvorca.

»Nikar se ne čudi,« šepne mi profesor z vseučilišča svetega Simplicija, »nikar se ne čudi! Sedaj so minila baš tri leta, odkar je silil zadnji tujec v mesto naše!«

»Tri leta?« vprašam. »In kaj se je zgodilo ž njim?«

»Pred spomenikom blaženega Antona od Kala so ga javno sežgali, ker mu je komisija za izpraševanje tujcev dokazala kar najjasneje, da je z vsem duhom svojim tičal v trdem krivoverstvu!«

»Na grmadi so ga sežgali!«

»To je najmanj, kar se mu je moglo zgoditi!«

»Ali postavijo tudi mene pred sveto komisijo za izpraševanje tujcev?«

»Vsekakor!«

»Dobri Azrael,« vzdihnem v sebi, »obsenči me z varstvom svojim, da ne omagam pred sveto komisijo in da se mi ne spotakne noga precej pri prvem koraku v mesto!«

»Še nekaj,« reče mi načelnik straže. »Kako si kaj denaren, tujec?«

»Nekaj tisočakov nosim pri sebi!«

»Nekaj tisočakov? In za polk telesne straže še nisi dal ničesar? Šestdeset lir je najmanj, kar moraš odšteti!«

Vzel sem iz pasu šestdeset lir in mu jih odštel.

»To je za polk! Za patra polkovnika pa še šestdeset lir posebej!«

Tudi te mu odštejem.

»Ako daš sedaj še meni šestdeset lir in za spoznavalce blaženega Antona od Kala tudi šestdeset in za mestni drevored svetih svetilnic takisto šestdeset lir, plačal si za sedaj, kar ti je dolžnost plačati!«

Odštejem mu te vsote iz svojega pasu, in že se mi trese srce, da se bode ubogi ta pas jel prazniti pri teh vednih naskokih! Toda čudi se ljubezni angela Gospodovega! – Če sem še toliko vzel iz pasu, takoj se je napolnil sam od sebe; izginila mi je torej vsa skrb, da bi mi utegnil poiti dragi denar.

»Kakšen drevored svetih svetilnic je to, o katerem si govoril?« vprašam načelnika.

»Če prideš v mesto,« odgovori mi osorno, »tedaj se izvestno seznaniš ž njim. Čakaj torej in potrpi!«

»In spoznavalci blaženega Antona od Kala, o katerih si govoril ravnokar, kje so?«

»Prednje stopiš še danes. Molči torej in idi k patru polkovniku!«

Po teh besedah se ponižno oglasi moj znanec z vseučilišča Svetega Simplicija, rekoč: »Naj grem ž njim, saj veš, pater poročnik, kako potrebujem zaslužka! Ako grem ž njim, morda mi kaj dá, saj veš, da sem lačen do malega vsak dan!«

Ta ponižna in ganljiva prošnja ni padla na kamen.

»Torej pojdita skupaj,« izpregovori načelnik straže, »in če ti kaj dá, tudi mi je prav, ker vem, da si res siromak! Vendar, dane bodeta počenjala kaj napačnega, spremijo naj vaju štirje stražniki. Straža, naprej!«

Ko se postavijo stražniki predenj, reče še: »Frater Konstancij, sedaj grem v mesto na ženski oddelek. Ako bi me iskali, veš, kje me dobiš. Na ženskem oddelku!«

Odpro mu železni paž, in s svojim trebuščkom se vali po poti v mesto. – S profesorjem pa se napotiva k patru polkovniku.

Iz glavnega predora kreneva na levo stran v teman in nizek hodnik. Straža štirih bosonogih vojakov krene za nama.

»Skoro ugledaš spoznavalce blaženega Antona od Kala in potem rad priznaš, kako se je človeštvo spopolnilo v zadnjih stoletjih!«

Tako se baha profesor z vseučilišča Svetega Simplicija.

»Da, da, človeštvo je popolno, in svetnike imamo že kar na zemlji.«

»Svetnike?« vprašam začuden.

»Sam se prepričaš in skoro. Zakaj zdajci dospeva k najdražjemu zakladu, katerega straži gologlavi naš polk!«

Radovednost moja je prikipela do vrhunca. Takrat sva prikorakala na obširni prostor; bilo je to nekako široko dvorišče, nad katerim se je raztezala steklena kupola.

Na stotine lučic je brlelo po stenah, in svetilniki so viseli od stropa, da se je razširjala žareča svetloba z njih. Po stenah so se šopirili zlati napisi: »Triumf ali največji uspeh teorije blaženega

Antona od Kala.« Ves bataljon gologlavih benediktincev je imel tukaj svojo stražo, in malone tisoč bajonetov se je lesketalo v tem svetlem prostoru. Tudi je klečalo po tlaku nekaj pobožnega ljudstva in zamaknjeno zrlo v železni stolp, kateri se je dvigal sredi razsvetljenega prostora proti stekleni kupoli. In v tem stolpu je bil óni zaklad, katerega je stražil ves bataljon gologlavega polka in o katerem so pripovedovali zlati napisi po stenah, da se kaže v njem največji uspeh teorije blaženega Antona od Kala.

Omenjeni železni stolp je bil razdeljen v več nadstropij, v katerih so bivali najpopolnejši spoznavalci te teorije. Stanovanja so bila prikrita človeškim očem; tam notri so bili ti svetniki sami zase. Ondi so izvrševali Bogu všečna dela – vsaj tako mi je pravil moj znanec z vseučilišča Svetega Simplicija – vendar jih ni smel nadzirati nikdo, kar je bilo tem pametneje, ker se je smel svet leta 4000 p. Kr. rojstvu zanašati nanje brez strahu, da bi ga prevarili.

V pritličju železnega stolpa sem ugledal nekake celice, katerih ena stena je bila odprta proti občinstvu. Semkaj so prihajali časih spoznavalci blažene teorije, da so s podobo svojo budili zbrano ljudstvo k posnemanju in gorečnosti. Kadar se je prikazal ta ali óni spoznavalec v celici svoji, takoj se je začulo povelje patra majorja, ki je načeloval stražečemu bataljonu, in vse kohorte so dvignile orožje proti njim. Tako so tiste dni častili spoznavalce blagonosne teorije blaženega Antona od Kala!

»Vse celice so prazne!« šepne mi spremljevalec. »Zgoraj molijo! Nekoliko počakajva, in skoro se prikaže ta ali óni, ko je vendar obilo vernega ljudstva v svetem hramu!«

Obstanem torej in v naglici prezrem, da je vseučiliški profesor pokleknil na kamniti tlak. Takoj pristopi k meni vojak in me sune v rebro, da se mi nehote upogne koleno in da sem hipoma na tlaku tik znanca svojega. Gotovo bi me bil vojak pretepal še nekaj časa z ročnikom suličnim, da se ni začul glas patra majorja, kličočega stražo k pozornosti. Resnično, tedaj se v sprednji celici odpró vratca v ozadju in – v celico stopi prvi spoznavalec blažene teorije. Meni se je videl čuden svetnik, ali znanec z vseučilišča Svetega Simplicija mi zašepeta: »Svet mož je, toda v stolpu so še svetejši! Sicer je pa dopuščeno, da stopiva bliže!«

Stopiva torej bliže. »To je oče Protazij,« poučuje me profesor Svetega Simplicija. »Nekdaj je bil bogat, lep človek in glavo si je mazilil z dišavami, kolikor so jih dobivali po vseh jutrovih deželah. Celó toli pregrešen je bil, da so ga nekdaj mestni stražniki iztaknili, ko je pristavljal lestvico k zidu ženskega oddelka, da bi se bil pritihotapil k nedolžnim devicam. Da se ni odkupil z denarjem, hudo bi ga bili kaznovali. Slučajno pa mu je tiste dni prišla v roke knjiga blaženega Antona od Kala. Berilo ga je tako pretreslo, da je krenil na stezo pokore. Razvnel se je proti prejšnji svoji nečimrnosti in se zaklel, da se neče odslej ni umivati, ni česati, ni prej zavijati v čisto perilo, dokler mu prejšnje ne pade s telesa! In zvest je ostal obetu svojemu, in sedaj ga vidiš pred sabo jako popolnega!«

Vtem je blaženi spoznavalec pokleknil v tesni svoji celici in neprestano kričal: »Pokorite se kakor jaz! Pokorite se!«

Obleka je res kar kapala s tega izvrstnega spoznavalca preizvrstne teorije. Oblečen je bil zgolj v cape, in njega perilo je bilo prav tako črno, kakor je bila črna polt njegova. Nikdar se ni umival, nikdar česal.

»Ta se torej ne umiva in ne češe?« vprašam osupel.

»Prav nikdar!« odgovori mi profesor.

»Za Boga! Kako mu je to mogoče?«

»Iz posebnega daru božjega! Dokazano ni, vendar menimo, da mu je pripisovati že dokaj čudežev!«

»Zaradi perila,« izpregovori mi profesor, »ne strmi preveč. Dokazano je namreč, da tudi puščavniki v starih puščavah niso nosili boljšega perila, in vendar so svetniki v nebesih! Poglejva v drugo celico! Glej očeta Hieronima!«

»Čudna zemlja, čudna zemlja!« S tem vzdihom stopim k drugi celici.

Tudi tukaj poklekneva. V celico je stopil drug spoznavalec blažene teorije. Bil je šibek mož s prav krepko in močno levo nogo.

»Kakšne zasluge ima oče Hieronim?« vprašam radovedno.

»Velike, velike!« odgovori mi stari znanec. »Krčmaril je nekdaj in v gostilni svoji gojil vsakovrstno pregrešno veselje. Posebno rad je plesal, in sumnjali so celó, da je plesal ob praznikih in tako grešil. Toda kaj se zgodi? Čital je knjige blaženega Antona od Kala, in takoj se mu je raztajalo srce, in kesal se je in preklinjal tiste čase, ko je plesal in cvetel v pregrehah svojih! Obetal je, da ne bode plesal nikdar več in da bode kolikor moči živel na eni sami nogi. Tako, kakor ga vidiš sedaj, živi že leta in leta. Na samotnem prostoru je bival, leta in leta stoječ na levi nogi. Dež je lil nanj, sneg je padal nanj, in živel je samo ob tem, kar so mu darovali usmiljeni ljudje. Končno so ga poklicali v stolp spoznavalcev blažene teorije, in v tej celici ga vidiš sedaj malone ob vsaki uri. Večje popolnosti si kar misliti ne moreš!«

Kakor štorklja sredi močvirja stal je sveti mož sredi svoje celice, podoben kamnitemu kipu. Niti uda ni premaknil, kar trenil ni z očesom. Bil je popolnoma zamaknjen v svoj posel, in šele za kakih šestdeset minut se mu je pričela tresti orjaška leva noga. Omahoval je, končno pa se zgrudil kakor posekano drevo po tlaku celice svoje. Ondi je obležal.

»Kaj li sedaj?«

»Sedaj bode nekaj časa počival, potem pa se zopet postavil na levo nogo. Stal bode dolgo uro tako, kakor si ga videl!«

»Ali ničesar ne govori?«

»Kaj mu je treba govoriti, toli izbornemu in vzpodbudnemu vzgledu!«

»Ako se dobro spominjam, živeli so že nekdaj v sivih časih taki spoznavalci, ki so se postavljali na visoke stebre, vernemu ljudstvu v posnemo?«

»Res je! Ali tisti so stali na obeh nogah. Naš spoznavalec pa stoji na eni nogi. Prav to je napredek našega stoletja!«

»Priznavam, napredka ni moči utajiti!«

»Čas je, da odrineva. Ako se spoznavalec postavi na levo nogo, ne sme nikdo izpred njega celice, dokler ne omahne po tlaku. Tako je zapoved posebnega nadškofovega dekreta.«

Hitro odrineva k tretji celici. Ko pogledam iznova proti drugi celici, že stoji blaženi mož na levi nogi, kakor močvirski ptič, prežeč na žabo v mlaki.

»Čuden svet, čuden svet!« vzdihal sem neprestano.

Tudi tretja celica je imela že svojega pebivalca. Bil je mož orjak v najboljši dobi svojega življenja. Ne smem pa zamolčati, da je moral blaženi mož nekdaj mnogo piti, kakor sem sodil po njega obrazu. Morda je profesor z vseučilišča Svetega Simplicija uganil moje misli.

»Pijanec je bil nekdaj!« reče mi tiho.

»Zakaj pa neprestano joka?« vprašam prav tako tiho. Óni v celici štev. 3 se je namreč zvijal po tleh, kakor bi ga mučile najhujše bolečine, in jokal je in tulil, da me je bilo kar groza.

»Pijanec je bil v mladosti svoji,« nadaljuje učitelj, »in pil je, kar se je dalo piti. Nekdaj je pijan zabredel v ženski oddelek. Čista devica mu pride naproti. Kaj se zgodi? Satana ga zmoti toli hudo, da oberoč goreče in strastno objame to devico. Vrgli so ga v ječo in mu dali v roke knjige blaženega Antona od Kala. Zopet prečudno spokorjenje! Tako silno se je skesal zločina svojega, da je pograbil ostro sekiro in si odsekal levo roko, s katero je nekdaj objel nedolžno devico. Tako se je spokoril oče Kozma!«

»Zakaj pa joka sedaj?«

»Ker po njega mnenju pokora še ni dovršena!«

»Kako li ne?«

»Saj si vendar čul, da je oberoč objel devico. Z obema rokama je grešil, kaznil pa si je samo eno roko!«

»Naj si pa odseka še drugo!«

»Kako li, ako si je že prej odsekal levo roko?«

»Res, nemogoče! Oče Kozma joka tedaj zato, ker si ne more odsekati še desnice, s katero je objel nedolžno devico?«

»Tako je, takšen je vir žalosti njegovi! Neprestano si želi še tretje neomadeževane roke, da bi si ž njo odsekal pregrešno desnico!«

»Čuden, čuden svet!«

Sedaj pristopiva k četrti celici.

»Tu je oče Gervazij!« izpregovori spremljevalec.

Na tleh v celici je ležal napol oblečen človek; samo umazano rjuho je imel ovito okrog sebe. Valjal se je po zelenju; v roki pa je držal bič, s katerim se je tleskal sedaj po suhih kolenih, sedaj po rjavem hrbtu.

»Kaj je to zelenje?« vprašam radovedno.

»Koprive!«

»Kakšne so zasluge očeta Gervazija?«

»Posebnih zaslug nima,« odgovori mi profesor. »Svojo kri pokori sedaj. V mladosti ni bil nič prida. Postopač je bil in denar – dobil ga je po stricu kanoniku – trosil je s polnimi rokami. To je edini človek, kateremu se je posrečilo, da je preslepil kohorto starih devic in se v temni in viharni noči priklatil na ženski oddelek. Porodil se je – pomisli, amice! – porodil se je otrok na ženskem oddelku, in povila ga je devica, ki pri naboru ni bila potrjena za zakon! Groza in trepet! Prišel je poseben papežev nuncij, da preišče vso stvar, in končno so očetu Gervaziju dokazali, da je on povzročil vso zlo!«

»Groza! Groza!« vzkliknil sem. »Kaj se je zgodilo njej?«

»Njej? Vprašaš celo? Kar se je moralo zgoditi! Sredi ljubljanskega polja so postavili lesen oder, na njem pa so ji cvetoče, toda pregrešno telo trli s kolesom, dokler ni izdihnila. Truplo so

sežgali in pepel izročili vetru, da ga je raznesel na vse štiri strani. Ali ni bila to pravična kazen nje pregrehi?

»Da, da! tudi pri nas v Sibiriji kaznujejo prav tako takšna zlodejstva!«

»Vidiš torej, z življenjem je poplačala prestopek grehotnega telesa svojega! Gervazija pa bi bili morali izročiti krvnikom, da bi ga obesili na vislice, ujedam v hrano! Tako zapoveduje posebni dekret nadškofa Jakoba XXXII.«

»Zakaj se ni zgodilo tako?«

»Ali si že čul, da bi bili kdaj obesili človeka, kateremu je bil stric kanonik pri katedrali Svetega Nikolaja? Nikdar ne, in tudi očeta Gervazija niso smeli obesiti!«

»Tudi v Sibiriji bi ne bili obesili takega netjaka!«

»Obesili ga torej niso. Zaprli so ga v ječo in mu dali v roke knjigo blaženega Antona od Kala. Čital in čital je in končno spoznal, da je človeku kri največja sovražnica. Navdihnila ga je milost božja in vpisal se je v bratovščino iskrenih bičarjev, ki si pregrešno telo bičajo po nezmotnih navodili blaženega Antona od Kala! Od tedaj si je neusmiljeno tepel kožo svojo, in izvestno mu je večni Bog že davno oprostil nekdanjo pregreho. Posebnih zaslug pa vendar nima.«

»Kako se mu je odprl stolp blaženih spoznavalcev svete teorije?«

»Ker je bil najstarejši v bratovščini iskrenih bičarjev. Moj Bog, spoznavalcev, ki si z bičem mesarijo kožo svojo, imamo po mestu preobilo: kjer se družijo ulice, tam jih vidiš po dva in še več; kar izkušajo se, kako bi se prekosili z najkrutejšimi udarci! Toda vsi pričakujejo iztežka, kdaj bode umrl bičar v svetem stolpu, da bi se izpraznilo njega mesto. Vendar veliko je poklicanih, malo izvoljenih!«

»Čuden svet! Čuden svet!«

Oče Gervazij je vtem neprestano pokal z bičem po temni svoji koži in rjul nekako tako kakor zaboden vol, ki je ušel mesarju iz klavnice.

»Ako ti je po volji, pojdiva v sosednje celice!« ogovori me učitelj z vseučilišča Svetega Simplicija. Molče stopam za njim.

»Evo ti očeta Krišpina!«

V celici ugledam suhega človeka, katerega so zgolj kosti in kite. Tičal je v kotu sključen na tleh in neprestano obračal oči proti nebu, kakor bi ondi zrl Boga na žarečem prestolu. Upadlih lic je bil, in žolta koža je pričala, da boleha na želodcu in jetrih.

»Kakove so zasluge očetu Krišpinu?« vprašam jako radoveden.

»Neizrecne!« odgovori mi spremljevalec ponosno.

»Kakor je videti, mož obilo strada!«

»Le malo jé in živi samo ob travi, kakor rase po divjem polju.«

»Samo ob travi? Ni mogoče!«

»Ni mogoče! Pravičniku ni nič nemogoče! In ali nisi čital v svetih knjigah, da se je kralj Nebukadnezar nekaj let pasel ob sami travi? Bil je velik grešnik in ni veroval v pravega Boga. In pravičnik pred Gospodom bodi slabši od kralja Nebukadnezarja? Zatrjujem ti na večno življenje, da živi oče Krišpin ob travi, kakor jo rodé pusta polja!«

»Kaj je pregrešil, da se pokori tako strogo?«

»To mu je baš neprecenljiva zasluga, da ni pregrešil ničesar! Čudi se mu, zakaj oče Krišpin je najpopolnejši sad, kar so jih obrodile svete knjige blaženega Antona od Kala!«

»Kako to?«

»Popolnoma umevno! Blaženi mož se je vglobil z vso dušo v sveto berilo, in dodelila se mu je izredna milost, da je spoznal pravega duha, s katerim je pisal blaženi Anton. Spoznal je, da sta človeštvu vir pregrehe govorica in želodec. Odpovedal se je obema, izrekel sveto obljubo, da ne izpregovori odslej nobene besedice in da si izbere zeleno travo v edino hrano želodcu svojemu. In ta obet izvršuje že mnogo mnogo let! Kar je bilo dodeljeno kralju Nebukadnezarju, moglo se ni odreči pravičnemu častilcu blaženega Antona od Kala! Čudi se stoletju, v katerem živimo!«

»Vedno tedaj molči?«

»Neprestano, in svoj želodec si krmi samo z zelenimi bilkami. Ali ni to sad svetih knjig, kakor ga ne pozna zgodovina? Ali se ti ne kaže tu steza, na kateri človek niti ne more srečati pregrehe? Oj, blaženi, preblaženi oče Krišpin!«

Res jame sedaj oče Krišpin jesti zeleno travo, katero so na zlatem krožniku postavili predenj. Vrtil je oči in stokal kakor bolnik, kateri mora uživati grenko zdravilo.

»Čudna zemlja! Čudna zemlja!«

»Sedaj dospeva k šesti celici!« izpregovori stari moj znanec. »Čudil se bodeš še bolj!«

»Dobri prijatelj,« odgovorim mu, »doslej sem videl toliko popolnosti, da bi moja duša ne mogla prebiti ničesar! Ako ti je drago, kreniva dalje do patra polkovnika.«

»Škoda! V stolpu je še obilo izvrstnih spoznavalcev svete teorije. Ali željam tvojim sem pokoren hlapec!«

Tedaj si se mi zopet prikazal, večni angel Azrael! Razširila se je kupola nad mano, in pod jasnim nebom so se mi prožile pred strmečimi očmi zemlje široke ravnine, kakor tudi goličave, zakrite z večnim snegom! Na Himalaje najvišjem ledenem vrhu pa je sedel poslanec gospodov, okrog njega se je tajalo, in vodovje, rešeno stoletnih spon, drlo je nizdol ter preplavljalo in podsipalo rodovite livade. Azrael pa je pritiskal ognjevito dlan na čelo, za katerim je kraljevala večna modrost, in iz njegovih silnih oči so lile solze, ki so kakor iskre švigale nizdol na ubogo zemljo. In kamor je padla solza, posušili so se vrelci zelene matere zemlje, in cvetoča polja so se izpremenila v grozno puščavo! Človeštvo pa je tiste dni vzdihovalo in tožilo, da je večni Gospodar, vsemogočni Bog, poslal sušo v dežele in zatrl, kar bi bila rodila zelena ruša! …

Toda to ni bila suša, to je bila solza angela Azraela, katero je jokal zaradi zaslepljenosti zbeganega človeštva!

VI

Krenila sva nato iz dvorane svetih spoznavalcev blažene teorije in za bosonogo stražo stopala do dolgem hodniku – kakor jih je bilo brezštevilno v mestnem ozidju – dokler nismo prisopihali pred široka vrata, kjer je zopet stal stražnik z debelo sulico v roki.

»Evo ti stanovanja patra polkovnika!« izpregovori vojak, ki je bil brez dvojbe načelnik straži, katera naju je spremljala. »Počakajta, da pozovem, ali hoče visokočastiti prelat in polkovnik tebe, tujca, videti še danes, ali ne.«

»In kaj potem,« vprašam boječe, »ako se je odpravil prelat-polkovnik že k počitku?«

»Potem lahko spiš tukaj na tlaku do ranega jutra!« odgovori mi trdi vojak in odide v notranje prostore.

»Tukaj je torej stanovanje patra polkovnika,« prične profesor. »Blagost mu, kdor je polkovnik bosonogi telesni straži!«

»Ali se mu godi dobro?«

»Preizvrstno! Sob ima štiriindvajset in strežnikov tudi štriindvajset!«

»Toda ali jih mora vzdrževati vseh štiriindvajset?«

»Kaj še vprašaš? Dvanajst mi jih vzdržuje zadruga krojačev, dvanajst pa zadruga čevljarjev.«

Tedaj je prišel načelnik straže iz stanovanja patra polkovnika. Ž njim pa sta prišla tudi dva strežnika in vsak je imel v rokah rumeno paličico, katera se jako ostro prime človeškega mesa, kadar jo zasuče spretna in močna pest. Toliko da ugledata strežniški duši ubogega učitelja z vseučilišča Svetega Simplicija, že se razkoračita nad njim v lakajski svoji ošabnosti, katera je bila leta 4000 po Kr. prav tako navadna kakor v devetnajstem stoletju.

»Ti si tukaj, berač?« zadere se eden in dvigne z debelo lakajsko pestjo rumeno paličico.

»Odrini!« zadere se drugi in takisto dvigne rumeno paličico. Tedaj bi morali videti modrijana s stolice Svetega Simplicija! Podplate je pobiral po tlaku, prav kakor bi gorelo pod njim, in trtice, s katerimi mu je bilo ovito obuvalo, popokale so in ostale za njim, dočim je hitro meril korake po temnih hodnikih! Za njim sta sopihala lakaja in ga pretepavala z rumenima paličicama, kadar sta ga dohitela. Tako so častili tiste dni pobožni strežniki učenika z vseučilišča Svetega Simplicija! Od tedaj ga nisem ugledal prej nego takrat, ko je v prevzvišenih prostorih prevzvišene stolice razkladal vnetim učencem teorijo blaženega Antona od Kala!

Meni pa je izpregovoril načelnik straže: »Pater polkovnik še ne spi. Ukazal je, da te privedo predenj. Stopaj torej!«

Šel sem z omenjenima strežnikoma v notranje sobe. Kakšen blesk, ko sem stopal po teh sobah! Zlato in srebro se je lesketalo s sten in se iskrilo tudi s preprog, katere so senčile visoka okna. Obilo dragocenih podob sem gledal v zlatih okvirih, in največkrat tebe, belopolta Suzana, ko sta se ti v kopeli čudila poželjiva starca, ali pa tebe, faraonova žena, ko si vsa pregrešna zavajala mladeniča iz dežele kanaánske! Vse to se je žarilo v svetlih okvirih in ponosna telesa čarobnih žensk so vzbujala pregrešne strasti. Tako je stanoval polkovnik, katerega je vezala obljuba vednega uboštva!

VI

Ko dospemo skoraj do zadnje sobe, izpregovori mi spremljevalec z rumeno paličico: »Tukaj notri je pater polkovnik. Veselo je čul, da si mu odštel že šestdeset lir, in zategadelj te je hotel videti že danes. Vstopi torej, nama pa, ki sva te vodila, daj vsakemu po pet lir, ker je tako predpisano v dekretu nadškofa Vrbana in ker si denaren!«

Vzel sem iz pasa deset lir in jih odštel lakajema. Eden mi je nato odprl vrata, in vstopil sem v sobo, kjer je bival tisti večer prelat-polkovnik gologlave straže.

Slabo je bila razsvetljena soba, v katero sem stopil. Ostal sem pri vratih, in le polagoma se je privadilo moje oko polmraku, ki je vladal prostorni dvorani. Ondi pri bogato obloženi mizi sta sedeli osebi, ki se iz početka niti zmenili nista zame. V živahnem razgovoru sta bila moža, in eden – škrlat, v katerega je bil zavit, pričal je o visokem dostojanstvu njegovem – bil je jako razburjen. Veliko ga ni bilo v obleki, bil je pritlikavec, in v dve gubi mu je lezlo neznatno telesce. Na glavi ni imel las, iz česar sem sklepal, da imam pred sabo polkovnika gologlave straže. Obezal si je glavo z veliko ruto, kar je zopet pričalo, da ga je trgalo ali pa da so ga boleli zobje, ako jih je še kaj imel.

Polkovnik je bil tisti večer razburjen, in prav tedaj, ko sem stopil v sobo, udaril je z roko po mizi, da so zazvenele steklenice in da se je zazibalo vino v njih.

»Na mojo vero,« kričal je, »ali se je kaj takega že kdaj pripetilo polkovniku telesne straže, polkovniku, ki je osivel in ohromel v svoji službi, ki se je tolikokrat prehladil v tej službi, da ga trga po udih, prav kakor bi mu Lucifer tičal v sleherni kosti? Vprašam te, pater major – natoči mi črnega afriškega vina, katerega mi je poslal kardinal iz Hartuma! – ali se je takemu polkovniku že kdaj pripetilo kaj takega?«

»Nikdar ne!« odgovori hitro pater major in prav tako urno natoči črnega vina polkovniku in sebi v srebrno kupo. »V nebo vpije krivica, katera se ti godi!«

»Saj se še spominjaš,« nadaljuje polkovnik milo, »kako izvrstno ti je spekel drozga in druge ptice; niso bile ne premehke, ne pretrde, ne ožgane, ampak rumeno zapečene, kakor da so od samega masla! Sedaj pa samo pomisli, kakšne so bile pečene ptice, katere smo morali časih jesti v škofiji! Ni bilo ne pečeno ne kuhano, kar se nam je pokladalo, nego osmojeno je bilo in ožgano, da nič takega. Na mojo vero, tega ne prebijem! Vse gori in tli v meni! Natoči mi rumenega vina, tistega, katerega mi je poslal prošt iz Damaska! Na mojo vero, da ni vina na zemlji, obupal bi!«

»Res je tako, kakor praviš!« hiti pater major, točeč vino. »Poštenemu človeku je sladka ta pijača često edina tolažba! Toda kako se je zgodilo vse to, povej mi vendar!«

»Kako se je zgodilo?« odgovori pater polkovnik. »Vrag se je vtaknil vmes, in sedaj sem siromak, da ga nimam vrstnika pod nebeškim soncem! Saj veš, da je pri meni stara Meta – ničesar hudega ne misli, pater major! – da mi streže, da mi zavija noge v flanelo, ako me tare putika, in da mi poklada kuhana zelišča na glavo, ako me trga po nji!«

»Čul sem že, da jo imaš pri sebi, in tu in tam se je že kaj govorilo o tem.«

»Vrag vzemi vsako govorico! Saj je nimam brezplačno, saj plačujem na leto 1000 lir, da so mi jo dali z ženskega oddelka! Prejšnje čase, ko je bila še mlada in ko tudi jaz še nisem zavijal svojih kosti v flanelo – toda, kaj, saj veš, da so bili prejšnji časi boljši od današnjih!«

»Gotovo!« pritrdi pater major in prav tožno povesi glavo, na kateri se ta hip jako sumljivo žari veliki bakreni nos. »Res, minuli časi so bili lepši, in mladost je tudi lepša od starosti! Ali ne govorim resnice?«

»Seveda,« odgovori pater polkovnik, »in zato je največja krutost, ako vzamejo človeku še tisto malo, kar ima na starost! Grom in strela!«

»Huda krivica se ti godi!« pravi pater major. »Toda ali imaš še kaj tiste črnine? Če se ne motim, dobil si jo iz Sicilije?«

»Nimam! Do zadnje kaplje mi je pošla, toda dobra pijača je bila. Vendar pij kaj drugega, saj imaš še obilo steklenic pred sabo, katerih niti načela nisva!«

Pater major si natoči in pije. Potem vpraša: »Povej mi, kaj se je zgodilo dalje?«

»Torej stara Meta je pri meni in dobra duša je, kakor gotovo je uboga duša moja. Odkar je nadškof Martinus uvedel najstrožje propise blaženega Antona od Kala – temu je sedaj pol leta – prepovedana je ženskam vsaka govorica. To ti je znano! Moja Meta že pol leta ni izpregovorila niti besedice, toda v sebi je nosila besed na milijone. Povsod so silile na dan zaklenjene te besede, pri očeh, pri ušesih, povsod. Kako se je zvijala, kako je vzdihala, kako je zatezala usta, govoriti pa vendar ni smela, ako se ni hotela udeležiti smrtnega greha in ako ni hotela zapasti neusmiljeni inkviziciji proti ženski govorici! Smešno jo je bilo opazovati.«

»Haha!« zasmeje se pater major.

»Naposled se mi je pa vendarle smilila stara ženica, pater major!«

»Haha!«

»Nikar ne misli zla, pater major!«

»Ne mislim, pater polkovnik, ne mislim! Starost, haha!«

»Dobro moje srce se je topilo, pater major, in dejal sem si: Kaj, ko bi ji izposloval posebno privoljenje, dispenzo, da bi smela vsake tri tedne govoriti vsaj po en dan. Bal sem se, da je sicer ne zadene kap in da je ne zaduši zaprta govorica, kar je vsekakor mogoče pri ženski.«

»Zakaj ji pa ne naročiš tezalnice blaženega Antona od Kala, s katero se usta ženski zamaše tolikanj spretno? Zakaj ne, pater polkovnik?«

»Vidiš, pater prijatelj,« odgovori polkovnik, »tiste stvari nimam rad v hiši, ženski preveč zakriva obraz, in ta je pri ženski vendar najlepši!«

»Haha, pater polkovnik!«

»Ne misli si ničesar hudega, pater major! Kaj bi mi ženska z zakritim obrazom? Potem se ji pa na vratu tudi napravijo rane in žulji, ako bi predolgo nosila tezalnico blaženega Antona od Kala! In lep bel vrat, pater major, to je tudi lepa stvar!«

»Pater polkovnik, popolnoma sem tvojega mnenja!«

»No, vidiš! Kaj sem hotel drugega! Prosil sem dispenze in ponudil nadškofovi blagajni petsto lir. Ali vse to se dobi težko, saj veš, kakšni so gospodje na dvorcu! Vsak bi rad kaj dobil; ako mu ne daš, upira se ti, da ne opraviš ničesar!«

»Res je tako!« zagodrnja pater major. »Njega milost, nadškof Martinus, tiči preveč v rokah mladih ljudi, in ti počenjajo ž njim, kar hočejo!«

»To ti je prvi ljubljenec,« odgovori zatem pater polkovnik, »tisti stolni nadvikarij Gregorij! Ta nam nadškofuje; in na Bóga in Sveto Trojico, razmerje je to, da bi ga morali naznaniti v Timbuktu, sicer zagazimo s to provincijo, da kar iz blata ne bodemo mogli! V Timbuktu, pravim! Ali prav govorim, pater major?«

»Tudi jaz pravim, v Timbuktu,« pritrdi major, »ali kaj hočeš? Kje dobiš človeka, ki naj bi odprl usta? Ali jih odpreš ti, pater polkovnik? Predno se zaveš, tičiš v pesteh sveti komisiji za ohranjanje

nadškofove časti in niti dvakrat ne treneš z očmi, že ti vzamejo škrlat in te obsodijo na delo v Saharo, da bodeš vozil pesek in požiral prah do zadnjega dne življenja svojega. Zini torej, ako se ti ljubi! Jaz molčim in kadar srečam nadvikarija Gregorija, tedaj sem mu najslajši in najboljši prijatelj.«

»Saj to je,« vzdihne pater polkovnik, »in dobro sem vedel, da Meti svoji – ne misli ničesar pregrešnega, pater major! – ne dobim dispenze, če mi ne pomore stolni nadvikarij Gregorij. Naročil sem torej svojemu kuharju Andreju, naj pripravi, kar je dobrega pod milim nebom, in skuha, speče in ocvre, kar prihaja na mizo pri največjih pojedinah.«

»In kuhar Andrej?«

»Kos je bil svoji nalogi! Dva dni je klal in skubel, kuhal in pekel, drl in cvrl! Tretji dan smo povabili stolnega nadvikarija Gregorija in smo mu obložili mizo z jedili, kakršnih ne dobivaš niti pri nadškofu in njega pojedinah! Prišel je in zadovoljnega obraza začul prošnjo mojo, da bi smela moja Meta vsake tri tedne po en dan govoriti in da bi se glede na izredno razmerje odvezala zapovedi blaženega Antona od Kala, s katero je ženski v večni modrosti prepovedana sleherna govorica!«

»No, in potem?«

»Potem je sédel stolni nadvikarij Gregorij za mojo mizo in jedel kar pol dne in pil do pozne noči. Prehvaliti ni mogel kuharja in me izpraševal, od kod sem pridobil ta biser kuhinji svoji. Vse je hvalil, vse mu je dišalo! Prevzele pa so me vinske moči, in v oslabelosti svoji sem združil s hvalo nadvikarijevo tudi svojo hvalo. Jedla in pila sva in neprestano hvalila in povzdigovala do neba kuharja Andreja, ki nama je pripravil izvrstno kosilo. Kakor rečeno, v pozni noči sva se ločila; obema so vreli možgani, noge pa so bile trde, kakor je trda zemlja, ako jo pokriva dolgi zimski led!«

»In ali si dobil dispenzo, pater polkovnik?«

»Dispenzo res,« odgovori polkovnik žalostno, »in sedaj se bojim vsake tri tedne tistega dne, ko je dopuščeno govorjenje stari moji Meti! Če imaš ženišče v hiši, pater major, takih dispenz ne prosi! Laže in mirneje bodeš spal!«

»Haha, pater polkovnik!«

»No, toda dispenza še ni bila najslabše! Ž njo sem prejel še drugo debelo zapečateno pismo iz nadškofijske pisarne. Ko odtrgam pečat in preberem glavo: ›Nos Martinus, apostolicae sedis gratia‹ itd., menil sem, da omedlim in da se mi razklenejo vezi življenja mojega. Kaj sem čital?«

»Kaj si čital?«

»Tole: Naš milostivi nadškof je sklenil, da se mi vzame kuhar Andrej, ker božjemu hlapcu in polkovniku gologlave straže ni dopuščeno, da sta mu miza in skleda prva skrb. In vzeli so mi ga, pater major, in sedaj cvre in peče v škofovi kuhinji, kakor je prej cvrl in pekel pri meni. No, pa tega mi ni storil archiepiscopus, to vse mi je nadrobil archivicarius Gregorij, ki se vsak dan pase pri škofovi mizi! Da ga dobim v pest, mi amice, zabelim mu pregrešno dušo, da se bode za vedno spominjal trenutka, ko mi je ukradel kuharja Andreja!«

»Pomiri se, pater polkovnik! Kaj ti hasne, ako mu potareš nekaj kosti v tolstem telesu? Hipno si v pesteh sacri officii defendendae dignitatis sacerdotum in potem se le takoj poslôvi od vseh kuharjev in vseh dobrih jedi, kar jih je gospod Bog ustvaril vernikom svojim v slast in veselje! Ali ni vse tako, kakor sem govoril?«

»Vse, prijatelj major, in za Boga, to mi peče in stiska trpečo dušo, da temu nadvikariju ničesar ne morem, ako tudi sem načelnik gologlavi telesni straži in edini potomec starega plemenitega rodu, ki je cvetel že v časih, ko so plavolasi Germani gospodovali po teh pokrajinah. Kje je bil tedaj še ta nezreli mlečnik, naš vikarij Gregorij? Na mojo vero! To mi greni življenje, da ne jem in ne spim, kakor bi moral jesti in spati poveljnik gologlavemu polku. Grom in strela, vrag vzemi to življenje, in če hoče, tudi nadvikarija Gregorja!«

Ves razkačen udari s pestjo ob mizo, da se vse potrese na nji.

»Kdo ti sedaj kuha, pater polkovnik?« vpraša major rahlo.

»Kdo mi kuha?« Pater polkovnik iznova udari ob mizo, da se prevrne nekaj kup na nji ter curkoma lije črno vino od nje. V svojo nesrečo pa je prelat-polkovnik tistega dne čisto pozabil, da mu velja v hiši dispenza in da so ravnokar minili trije tedni, odkar je stara Meta izpregovorila zadnjo besedo. Neizrecno je razsrjen pater polkovnik, ko se v steni odpró prikrita vrata in se v njih okviru prikaže gospodinja – stara Meta. Priznati sem moral, da ta srčna ženska – ki tisti večer vpričo obeh gologlavih vojakov ni kazala niti najmanjšega strahu – ni bila še pretirano stara. Orjaška je bila in krepka, in v potezah svetlega obraza ji je kraljevala nekaka silna odločnost; torej sem takoj spoznal, da se patru obristu ne godi predobro, če ga v trenutku prepira navdadó nje moči. Ne trdim, da je bila tedaj prevestno napravljena, temveč vse na nji je pričalo, da je ravnokar vstala z mehke postelje. Tembolj pa je bila oborožila svojega ognjevitega duha. Bliski so ji šinjali iz oči, in od srda se je tresla ta izvrstna gospodinja. Toliko da se je prikazala na vratih, že je omahnila pest, s katero je polkovnik tolkel po mizi, in vsa njegova osebica je še bolj zlezla v gubé. Tudi patru majorju ni bilo nič kaj dobro pri srcu, in kalne poglede je obračal po steni, kjer mu je visela vitka sablja. V duhu pa je premišljal, kako bi prišel hitro do orožja, da bi se kar najurneje izgubil pri vratih.

Stara Meta je vtem brez groze in strahu pristopila k mizi, kjer sta pila gologlava starca. Sedaj je pa ona udarila ob mizo, da se niso pretresle samo kupe, temveč da sta se pretresla tudi patra častnika, in sicer ne malo!

»Metka!« zaječi pater polkovnik od strahu …

»Sestra v Gospodu,« prosi pater major, »ne srdi se preveč! Saj ga nisva pila čez mero!«

Temno ju gleda nekaj časa, prav kakor jastreb, če ugleda pod sabo golobico, katera mu ne more več unesti življenja. Molči nekaj časa, bržkone iščoč primernih izrazov. Ti so se ji brez dvojbe ponujali toli obilo, da ni znala, po katerem bi segla najprej. Potem pa so valovi nje duše predrli vse zatvornice, in voda je udarila čez vse bregove!

»Torej tako,« pričela je Meta z mogočno zvenečim glasom, »tako se živi v moji hiši! Tukaj se pije in lije, prav kakor bi sodci ne imeli dna! Lepa je ta! Ali sem jaz zadnja v hiši, ali sem manj nego ta pater major, ki si je s tvojim vinom okoval nos, da se mu sveti kakor bakren lonec? Seveda, zate mora vse biti; ako naj se napase tvoja oseba, potem se ti ne smili nič! Saj ne sme govoriti! Saj mora molčati! Tako se tolažiš! Ako si pa stara Meta poželi novega predpasnika ali neznatne svilnate rutice, tačas je vse predrago, takrat je prazna mošnja in zadnja lira je izginila iz predalca! Taka grdoba si ti! In kadar mi je zavezan jezik, da ne smem izpregovoriti pametne besedice, ali si prišel že kdaj in izpregovoril: Metka, izpij kupo vina, saj ga je obilo v kleti in potrebna si ga tudi? Nikdar nisi prišel!«

»Pod smrtnim grehom ti je vendar prepovedano piti vino, ker si ženska!« zastoče prelat-polkovnik v silni stiski.

»Pod smrtnim grehom!« zasmeje se Meta porogljivo. »Kaj se nam pripoveduje z lece o zapovedi svetega Janeza XCIV.? Ali ne govori dekret: ›Ker se rabi vino pri svetih mašah božjih‹, govori duh blaženega Antona od Kala, ›odslej naj ga pijo samo mašniki božji!‹ Ni li zakon jasen? Odgovôri sedaj, bilka plešasta!«

»Lepo te prosim, môlči Metka!«

»Kaj bi molčala! Ali nisem v svoji hiši? Ali te nisem čakala in potrpela, kolikor le more trpeti ženska? Pod smrtnim grehom! Poslušajte, ljudje krščanski! Ti si pa takšen, da se bojiš smrtnega greha! Seveda!«

»Milo te prosim, môlči Metka! Saj nisva samá!«

»Meni nič do tega! Presvetlemu škofu potožim ali pa nadvikariju Gregoriju, da zve ves svet, koliko pregrehe tiči v tvoji usnjati koži! Sedaj pojdimo spat, to je navada v moji hiši! Ravnajta se po tem oba! In ti, bakreni nos, glej da izgineš! Že me srbé vsi prsti, da bi ti pomlatila obraz!«

Že se je dvignila pest, ali tedaj je bil pater kakor sapa pri svoji sablji. Niti opasal je ni v sobi, tako ročno je izginil pri vratih. Pater polkovnik pa je vil roke in vzkliknil: »Oj, ti nesrečna dispenza! Ti preklicana dispenza!«

Meto je s tem vzklikom razdražil še huje. »Tebi bi bilo po volji, da bi morala vedno molčati kakor miš v luknji pod zidom! Toda nič ne bode! Ali sem morda edino zato na svetu, da ti zavijam ude v flanelo? Kaj še! Povem ti, potrpežljivost moja je prekipela do vrha, in nič več ne bodeš pometal z mano! Teh požeruhov nečem v hišo, da veš; ravnaj se po tem! To je zadnja moja beseda! Ako ne, zapojem ti drugo pesem, ti suha dlaka ti! Sedaj se poberi spat! Toda le urno!«

»Že grem, Metka! Že grem!« hiti prelat polkovnik.

Zdajci ugleda nje razljučeno oko mene, ki sem doslej ponižno stal v sómraku pri vratih. V novem življenju mojem je bila to prva ženska, s katero sem imel opravila. Toda kruto me je sprejela.

»Kaj,« kričala je, »tukaj tiči še drug pojeduh? In opit je že do grla? No, tebi pa odprem vrata drugače!

Že je iztezala pesti proti meni, in oči so mi bile v nevarnosti, da mi jih izpraska. Tedaj mi je rešitelj Azrael razširil dušno obzorje, da se mi je še bolj razjasnilo hišno razmerje patra polkovnika.

»Sestra Meta,« šepnem ji na uho, »pomiri se in bodi oprezna! Strežnik Peter je ravnokar prišel iz tvoje sobe, ali rumeno svojo paličico, znak službe svoje, pozabil je v nji.«

Omahnila ji je pest, in siknile so Meti besede izmed zob: »Da bi vzelo peklo tega cepca!«

Komaj čuti prelat-polkovnik, da se polega nevihta v srcu zveste gospodinje, že se mu vzbudi vojaški pogum.

»Res! Kdo je to?«

Rekši skoči k meni. »Kaj delaš tukaj? Kdo te je poklical?«

»Tujec sem!« odgovorim.

»Tiho! Dokler govorim jaz, mora vsakdo molčati v hiši moji!«

Stara Meta se je vtem izmuznila iz sobe, in ravno zategadelj je kričal pater polkovnik tako hrabro name.

»Govori torej, če te vprašam!« zadere se iznova.

»Meniš li, da me bodeš smešil v moji hiši? Kdo si?«

»Tujec, ki hoče v mesto!«

»Tujec! V mesto hočeš! Spominjam se. Na ime Porodnice božje! Sedaj se pa ne spominjam, ali sem poslal kurirja na sveto komisijo! Jezus! Če sem morda pozabil! Več sva pila s tem bakrenim vragom, nego morem prebiti!«

V sobo stopi strežnik Peter. Zopet ima rumeno paličico v rokah in z mirnim glasom naznani gospodu svojemu: »Sveta komisija je prišla!«

»Tedaj nisem pozabil,« razveseli se polkovnik, »torej sem vendarle poslal kurirja! Moja glava pač misli na vse! Kje je zbrana sveta komisija?«

»V modri sobi!«

»Vedi tujca vanjo. Sveti komisiji pa naznani, da sem bolan in da se zato ne morem udeležiti seje. Ako se sklene, tujec tudi lahko prenoči pri meni! Sob imam obilo! Tudi to poróči sveti komisiji!«

Nato se pater polkovnik obrne k meni: »Koliko si plačal zame, tujec?«

»Šestdeset lir!«

»Plačaj jih še šestdeset, ker si nastavljal ušesa po mojih sobanah in po kotih, kamor si se vrinil nepoznan!«

Vzamem iz pasa šestdeset lir, da jih odštejem patru polkovniku. Mislil je že, da je njegov ta denar, kar se zopet odpró prikrita vratca in stara gospodinja se nam iznova prikaže iz svoje spalnice.

»To je pa moje,« izpregovori jako odločno. »Saj ni treba, da bi vse poganjal po grlu, saj lahko tudi kaj daš za hišo! Lire so moje!«

Pograbila je denar in porogljivo pristavila: »Ti spat! Ti, Petrček, pa vedi tega tujca do svete komisije! Odrinimo!«

Tako se je tudi zgodilo. Ko stopiva s Petrom v modro sobo, bila je ondi že zbrana tako imenovana »mala komisiji za preiskovanje tujcev«. Načeloval ji je stari kanonik od Svetega Nikolaja, sivolasi in dobrovoljni gospod. Zapisnikar je bil nadvikarij Gregorij, mlad in precéj lepo rejen gospod, kateremu se je takoj videlo, da mu jako teknejo pečene ptice, katere obira pri mizi škofovi. Strežnik Peter pove najprej, kar mu je naročil pater polkovnik.

»Lepo! Lepo!« pravi stari kanonik. »Pa naj spi, no, pri patru polkovniku! Kaj pravite, vi otročiči?«

»Jaz pravim,« odgovori nadvikarij, »da se ravnajmo strogo po propisih. Popustnost se često kar najostreje kaznuje sama.«

»Tudi moje mnenje!« pritrdi Svetega Florijana cerkovnik in tretji član male komisije. »Kako bi sodil o nas blagi nadškof, ako smo popustni proti tujcu, ki je morda krivoverec ali še kaj hujšega!«

»Obraz njegov ne kaže tega,« brani se kanonik. »Obilo greha ta človeček še ni storil na svetu!«

»Obraz, oče kanonik? Meni pa ravno ta obraz ni po volji! Gotovo se ne motim, če trdim, da se je ta človek že mnogo šalil s služabniki božjimi!«

Nadvikariju Gregoriju pritegne tudi cerkovnik in še dostavi: »Poglejmo le njega dolge lase! Krščanski človek se striže in brije! Ravnajmo se po propisih blaženega Antona od Kala!«

»Pa se ravnajta po njih, sitneža!« zagodrnja kanonik. »Sveta komisija za izpraševanje tujcev je itak sklicana za jutri; v eni noči mu podgane in miši ne oglodajo kosti! Tajnik Gregorij, sestavi zapisnik in popiši tujca! Ti, cerkovnik, pa imej pripravljen pečatni vosek in pečat male komisije! Ta čas lahko nekoliko podremljem.«

Načelnik male komisije precej zaspi. Vendar tem marnejši je nadvikarij tajnik. Sestavi obširni zapisnik in mojo osebo vestno popiše do zadnjega lasu. Zmeril je, kako dolge so mi roke in noge; končno sem moral stopiti še na tehtnico, da se je uradno določila teža mojega telesa. Ko se je vse to lepo zabeležilo in po komisiji zakonito popisalo, tirali so me v nekako ječo, katero so imeli za takšne namene pripravljeno v mestnem ozidju. Na golih deskah sem moral prebiti prvo svojo noč na zemlji; miši in podgane so mi bile družice, in voda, ki je neprestano kapala od stropa, premočila me je do ranega jutra malone do kože. Težke železne duri so trikrat zaklenili za menoj, in da bi se ne mogla pripetiti zamena, pritisnila je nanje mala komisija petkrat svoj pečat in prednje postavila dvojno stražo, ki je vso noč čula pred ječo.

Tako oprezno in modro so leta 4000 po Kr. r. ravnali s tujcem, ki je hotel v belo našo Ljubljano!

VII

Drugo jutro me je zbudilo na trdih deskah. Vse kosti so me bolele in glad me je davil. V ječi sem tičal, in najmanjše jedi mi ni pripravila dobrotna roka. Tudi posode z vodo ni bilo, kakršne so bile pred 2000 leti v najslabšem zaporu. Ko se spustim s plesnivih desak na ilnata tla, razprši se tolpa podgan v vse kote; pod stopali pa mi malone zapljuska, toliko je vode po zemlji. Poskušam močna železna vrata, ali bi se ne dala odpreti; toda brezuspešno; zakličem, da bi privabil morda stražnika; razlega se sicer glas po hodnikih, ne prikličem pa žive duše! Obrnem se na drugo stran, kjer v temnem kotu opazim napol skrita vratca. Močno se začudim, ko vidim, da niso zaprta; brez vsake težave jih odprem in stopim na nekakšno dvorišče. Po kamnitem tlaku je poganjala redka trava, in pajek je od stene do stene napredel umazano mrežo svojo. Visoko tam gori se je kazalo nekoliko modrega neba; iz tega se je videlo, da je to zapuščeno dvorišče še v mestnem ozidju, katerega strmo zidovje ga je obkrožalo. Krenem po tlaku dalje; povsod enaka zapuščenost in samota! Dospem do kraja, kjer mi visok železen paž zapre daljši pot. Onkraj paža se razgrinja širen vrt s pisanimi gredicami in belo posutimi stezami. Bila je jesen, ali vendar je po tem kraju kalilo marsikatero cvetje. Zadaj se je dvigala s svojimi stebri in stolpiči mogočna in krasna palača; na nji pa se je vse lesketalo od zlata, kakor bi gledal tempelj, katerega je nekdaj kralj Salomon sezidal Gospodu na čast.

Ko še gledam čarobno krájino pred sabo, zapojo zvonovi z visokih stolpov, da mi zašumi v duši kakor nekdaj, ko mi je pel še Sv. Vida zvon; sonce se mi je prikazalo izza ozidja, da je bilo vse takoj svetlo, in rahla sapa je zavela, da se je zazibalo stotero cvetje, da se je gibalo tudi vejevje in da je ž njega padalo zlato sadje v zeleno travo. Komu se je priklanjalo cvetje? Tedaj je stopila izza zelenega grmiča deklica, cvetoča in krasna, da je pred njo hipoma otrpnila in onemogla lepota prirodna. Ali naj jo primerjam veliki jelki, kipeči s trde skale proti nočnemu nebu, s katerega se ji nasproti lesketa večna zvezda; ali naj jo primerjam plahi srni, ki ob robu temnega gozda z velikim svojim očesom opazuje rodovitno polje, kamor si ne upa? Ali naj jo primerjam gazeli, katero je levje rjovenje prebudilo iz kratkega počitka, da od brezmejnega strahu otrpne, kakor bi že čutila v sebi ostre zobe orjaka-krvoloka?

Bila je kakor jelka in kakor plaha srna je obstala na belem potu; nje veliko oko se je uprlo vame, da se mi je pretreslo srce in da se je v tistem trenutku v to ubogo, toliko da ustvarjeno srce naselila ljubezen z vso pozemeljsko srečo in nesrečo svojo.

Stopila je bliže, in nje obličje se je kopalo v jutranji zori, ko me je tiho povprašala: »Ti si tujec, katerega so zaprli včeraj?«

»Da, prav tisti!«

»Moj Bog, kako si mlad! Ali si res krivoverec, kakor pripoveduje nadvikarij Gregorij?«

»Poglej naokrog! Bog se nam kaže povsod; kako bi bilo mogoče, da bi ga ne spoznali?«

»Torej véruješ v pravega Boga?«

»Vérujem!«

»In v Kristusa, Odrešenika našega?«

»Vérujem!«

»In v čisto Devico, katera ga je porodila grešnemu svetu?«

»Vérujem!«

Razjasnil se ji je obraz, in radostno je izpregovorila: »Sedaj vem, da te ne sežgó na grmadi in da mi je dovoljeno govoriti s tabo. Ali te smem vprašati še kaj?«

»Vprašaj?«

»Od kod prihajaš?«

»Z visokega severa, kjer kali le malo cvetja in kjer je zemlja malone vse leto zavita v sneg.«

»Česa iščeš pri nas?«

»Spoznati hočem kraje in rodove.«

Molčala je nekaj časa, potem pa živahno vprašala: »Ali si že bil na naboru in ali so te potrdili za zakon? Ali si pustil doma ženo, v cerkvi s tabo poročeno?«

»Nikogar nisem pustil na domu in nikdo ni točil solza, ko sem odhajal v tuji svet.«

»Torej šele prideš k naboru?«

»V krajih, kjer so me porodili, ne poznajo takih naborov.«

»Ženiti in možiti se vam je tedaj sploh prepovedano?«

»Nikakor ne!«

»Moj Bog, kako pa se ženite in možite? Kje si dobiš zakonsko ženo, če ne pri naboru?«

»Ako se dva poročita na visokem severu, združila ju je ljubezen.«

»Ljubezen, kaj je to?«

»Z besedo se ne da povedati. Kakor se posuje spomladi zeleni travnik s pisanim cvetjem, da ne vemo, od kod, tako pride ljubezen v srca naša. Pride sama hipoma, kakor strela, ki udari iz črnega oblaka!«

»Ostane li potem vedno cvetoča ta vaša ljubezen? In če zvene, če se potem posuši?«

»Prava ljubezen vedno zeleni in dan za dnevom poganja nove cvetove!«

»Ni li greh takšna ljubezen?«

»Je li greh, če cvete vrt pred tabo? In greh naj bi bilo, če se ti razcvete srce? Cvetje, eno in drugo, ustvarja večni Bog, ki je ustvaril človeka, da je deležen sreče.«

Obrnila se je od mene in se zagledala v krájino pred sabo. Belo roko si je položila na zamišljeno čelo in dolgo časa je premišljala.

»Mislim in mislim,« izpregovorila je končno, »in vendar ne morem uganiti, kakšna je ta vaša ljubezen! Morda je sreča, morda nesreča. Sam Bog to ve!«

Nato dostavi: »Visoko je že priplulo sonce! Brat me čaka, in napočil je trenutek, da odidem. Bog bodi s tabo, tujec!«

Hotela je oditi.

»Pri nas na severu,« izpregovoril sem, »ne poslavljata se tako hladno pravovernika, ako sta se slučajno srečala na poti življenja.«

Prihitela je nazaj.

»Evo ti roke,« rekla je sramežljivo, »in v molitvi svoji se te bodem spominjala!«

Vidno se je pretresla, ko sem se dotaknil nje roke, in od las ji je zardel rožnati obrazek.

»Pregrešno je,« zaihtela je, »če podaja ženska roko moškemu, ki ni bil izbran zanjo na naboru!«

»V ta greh ne vérujem,« odgovorim srčno.

»Pri vas tega ne štejejo v greh?«

»Gotovo ne, in pravoverniki se poslavljajo po zgledu Kristusovem.«

»Kakšen je ta vzgled?«

»Poljubljal je celó sovražnike svoje, in pravoverniki naj bi se ne poslavljali s poljubom?«

»S poljubom?«

Skočila je od ograje, prav kakor da jo je pičil gad v beli prst.

»S poljubom se poslavljate?« rekla je tiho.

»Tako je navada naša, in božji svečeniki jo odubrujejo. Odrešenik naš je poljubil celó izdajalca svojega!«

»Pri nas pa je prepovedano!«

Srčno odide po peščenem vrtu. Že sem menil, da me zapusti. Obstala je in se ozrla po vrtu. Potem pa je obrnila zorno lice proti meni, in nje oko me je obsevalo dolgo, dolgo. Nato je bila bliskoma pri ograji, in toliko da je čulo uho nje plašne besede: »Posloviva se po vaši navadi!«

Že je pritiskala svoje lice k mrzlemu železju, in na to lice, voljno kakor ličece dozoreli breskvi, pritisnil sem usta in učakal prvi srečni trenutek na stari materi zemlji. Ona pa je zbežala po zelenih tratinah kakor vitka gazela.

Azrael, váruj jo in ohrani jo meni, da mi vsaj ena kaplja osladi grenko trpljenje zopetnega življenja!

Zrl sem za njo, ki je čimdalje bolj izginjala med zelenjem. Časih je postala in se ozrla po meni. Potem pa se je skrila za drevjem, prav kakor boginja, katera se mi je le za trenutek prikazala izmed temnih oblakov.

»Kdo je bila?« vzdihnil sem k Azraelu, da bi mi razkril temo, ali angel Gospodov ni hotel uslišati vzdihanja mojega.

Vrnil sem se v zápor. Potrte so bile moči mojega duha, in čutil sem prvo nesrečo. Leno je lezel čas, in kaplje, od stropa padajoče, in živali, po blatnih tleh švigajoče, vzbujale so še večjo žalost v osameli duši moji. Pol dneva je minilo, ko je šele zarožljal ključ v vratih. Vstopil je strežnik z rumeno paličico in mi naznanil, da me kliče predse pater polkovnik.

Stopivši v vežico, čul sem polkovnika, ko je ravno izpregovoril patru majorju: »Imeti mora veljavnega zagovornika. Ravnokar sem dobil dekret, da se mu izpit odpušča in da se mu brez ovire dovoljuje stopiti v mesto. Kaj praviš ti, amice?«

»Kaj naj rečem?« zagodrnja pater major. »Bolje bi bilo, da so ga sežgali ali živega zakopali v zemljo! Po takih tujcih prihaja pohujšanje v mesto, prej ali pozneje! Poslušaj me, pater polkovnik, prej ali pozneje!«

»Dobro govoriš, amice! Saj vedno pravim, da je nadškof Martinus premehak; hodi le po srednji poti, in ta je dandanes najslabša. Ko bi živel še Jakobus LVII. bil bi drugače podkuril temu tujcu! Drugače, mi Hercle!«

»Sedaj se mu vrne tudi konj s prtljago,« zastoče pater major. »In meni bi bil to tako pripraven konjiček!«

»Ne morem ti pomagati, amice,« odgovori pater polkovnik, »evo ti dekreta; le-ta ti jemlje vsako nadejo!«

Poklical je stražnika v sobo in mu izročil dekret, s katerim mi je nadškof Martinus spričo svoje pastirske oblasti oprostil stopiti pred sveto komisijo za izpraševanje tujcev in mi dodelil milost, da sem smel iti brez ovire v njega stolno mesto. Strežnik me je vodil nato po različnih temnih hodnikih, dokler nisva dospela do visokega portala, skozi katerega mi je vabno zasijal krasni jesenski dan.

»Semkaj te moram postaviti po ukazu patra polkovnika,« izpregovori rumeni stražnik; »za to pot znaša pristojbina pet lir. Plačaj!«

Plačam mu in ga odpravim. Stopim na sonce. Bil sem na majhnem trgu tik mestnega ozidja. Pred mano na levo in desno stran so se razprostirale mestne hiše in brezštevilne cerkve s stolpi. Ozke ulice so se pričenjale kakih dvajset korakov od mene in držale v središče mesta. Hiše so bile zidane v štiri in še celó v pet nadstropij; od vznožja do vrha so kazale stene samo svete podobe, svetnik je bil videti vštric svetnika, vse v kričečih barvah in izdelano po slabih umetnikih. Ko zamišljen ogledujem te umotvore, vzbudi me konjsko kopito, katero močno udari ob tla. Obrnivši se, zapazim ob strani svojega konjička s prtljago. Povodec pa mu je držal stari moj znanec, profesor z vseučilišča Svetega Simplicija.

»Čakam te že dolgo uro,« ogovori me ponižno, »žival je nestrpljiva in vročekrvna; neprestano bije s kopiti ob zemljo!«

»Ali ne poučuješ na vseučilišču?« vprašam osupel.

»Dali so mi dopust. Oznanilo se je po mestu, da si išče tujec strežnika. Takoj sem hitel v škofijo in se ponudil za ta posel. Ponudili so se še drugi, končno pa so vendar meni podelili službo pri tebi, sósebno zato, ker sva že stara znanca. Službo imam, in naš rektor magnificus se kar peni od jeze.«

»Kako to?«

»Ker bi bil sam rad dobil strežniško to službo.«

»Pojdiva v mesto!« izpregovorim nato. »Prav rad te sprejmem v službo. Kam naj kreneva najprej?«

»Najprej morava k slavni policiji!«

»Kaj vraga,« začudim se, »policijo imate tudi?«

»Gotovo! Stari in slavni pisatelji so v imenitnih svojih delih dokazali, da je več tisoč let stara ta institucija in da so mogle brez nje prebivati samo barbarske države. Naša policija pa je tudi izvrstno urejena, in ko je papeževo brodovje leta 1989 zasedlo države na južnoafriškem nosu, uvedla se je ondi policija po našem vzoru.«

»Čudno! Čudno!«

»Prepričal se bodeš sam o vsem! Odriniva sedaj, in ako želiš kaj pouka, bodi ti moja učenost verna in poslušna strežnica!«

»Hvala ti iskrena! Spominjati se hočem prijaznosti tvoje!«

Napotiva se v omenjene ozke ulice. Pozornost so mi vzbujale podobe po zidovih. Kakor smo nekaj slikali svetega Florijana z golido pod ostrešja, tako se je kazal malone nad vsakimi vrati droben svetniček, držeč na vrvici majhnega psa.

»Kdo je sveti mož s psičkom?« vprašam svojega strežnika.

»Svetnik še ni,« odgovori mi, »vendar menim, da bode skoro. Blažencem ga je uvrstil že nadškof Jacobus LVII.«

»Kako je ime blaženemu možu?«

»Blaženi Anton od Kala je to; v tej provinciji ga prištevamo cerkvenim učenikom, ker je spisal obilo svetih in učenih knjig.«

»Čemu vodi s sabo psička?«

»Takoj ti razjasnim! Ko je živel omenjeni sveti mož, napadali so ga brezverci od severa in juga in zasmehovali so njega in svetost njegovo. Gori v mestu na severu mu je živel najhujši nasprotnik – svete knjige nam gotovo dokazujejo, da ga je obsedel satan že pri rojstvu – in s pomočjo tega satana je spisal mnogo hudobnih knjig ter tako sejal ljuljko med pšenico, katera se je usipala iz rok blaženega Antona od Kala na njivo Gospodovo. Boj je bil resnice z lažjo. Že je omagovala resnica, ki se kaže v ponižni nagoti svoji, in že je zmagovala laž, ki se kaže v bleščečem, pregrešnem lišpu. Blaženi Anton se pósti nato petnajst dni, šestnajsti dan pa gre na Sveto Goro, dvigne roke proti severnemu mestu in prosi prekletstva z néba na sovražnika svojega. In glej, zgodi se čudo! Prvo čudo blaženega Antona od Kala! Ponižan je bil satan, in njegov služabnik v severnem mestu je izgubil v tisti uri, ko je sveti mož na Sveti Gori dvigal koščene roke proti oblakom, dar jezika, in namesto tega daru mu je ostalo edino lajanje, kakor ga čujemo pri svojih psih.«

»Ali je to čudo blaženega Antona od Kala dokazano?«

»Nedvojbeno!«

»Hm! Dobro torej! Zato ima psička pri sebi?«

»Prav zato. Imeniten pomočnik je pri pasjih boleznih, kar je sósebno v našem mestu velikega pomena, ker je toliko psov. Glej, tukaj je policijsko poslopje!«

Obstala sva pred prostornim zidovjem, v katerem je tiste dni gospodovala policija ljubljanska.

»Najprej se nama je oglasiti pri patru gvardijanu, da nama dá svoj vizum.«

»Pri patru gvardijanu?« začudim se.

»Da, pri patru gvardijanu. Naša policija je izročena že tristo let očetom kapucinom, ki izvršujejo svoj posel na veliko zadovoljstvo premilostivega nadškofa!«

»Kako je to mogoče?«

»Prav lahko! S takšno policijo je pomagano državi in pomagano tudi redovnikom kapucinom. Kdor zagazi slavni policiji v pravično pest, plačati mora določeno pristojbino, ako je količkaj denaren. Po tej plati ima država brezplačno policijo – pomisli, koliko denarja se je potrosilo prej v surovih časih! – očetje kapucini, ki zidajo sedaj že deseto cerkev, pa imajo redne in stalne letne dohodke.«

»Za Boga, modra naredba! Razjasni mi še, s kakšnimi posli se sósebno bavi vaša policija?«

»Različni so ti posli in težavni. Največ opravka dajó grešniki, ki so se pri izpovedi očistili grehov svojih.«

»Tega ne umejem. Kaj je slavni policiji do izpovedanih grešnikov?«

»Pozna se ti, da nisi čital knjig blaženega Antona od Kala! Večna previdnost ti je zaklenila ta vir modrosti, in sedaj begaš v temi. Poslušaj! Do tistih dob, ko je zavladal nadškof Jacobus LVII., bila je izpoved strogo cerkvena ustanova. Izpovednik je odpuščal grehe in pokoro je nakladal grešnikom. Ali se je pa naložena pokora opravljala ali ne, kdo ve! Kaj pa piše blaženi Antonius? Država ima vso moč v rokah, in nje dolžnost je, s to močjo zabraniti, da se ne dela greh in da grešnika dohiti tudi upravičena kazen. To je načelo blaženega Antona od Kala. In ali morda ni utemeljeno v prirodi in v božjih zakonih?«

»Utemeljeno je! Toda kako se uporablja v vsakdanjem življenju?«

»Precej ko je nastopil nadškof Jakobus LVII. slavno svojo vlado, združil je z izpovednico železno svojo pest posvetne vladne moči. Kdor se izpove grehov, njemu se naloži breme cerkvene pokore, ali naloži se mu tudi breme posvetne pokore. In to breme je težje od prvega!«

»Kakšno je?«

»Zdajci ti povem. Kdor je izpovedan, temu izroči izpovednik bel listič, kjer je zapisano število palic, katere mu našteje posvetno oblastvo v pokoro izpovedanih grehov!«

»Število palic! Je li prav čulo moje uho?«

»Resnično, število palic! Kaj bi bila naša država brez palice! Blagonosno to orodje je steber, da, glavni steber javnemu življenju našemu.«

»Razlôži mi še, kako nadzira posvetno oblastvo, da se vsakomur odšteje prisojeno število, kakor določa izpovedni listič?«

»V ta namen se je pomnožilo število fratrov-redarjev. Vsaka izpovednica ima posebnega nadzornika – redarja. Kadar pa se je vsa tolpa izpovedala, odvede jo frater v to poslopje, da se brez odloga opravi posvetna pokora.«

»Moj Bog, koliko li imate redarjev?«

»Nekaj nad dva tisoč.«

»In koliko je takih, ki delé palice, ki tepó?«

»Haha! Ti še ne poznaš izobraženosti stoletja našega! Toda pojdiva na policijsko dvorišče; ako se ne motim, tu stroji delujejo prav sedaj.«

»Stroji?«

»Da, stroji! Pojdi in se čudi napredku naših razsvetljenih dob. Seveda naju pusté samo na moški oddelek, ali baš ondi so največji in najlepši stroji!«

Konja priveže k zidu. Potem stopiva v vežo. Tukaj se je že slišalo šumenje, kakor bi bučala sapa okrog gorskih vrhov. Vmes je pokalo prav takisto, kakor bi se na veliki petek počasi gonila ropotulja v visokem cerkvenem zvoniku. Stopivšemu iz veže, razgrnilo se mi je prostorno dvorišče. Kakšno živahno gibanje in življenje se je gnetlo tu! Največjo pozornost so mi vzbujali stroji, razpostavljeni sem ter tja po dvorišču. Bili so to nekaki zaboji, iz katerih so štrlele palice, težke in debele. Ugledal sem stroj z desetimi palicami, ta je bil najmanjši; pri največjem, pravem orjaku, naštel pa sem celó štirideset palic. V dveh vrstah so gledali častiti drogi iz zaboja, in če je frater-redar zasukal ročico, zavrtel se je leseni hlod v zaboju, in prva vrsta je tlesknila po klopeh, razstavljenih pred strojem. Kadar je zasukal drugič, tlesknila je druga vrsta po drugih klopeh, katerih prva vrsta ni zadela prej. Fratri-redarji so prav tedaj jako ročno razgnali izpovedance v

različne oddelke. Oni, ki so imeli na listkih po pet palic, združili so se v posebno tolpo in zasedli prostor pred strojem z desetimi palicami. To je bil tisti stroj, pri katerem je štela vsaka vrsta po pet palic. Drugi, z desetimi palicami na listkih, postavili so se pred stroj, iz katerega je štrlelo dvajset palic v dveh vrstah. Tisti izpovedanci, katerim se je prisodilo največ palic, obkrožili so stroj s štiridesetimi palicami. Bili so to stari nespokorni grešniki, ki so jako lakodušno opažali grozne stroje in katerim se je kazalo na licu, da jim ni veliko do tega, ali dobe deset palic več ali manj. Vmes so bili tudi starčki, ki so že iztežka nosili svoje kosti, in slabotni otročiči, katerim se je od groze treslo šibko telesce. Ko je bilo pred stroji vse lepo razvrščeno, oglasil se je pater kapucinec, stoječ na nekaki leci – imenovali so ga patra eksekutorja – in tlesknil z rokami. Kakor strela so udarili izpovedanci med klopi, stoječe pred strojem; vsak si je izbral svojo in legel nanjo. Otročiče in starce, o katerih je bilo pričakovati, da bodo v bolečinah skušali sredi eksekucije zdrkniti s klopi, privezali so z jermeni nanjo. Ko so bile pri vseh strojih zasedene klopi, dvignil je pater eksekutor roko in zanosljal: »Grešiti se ne sme!«

Te besede so bile fratrom pri ročicah znamenje, da so jih pričeli vrteti. Ali so vam padale palice, prav kakor bi se prala preja pri vodi! Vmes se je čulo škripanje z zobmi, ihtenje, vzdihanje in sósebno vekanje otrok, ki so se kakor belouške zvijali pod udarci. Ko se je pri prvem stroju ročica zasukala desetkrat in pri stroju orjaku štiridesetkrat, nosil je na tepenem delu telesa vsak grešnik in grešniček toliko palic, kolikor jih je bilo zapisanih na belem lističu. Stroji so se ustavili, privezane grešnike so odvezali, in vsi pretepenci so se postavili v dolgo vrsto. Frater je rožljal pred to vrsto z orjaško pušico, in vsak, ki je čutil grenke udarce, plačal je v pušico nekaj drobiža. Pater-eksekutor pa je z lece svoje neprestano nosljal: »Grešiti se ne sme!«

»No,« ogovori me profesor Sv. Simplicija, »kako sodiš sedaj o javnem razmerju našem? Ali ni to vzor, kako naj se vzajemno podpirata cerkveno in posvetno oblastvo? Ali ni to vrhunec izobraženosti?«

»Dobro! Državi s takimi napravami se moram čuditi. Toda če sem prav videl, morajo tepeni grešniki še nekaj plačati?«

»Prav si videl! Kako naj bi se drugače živili naši bratje redarji? To je ravno modrost v modrosti te naprave.«

»Povej mi še nekaj! Opazujem in opazujem tolpo izpovedancev, a menim, da so to zgolj siromaki. Kje li so bogatini? Ali ne dobivajo tudi ti svojih palic?«

»Kaj neki misliš! Bogataši se odkupujejo, in sicer s petimi lirami za vsako palico. Prav tukaj je prvi vir dohodkov, katerih toliko potrebuje presvetli nadškof. Ali ni to modro?«

»Modro! Premodro! Tudi to mi razjasni. Ali ne zahajajo duhovniki in dušni pastirji tudi k izpovedi? In če zahajajo, kako je ž njimi, in kako je s palicami na belih listkih?«

»Da naši dušni pastirji grešé, dasi malokdaj, o tem ni dvojbe. Zato zahajajo k izpovedi in dobivajo bele listke. Toda, ali si že čul kdaj, da so tepli duhovnika?«

»Nikdar ne.«

»Beli listki veljajo torej pri duhovnikih le simboliški, ker ravno drugače veljati ne morejo!«

»Kako naj umejem to?«

»Stopaj za mano!«

Šla sva v najbolj oddaljeni kot dvorišča in obstala pred prostorom, ki je bil ograjen z železnim, pozlačenim pažem. Napravljena je bila od desak streha nad tem prostorom, a na spodnji strani

je bila prevlečena z žametom. Sredi prostora je stal stroj desetih palic, s svilo obvit. Palice so bile v pravem pomenu šibice, in da se udarec ni čutil, obvijali so jih z volno, da so padale kakor rahla sapica po ónem, ki je ležal na blazinasti klopi.

»Vidiš,« izpregovori profesor, »tukaj simboliški tepemo izpovedanega duhovnika. Seveda, takrat ne sme nikdo na dvorišče, in edini pater gvardijan opravlja svojeročno posel pri stroju. Pri nas je pravica za vsakogar ista, ali ne? Kaj takega izvestno nimate v sibirski republiki?«

»Res ne!«

»Sedaj odriniva v poslopje, sicer odide oče gvardijan na izprehod in potem ga danes ne učakava več.«

Oče gvardijan še ni šel na izprehod, zato sva hitro in lahko opravila svoj posel pri njem. Najlepši uspeh sem dosegel v tem, da mi je izročil pismeno privolitev, s katero so mi bila odprta vrata na ženski oddelek. Za vse to sem plačal samo petdeset lir, kar se mi ni videlo preveliko.

Pred policijskim poslopjem odveže profesor konja pri zidu in me vpraša: »Kam greva naprej? Obilo je znamenitosti v belem mestu, da si jih v enem dnevu ne ogledava. Ako ti je do tega, da poslušaš dober svet, kreniva najprej k pravosodni palači!«

»Dobro! Pojdiva tja!«

Ko odrineva, opazim, da se je napotilo za nama pet bratov kapucinov.

»Čemu korakajo ti za nama?« vprašam spremljevalca.

»Da naju nadzirajo. Takih redarjev kroži obilo po Emoni, in marsikakšen greh je že preprečila njih roka!«

Ko mu ne odgovorim ničesar, dostavi ponosno: »Da, da, izvrstno naše redarstvo vtika svoj nos v vsako stvarco, in niti prah ne pade z mize, da ne bi zvedelo tega!«

»Vse se je izpremenilo,« vzdihnem sam v sebi, »samo slavna policija je ostala ista in vtika prej ko slej svoj nos v sleherno stvar!«

Nato se odpravimo po ozkih ulicah proti pravosodni palači. Nikjer ni videti človeškega obraza, in tudi pri oknih se ne prikaže nikdo. To vzbudi moje začudenje, katerega ne prikrivam spremljevalcu svojemu.

»To je premoder ukaz nadškofa Jakoba!« – prične mi razlagati profesor. »Tukaj sva na oddelku zakoncev. Na tem oddelku pa je zopet vsakemu stanu odkazan poseben prostor. Tukaj sva ravno pri krojačih. Da ne tratijo časa pri delu, prepovedano jim je gledati skozi okna ali pohajkovati po ulicah. Policiji naši pade v pest, kogar zasačijo redarji pri oknu ali na ulicah, če se ne more izkazati s potrebnim opravkom. Zato je redarstvu našemu toliko posla!«

Ozrem se po svoji petorici. Kakor strele jim švigajo pogledi okrog oken in vrat, da bi zasačili plen.

»Kogar zalotijo, ta plača?« vprašam.

»Gotovo, in na sedalu mu zapoje palica.«

Sedaj mi je jasno, čemu so redarji tako strogo čuvali okna. Pokazati se ni hotel prestopnik zakona, in nadejal sem se, da odrine petorica praznih rok. Toda ni se zgodilo tako. Tam, kjer so ulice prav zelo tesne, odpre so okno v pritličju, in sicer prav pred nosom učitelju z vseučilišča Sv. Simplicija. Odskočil je, da ga ni zadel vatel, s katerim je nekdo zamahnil iz okna proti njemu.

Pri oknu pa stoji dolg, koščen možiček, krojač od nog do glave. Z dolgim vatlom suva na mojega strežnika, ki se mnogo trudi, da se izogiblje udarcem in da na drugi strani obdrži konja, ki se tudi plaši krojačevega kričanja.

»Grdoba,« vpije junak iglar, »ali sem te vendar dobil v pest? Rasejo li tunike po drevju, da jih lahko brezplačno natresaš nase? Dve liri si mi dolžan že dve leti! In jaz stradam, da sem suh kakor igla! Plačaj, sicer ti potarem vsa rebra! Prej se mi ne ganeš, dokler ne plačaš!«

Že se pripravlja, da bi z okna skočil na tlak, in sluga moj trepeta praznega žepa in bledega lica ter čaka, kako se razmota vsa ta stvar. Toda rešijo ga bratje redarji, ki zavijejo prav v tistem hipu okrog ogla in katerih se ni nadejal ubogi krojaček.

»Dober si za tri lire!« zakriči prvi frater birič in zgrabi iglarja za vrat, da se takoj strese kot trepetlika na gorskem rebru.

»In osem palic ti odštejejo,« dostavi drugi porogljivo, »ker si se kazal brez potrebnega opravka pri oknu!«

Pošteni rokodelčič jih zaklinja na vse svetnike in na krvavo stegno blaženega Antona od Kala, da bi mu zanesli. Ali biriči tistih dob so imeli jeklena in neizprosna srca, prav tako kakor leta 2000 po Kr. r. Raztaja se mi srce, da sežem v pas in plačam redarjem tri lire, da izpusté krojača. Temu samemu pa plačam dolg vseučiliškega profesorja, in srce mu prekipi od hvaležnosti, da kliče name vse blagoslove blaženega Antona od Kala!

Dospeli smo na kraj, kjer so se ulice razširjale v prostoren trg. Sredi tega trga je stalo znamenito poslopje, na katerega sprednji strani je bila velikanska presna slika, v živih barvah kažoča našega Odrešenika, ko izganja z bičem prodajalce iz hiše Gospodove.

»Evo ti naše pravosodne palače!« izpregovori ponosno profesor Sv. Simplicija. »Takoj privežem konja k zidu, in potem si ogledava notranje prostore. Prepričan sem, da se ti napolni duša s strmenjem; izvestno mi pritrdiš, da je provincija naša v vsakem oziru najpopolnejša, kar jih ima oče papež na zemlji!«

Toliko da izreče, že tleskne z dolgo svojo osebo po zemlji, da se zakadi, da se zakadi prah izpod njega. Takisto stori tudi ónih pet redarjev in se od silne vdanosti zvija po tleh. Kaj je povzročilo to nenavadno vedenje mojega spremstva?

Po trgu mimo pravosodne palače prirožlja sedaj težka, srebrno okovana kočija, katero vleče osem tolstih dolgorepih belcev. Pred njo jaha tolpa jezdecev z dolgimi biči v roki. Eden izmed njih švrkne ž njim proti meni, vendar me ne zadene, ker mu je jermen prekratek. Da me je zadel, razmesaril bi me bil brez dvojbe na zadetem mestu. V kočiji sami na vijoličasti blazini čepi star mož, z zlato verižico ob rami. Izpod belih las mu gleda mrtvo oko, prav kakor bi se mu nič več ne ljubilo na božji zemlji. Videl se mi je ta starec enak levu, kateremu je starost zdrobila gladne zobe iz lačne čeljusti!

Njemu ob strani sedi v nebeški krasoti svoji moja znanka, katero je moje oko prvič ugledalo tisto jutro med cvetjem gosposkega vrta. Zdelo se mi je, da me je opazila in da se je sklonila na sedežu. Tedaj pa zavije voz v tesne ulice, da mi takoj izgine izpred oči.

»Sveti Jezus,« tarna strežnik, dvigujé se iz prahu, »kaj si storil, da se nisi zgrudil, kakor smo se mi?«

»Za deset lir si dober!« veseli se frater birič.

»In za izdatno število palic!« dostavi drugi.

»Kdo je bil to?« vprašam radovedno.

»Za Bóga,« odgovori profesor, »saj ti je morala že vse razkriti gola pamet! Bil je to največji naš dobrotnik, naš oče in ljubljeni služabnik božji, nadškof Martinus.«

»In ženska ob strani njegovi?«

»Sestra njegova, zorna naša kneginja Marija!«

VIII

»Oglejva si najprej civilni oddelek!«

Tako je izpregovoril učitelj iz vseučilišča Sv. Simplicija, ko sva stala v visoki lopi pravosodne palače. Kreneva na desno po širokih stopnicah in dospeva na hodnik, v katerem se vrsté vrata pri vratih, prav kakor nekdaj na hodnikih samostanskih.

»Tukaj me vse spominja samostana!« rečem spremljevalcu. »Čemu toliko vrat?«

»Pravo si pogodil,« odgovori profesor, »v samostanu sva. Ta oddelek pravosodne palače je izročen očetom iz reda svetega Frančiška, ki pa imajo zavezo, da so nam pridni in pravični sodniki.«

»Kaj,« začudim se, »očetom frančiškanom je izročeno vaše pravosodje?«

»Čemu ne? Pravosodna palača se je morala zgraditi. Ž njo se je dosegel dvojni namen: očetje z reda sv. Frančiška so dobili svoj samostan, ne da bi bili kaj plačali; država pa svoje sodnike, ne da bi kaj plačevala. Zopet vzor, kako se podpirata posvetno in cerkveno oblastvo!«

»In po kakšnih zakonih sodijo sodniki vaši?«

»Zakonov nimamo nikakih. Nekdaj so jih imeli. Nekdaj so jih imeli, ali dokazalo se je, da so vsi zakoni sveta izvirali od hudiča. Sodniki naši opirajo svoje sodbe zgolj na svoje knjige, bodisi na Sveto pismo, bodisi na spise blaženega Antona od Kala. Ker obsezajo sósebno zadnji spisi samo resnico, pravične so tudi naših sodnikov sodbe.«

»Ne dvojim! Toda kaj je s pritožbami? Je li prepovedan vsakršen priziv do višjega sodnika?«

»Nikakor ne. Zlasti so nam sodniki naši župniki. Kadar župnik neče soditi ali kadar nisem zadovoljen z njega sodbo, smem se zateči pred sodni zbor očetov frančiškanov, kjer teče vir neizkaljene pravice.«

V tem sva prišla do dvorane, kjer so se obravnavale pravde.

»Plačaj liro vstopnine,« opomni me sluga, »v dvorani pa se vedi spodobno, ker je pater predsednik oster!«

Plačam vstopnino fratru, ki je z veliko pušico prežal pred vhodom. Ko sva vstopila, bila je dvorana še prazna, samo tam zgoraj sta sedela pri dolgi hrastovi mizi očeta frančiškana, ki sta vestno prebirala knjige. Morda sta molila, morda sta se le hlinila. Dvorana je bila podobna velikanski kleti; nikjer ni bilo podobe ne druge dike na stenah. Potisneva se v kot; profesor pa mi pravi: »Šele dva sodnika sta tukaj. Tretjega in patra predsednika še ni. Zadnji pride pater predsednik.«

»Prav tako je bilo pred 2000 leti,« mislim si, »tudi takrat so prihajali predsedniki zadnji k obravnavam.«

»Danes bode malo posla,« izpregovori sodnik pri hrastovi mizi. »Ti župniki nam pojedajo vse; kako bodemo živeli, ako se nam ne izboljša justica?«

»Dá, resnico govoriš!« dostavi tovariš. »Že včeraj je podpisal pater predsednik dekret, s katerim se župnikom po deželi ukazuje, da se morajo zdržavati sodb v pravdah, katerih vrednost znaša nad petdeset lir, in stranke vsekdar nakazovati k našemu sodišču!«

Vstopila sta še dva in frater pisač. »Patra predsednika še ni,« zajezi se prvi, »vedno stara pesem! Mi se trudimo, pater predsednik spi; mi se oblačimo v haljo od kozje dlake, pater predsednik v svilnato kuto. Kje je tu pravica, confratres?«

»Ničesar bi ne rekel,« dostavi drugi, »ako bi bil mož le kos nalogi svoji! Vse zmede, kar mu pride pod palec, in jaz mislim, da takega nezmožnika še nismo imeli na predsedniškem stolu. Kaj menite, confratres?«

»Tako je,« oglasi se tretji, »le nekoliko potrpite, pa bodete videli, kako zmlinči današnji slučaj, dasi je jasen kakor modro nebo.«

»Da bi mu premilostivi nadškof le dal boljšega naslednika! Vsakdo izmed nas bi smel po večji pravici sedati na njega stol. To je senca, nikdar predsednik!«

V tem mnenju so se strinjali vsi. Ko pa je takoj potem vstopil predsednik, videti bi jih morali, kako so planili s sedežev in kako so se priklanjali svilnati halji! Toda leta 4000 je bilo prav tako kakor leta 2000 po Kr. r.! Pater predsednik še opaziti ni hotel globokih poklonov, češ predsedniki so na svetu edino zaradi tega, da se jim drugi klanjajo!

»Pričnimo!« Pater predsednik sede, suhi frater pisar pa hiti na hodnik, da pokliče stranke. Prvi vstopi župnik Svetega Jakoba. Vsi sodniki in ž njim pater predsednik vstanejo ter se mu poklonijo.

»Kakšna ti je zahteva, reverende?« vpraša predsednik sladko.

»Nocoj mi je nekdo pobil okna. Vem, da mi tega ni storil drug nego sosed Emilij. Že nekaj časa mi nagaja, kjer more. Škode mi je 50 lir, toda zaradi posebno hudobnega namena naj mi izplača 100 lir!«

»Pravična je tvoja zahteva, reverende!« oglasi se predsednik. »Scriptor, zapiši sodbo, cum iure executionis. Emilius, plačaj 100 lir. Obravnava je končana!«

Dočim se je pisala sodba šentjakobskemu župniku, vprašam svojega strežnika: »Ali se ne zasliši tudi tožena stranka? Naj li Emilij plača, ne da bi se mogel braniti?«

»Si li slep,« odgovori mi, »ali ne vidiš, da je tožnik mašnik, ki ne more govoriti drugega nego resnico? Pri nas, v tej vzorni papeževi provinciji, sme zahtevati vsak mašnik, da se mu takoj izroči sodba s pravico do izvršbe, ne da bi se toženec klical pred sodišče. Ali si že čul kdaj, da bi mašnik božji hodil po stezah krivice?«

»Nikoli ne!«

»Zato vidiš, da so naše uredbe v tem oziru premodre! To je najhitrejša justica – proti sodbi ni dovoljena nobena pritožba – kar si je le misliti moremo. Ni li res tako?«

»Res! Čujva, o čem obravnavajo sedaj.«

V dvorano je vtem vstopil človeček suhe rasti; lakota in edinščina mu je gledala pri sleherni gubi z bledega obraza. Ž njim je vstopil trebušast mož; polna skleda se mu je odsevala s tolstega in zalitega obraza. Oba obstaneta pred sodiščem.

»Kdo toži?« vpraša predsednik.

»Jaz,« odgovori suhi možiček.

»Koliko troškov si založil?«

»Dve liri! Vse kar sem imel!«

»Dve liri!« zagodrnja pater predsednik. »Hek! Dve liri! Hek! Ako nimaš več, čemu se pravdaš? Vidi se mi že, da si slepar! Vendar bodisi, obravnavajmo in forma pauperum! Kako ti je ime in kaj si?«

»Hieronim Corvus! Vodo in stare cunje prodajam po mestu!«

»Nezaslišano,« zakliče predsednik, »kakšni ljudje se dandanes že pravdajo! Odstopi! In ti, toženec, koliko troškov si založil?«

»Petnajst lir! Čast bodi Bogu in Materi Božji! In še ni šla zadnja iz hiše!«

»Frater scriptor,« ukaže predsednik, »prinesi stol zatožencu, da sede! Kako ti je ime?«

»Deodatus Bos! Pomočnik sem florijanskemu cerkovniku, katerega mi Bog ohrani še mnogo let!«

»Sedi, Deodate! Ti, Corve, pa nam razloži, čemu tožiš takega moža? Toda kratko, ker nismo tukaj, da bi poslušali prazne besede. Hitro torej!«

»Vodo prodajam,« prične tožitelj, »in stare cunje kupujem. Vse moje imetje je konjiček, ki mi nosi vodo. Če mi pogine, tedaj sem berač. In sedaj sem kupil na dan svetega Lavrencija od tega človeka konjička in mu pošteno plačal kupnino. Bilo je 150 lir! Vse moje imetje! Bog se me usmili! Pogojeno je bilo, da je konjiček zdrav in brez hibe. Ali slep je na obe očesi, in zatoženec ga noče vzeti, kar bi bilo pošteno in pravično! To je moja tožba, poštena in pravična je! Pomagajte mi, patri sodniki!«

»Kaj odgovarjaš, Deodate?«

»Tožba ni pravična. Zmenila sva se, naj tožitelj konja ogleda, in da mu nisem porok za hibe, katere lahko opazi sam. ›Oglej si konja,‹ dejal sme mu dvakrat in trikrat, ›oglej si konja, konj ne more ogledati tebe!‹ In res ga ni mogel, ker je bil slep. Govoril sem resnico in zato menim, da je župnik-sodnik pravično sodil, ko je zavrnil tožitelja.«

»Je li res tako? Ali je res govoril, da si oglej konja, ker te konj ne more ogledati?«

»Tako je bilo,« zaihti tožnik, »ali to so bile le zvijačne besede, nič drugega!«

»Odstopita!« zarenči predsednik. Vsi gremo iz dvorane. Po jako kratkem posvetovanju nas pokliče predsednik iznova pred svoj sodni stol.

»Začujta sodbo! Hek! Hek! V imenu premilostivega nadškofa, očeta našega Martina! Pritožba – hek – Hieronima Corvusa je neupravičena – hek – in nedopustna, zato se zavrže. In to vse iz razlogov – hek – prvega sodnika in na podlagi Svetega pisma – hek – ki ne dopušča, da bi kdo trpel škodo, ako bi govoril resnico! Hek! Obravnava je dognana!«

Hieronimus Corvus ječi kakor zajec, če ga pes ujame. Deodatus Bos pa vsakemu sodniku poljubi roko in patru predsedniku celó obe. Potem gre žarečega lica iz dvorane, dočim se Hieronim solznih oči opoteka za njim.

»Spominja me to postopanje nekoliko sodišč leta 2000,« govoril sem sam v sebi, in čudo ni, da sem se dolgočasil na civilnem oddelku. Izrazil sem željo strežniku, naj bi odrinila v kazenski oddelek. Zapustiva torej patra predsednika in njega sodnike ter kreneva po stopnicah v lopo in potem po drugih stopnicah v prostore, kjer je sukala pravica krvavi svoj meč. Pri tem morava prekoračiti neko temno in zatohlo sobano. Ko se je moje oko privadilo sómraka, kazali so se mi tukaj zgodovinski znanci. Od »železne device« do »španskega čevlja« sem opazil vse slavnoznane člane nekdanje torture v novih spopolnjenih oblikah!

»Čemu rabi to orodje?« vprašam profesorja z vseučilišča Sv. Simplicija.

»To je naša tortura,« odgovori zavestno, »in nanjo smo sósebno ponosni!«

»Pri kakih zlodejnikih jo rabite?«

»Pri tistih, ki izvršujejo hudodelstva v duhu in mislih. Takim se zločinstvo dokaže prav težko!«

»Ali se s torturo posreči dokaz?«

»Vselej brez izjeme. Vidiš tedaj, da torture ni môči pogrešati v dobro urejeni državi. Ali ni res tako?«

»Tako je, kakor si govoril!«

Potem vprašam: »Sedaj mi še povej, ali so očetje frančiškani tudi sodniki na kazenskem oddelku, in če ne, kdo sodi ondi?«

»Očetje frančiškani imajo s civilnim oddelkom obilo posla in tudi toliko dohodkov, da lahko izhajajo. Sedaj gradé že dvajseto cerkev svojo. Zato je nadškof Jacobus kazenski oddelek izročil svojim kanonikom, ker so itak slabo plačani in imajo le pičle dohodke.«

»Čital sem, da imajo po nekaterih državah državne pravdnike, ki s svojimi obtožbami preganjajo zločince. Kako je v vas?«

»V nas je državno pravdništvo prepuščeno očetom jezuitom proti temu, da jim kanoniki ustopajo nekaj dohodkov, katere jim prinaša kriminalna justica. Toda v tem oziru so vedni prepiri, ker očetje jezuitje neprestano stokajo, da dobivajo premalo in da se jim državno pravdništvo ne izplačuje. Ali sedaj hitiva! Zvedel sem, da se ravnokar prične druga obravnava v stvareh kaplana Primoža. Zanimiva bode, ker se kaplanu očita dolga vrsta hudodelstev, zlasti veleizdaja in krivoverstvo!«

Po hodniku, kamor sva dospela, gnetli so se fratri redarji, čuvajoči red. Ker se je danes sodil kaplan, prišlo je mnogo občinstva. Pri vhodu je tudi tukaj prežal nekakšen cerkovnik z veliko pušico v roki. Plačati se je moralo pet lir vstopnine, kar je odgnalo nekaj radovednežev, ki so tudi hoteli poslušati. Dvorana, kjer se je sodilo, bila je večja od óne na civilnem oddelku. Stene so bile prevlečene krvavo rdeče, kar je spominjalo tega, da se v teh prostorih vrši krvavo pravosodje. Sodniki so sodili pri dolgi hrastovi mizi, pogrnjeni z rdečim prtom. Takisto so bili stoli rdeče prevlečeni, in sodniki sami so nosili rdeče talarje; vse je bilo krvavo rdeče, samo pater državni pravdnik je nosil črno haljo in sedel na črnem stolu, enak črnemu vranu.

Razprava se je pričela prav tedaj, ko sem vstopil. Sodilo je sedem kanonikov Sv. Nikolaja; sodišču je načeloval prošt Ambrož, zapisnikar pa je bil stari naš znanec, nadvikarij Gregorij. Zatožne klopi ni bilo: tiste dni so morali zatoženci stati pred krvavim sodiščem, in s težko verigo so jih na nogi priklepali k velikemu železnemu obroču, ki je bil v ta namen zabit v tla pred sodno mizo.

Danes je nosil težko verigo kaplan Primož, in če se je nekoliko prestopil, vlekla se je za njim kakor črna kača. Bil je še cvetoč mladenič. Težko breme ob nogi ga ni trlo preobilo. Kakor vitka jelka je stal pred sodniki svojimi in niti za trenutek se mu niso na krasnem obrazu kazala znamenja strahu in groze, s katero je združen kraj, kamor so ga pritirali.

»Sedaj se prične v imenu našega gospoda in nadškofa obravnava proti tebi, kaplan Primož!«

Takoj zanoslja prošt Ambrož in še vpraša: »Ali so troški založeni?«

»Dvesto petdeset lir se je vložilo v kapiteljsko blagajnico!« odgovori nadvikarij.

»Kdo jih je založil?«

»Prodali smo mu kravo in voziček in vse, kar je imel v kaplaniji svoji.«

»Dobro, dobro!« noslja prošt. »Torej je vse v najboljšem, redu!«

Tukaj mu seže v besedo zastopnik državnega pravdništva. Kakor suh pajek se razvije s črnega stola in zakliče porogljivo: »Dvesto petdeset lir! In naš red je dobil za to obširno in težavno stvar samo trideset lir, dasi mu gre po dekretu nadškofa Jakoba šestdeset lir?«

Nato se tudi predsednik prošt Ambrož razkorači: »Pater državni pravdnik,« odgovori mu pikro, »obravnavo vodim jaz, prošt Ambrož. Brez mojega dovoljenja ne sme nikdo govoriti, in tudi ti ne, pater državni pravdnik. Ker si pa govoril in nisi prosil dovoljenja, kaznujem te z globo trideset lir, o katerih trdiš, da jih mora še dobiti tvoj red. S tem je vse urejeno. Nadvikarij, zapiši, kar sem govoril!«

Od srda kipeč vzklikne jezuit-državni pravdnik: »Nadvikarij, piši tudi, da se državno pravdnišvo pritožuje!«

»Dobro, dobro,« reče prošt, »le piši, Gregorij, dasi menim, da je taka pritožba nedopustna. No, o tem bode sodišče ukrepalo pozneje!« –

»Kaplan Primož,« obrne se nato k zatožencu, »ti veš, zakaj si tožen?«

»Vem,« odgovori le-tá z zvenečim glasom. »Očita se mi, da sem v srenji svoji oznanjal besedo božjo v narodnem jeziku in ne v tujem jeziku latinskem.«

»Jezik, katerega govori cerkev, nam ni tuj,« izpregovori državni pravdnik ostro, »ne sme nam biti tuj.«

»Ali poznaš izgovor,« vpraša predsednik, »s katerim opravičuješ početje svoje? To ti je znano, da je slavni nadškof Jacobus tisti stari gorjanski jezik obložil s prekletstvom in ga sósebno strogo prepovedal služabnikom božjim?«

»Znano mi je,« odgovori zatoženec srčno, »toda dotični dekreti nadškofa Jakoba so krivični in meni neveljavni!«

Ta odgovor vzbudi veliko iznenadenje in strmenje tako v občinstvu kakor pri sodnikih.

»Pater Primož,« zatogoti se prošt, »pokôri si jezik! Vse to te utegne spraviti na grmado!«

Zopet se oglasi pater državni pravdnik: »Besede tožencève so nespoštljiva kritika nadškofovih dejanj, kar utemeljuje hudodelstvo veleizdaje. Tudi na ta slučaj razširjam obtožbo svojo!«

Kakor vidite, bil je to državni pravdnik po volji božji, prav kakor bi se bil izvežbal v poslih svojih že leta 2000 po Kr. r.

»Kaj še navajaš v svoje opravičilo?« vpraša predsednik zatoženca.

»Sklicujem se na svetnike. Sveto vero sta nam prinesla v te kraje brata Ciril in Metod. Nista je oznanjala v jeziku latinskem, nego v jeziku narodnem. Ako sta mi vzgled brata svetnika Ciril in Metod, ne vem, kako me tožite?«

Sodišče je po tem odgovoru nekako zmédeno. Državni pravdnik pa se oglasi porogljivo: »Brata svetnika! Pater Primož, tvoje teološko znanje stoji na slabih nogah. Saj ni čudo! Ako bi bilo drugače, ne bi zagazil na mesto, kjer te gledam danes krvavečega srca! Brata svetnika,« – zdajci povzdigne glas, da kar grmi po dvorani – »brata svetnika! Ali ti je neznan petdeseti dekret nadškofa Jakoba? Kaj ti govori ta znameniti dekret? Da je svetništvo vzeto bratoma Cirilu in

Metodu za to provincijo, in to spričo skrivnega razodetja, katerega je bil deležen nadškof Jacobus!«

Ponosno sede pater državni pravdnik. Sodniki-kanoniki mu hvaležno pritrjajo in majó s tolstimi obrazi, da je videti sodniška miza kakor pomladanska njiva, kjer giblje sapica cvetočemu maku rdeče kapice. Tudi prošt-predsednik si oddahne. Bilo je toliko dekretov nadškofa Jakoba, da mu je le-tá o bratih Cirilu in Metodu izginil iz spomina!

»Brata Ciril in Metod,« izpregovori prošt, »nista več svetnika v nas, in slabo izpričevalo si daješ, pater Primož, da si v tem nevednik, četudi si bil mašnik božji! Ta izgovor te torej ne opravičuje.«

»Pred vami,« odgovori kaplan Primož ponosno, »pred vami morda ne, pač pa pred mojo vestjo in pred mojim Bogom, ki je postavil mašnike zaradi svojega ljudstva in ne ljudstva zaradi mašnikov. To je moj dekret, reverendissimi!«

Kakor osa se zatogoti pater jezuit na črnem svojem stolu: »V teh besedah je obseženo iznova zločinstvo veleizdaje, in obsežen je v njih tudi prvi ali naglavni greh proti propisom blaženega Antona od Kala, ki zapovedujejo, da mora rimski katolik vselej in pri vsaki priliki vérovati, da je ustvarjeno ljudstvo zaradi mašnikov in ne mašniki zaradi ljudstva. Zato predlagam spričo tolike trdovratnosti, naj se bivši kaplan Primož takoj po obsodbi izroči torturi in naj se dene za dve uri v španski čevelj. Ali ni prav tako, očetje sodniki?«

Makovo cvetje okrog sodniške mize se zopet zmaje, in vsi sodniki pritrjujejo predlogu patra državnega pravdnika.

»O tem pravičnem predlogu,« noslja prošt Ambrož, »ukrepalo bode sodišče ob svojem času. Sedaj prestopimo k drugi točki. Zatoženec Primož, ali ti je znano, česa si zatožen nadalje?«

Zatoženec se nekoliko zamisli, potem odgovori: »Ničesar mi ne očita vest.«

»Haha!« grohota se državni pravdnik in ž njim se smeje vse rdeče sodišče. »Veleučeni in prevzvišeni prošt predsednik, obnóvi mu spomin in poóstri mu vest! Za Bóga, in taki ljudje so mašniki v današnjih dobah!«

Morda bi se pater državni pravdnik še bolj razžaril v tistem hipu, toda prav sedaj se na stežaj odpro visoka vrata v rdeči steni, katerih dosihdob niti opazil nisem. Strežniki prinesó zláto pretkan prestol in ga postavijo na vzvišeni prostor za sodno mizo.

»Nadškof Martinus prihaja!« zajeca profesor z vseučilišča Sv. Simplicija in pade na kolena. Že kleči vse, in tudi jaz se sklonim v prah; samo zatoženi kaplan Primož stoji kakor smreka na svojem mestu in neče upogniti kolena, obteženega z verigo. Jezuit državni pravdnik, zvijajoč se v prahu, sikne nato: »Tudi ta slučaj veleizdaje pridenemo zatožbi svoji!«

Skozi visoka vrata vstopi sedaj nadškof Martinus, zavit v vijoličasto obleko. Hodil je ob palici, ker je bil v visokih letih. Na pragu obstane in dvigne oko proti nebu, prav kakor bi iskreno molil. Potem leze k svojemu prestolu in s pomočjo strežnikov iztežka sede na mehko blazino.

»Vstanite,« izpregovori zaspano, »in pričnite tam, kjer ste prestali! Ta slučaj je tožen, ta slučaj kriči v nebo! Spanje mi jemlje v poznih nočeh, da imam takšne mašnike v provinciji svoji!«

Vtem se je visoko sodišče dvignilo s tlaka in iznova zasedlo rdeče stole svoje. Tudi državni pravdnik je kakor pajek splezal na črni svoj prestol.

»Evo nam človeka,« govori stari prelat počasi in tiho, »od katerega je prišlo pohujšanje! Malinski kamen naj se mu obesi na vrat in potopi naj se v globočino morja! Kaj predlagaš, državni pravdnik?«

»Do sedaj, celsissime,« odgovori pater jezuit vdano, »hotel sem predlagati pregnanstvo v Saharo in dveurno torturo. Toda slučaj se poostruje od trenutka do trenutka, in neprestano prosim Svetega Duha, da bi mi odkril pravi pot!«

»Pregnanstvo v Saharo,« oglasi se nadškof, in sliši se iz njega trdega glasu, da je malone nejevoljen, »preganstvo v Saharo! To bi bil nekakšen srednji pot, pater, ali veruj mi, srednja steza je najslabša steza! Prošt, nadaljuj!«

Prošt Ambrož seže po zavitku, ležečem na mizi pred njim.

»Tebi, pater Primož, vest ne očita ničesar?«

Tukaj se oglasi stari nadškof: »Prošt Ambrož, ti ga imenuješ patra? Vzdevaš mu torej pridevek, ki je častna svojina neomadeževanim pravim mašnikom. Pater Gregorij, koliko troškov pripade proštu predsedniku?«

Proštu Ambrožu obledi rdeče lice, zakaj njega duša že čuti bližnjo nevihto.

»Petdeset lir, celsissime!« odgovori nadvikarij.

»Zapiši, nadvikarij, da se odda teh petdeset lir moji blagajnici! Ti pa, prošt Ambrož, pazi, da mi prihodnjič spretneje vodiš kazenske sodbe. Prošt, nadaljuj!«

Prošt Ambrož se sam v sebi roti na starega nadškofa, ki mu je pred nosom požel trud naporne razprave, in mu vzdeva priimke, zaradi katerih bi se moral stokrat posaditi na zatožno klop. Ves ta vihar pa se ne kaže na zunaj; predsednik Ambrož je miren in ponižen ter hvaležno vdan sprejme sodbo višjega pastirja. Nadškof Martinus, saj se je vedelo, bil je precej skop in je rad spravljal zveneči denar v svoje predale. Zaradi njega je zahajal k razpravam, in ako se mu sodnik ni vedel po volji, vzel mu je plačo in jo prisodil samemu sebi. Tako se je pripetilo tisti dan tudi ubogemu proštu Ambrožu.

»Tebi, zatoženi Primož, ne očita vest ničesar?« ponovi predsednik svoje vprašanje.

»Ničesar!«

Nato vzame prošt že omenjeni zavitek in razvije staro in raztrgano knjižico. Bog zna, kdaj se je tiskala in kako da je niso dosihdob zmleli krutih časov ostri zobovi!

»Kakšna knjižica je to?« vpraša predsednik jezno.

»To so poezije Franceta Prešerna!« odgovori zatoženec mirno.

»In kje smo iztaknili te poezije?« zagrmi jezuit državni pravdnik. »Niso li tičale v predalu tvoje mize, ko smo ti preiskali kaplanijo? Govori, zatoženec!«

»Ne tajim!«

»Kako je zašla bogokletna ta knjiga v tvoje stanovanje?« vpraša prošt Ambrož temno.

Mirno odgovori zatoženec: »Za drag denar sem jo kupil. In božja Porodnica mi je pričal, da sem jo čital v bridkih svojih urah, bodisi podnevi, bodisi v trdih nočeh. Ali obhaja me strah, da je morda to zadnji Prešeren, katerega je še dobiti na slovenskih naših tleh. In vi ga sežgete, vi krvoloki!«

Debele solze se utrinjajo kaplanu Primožu po velem licu. Ihte dostavi: »Ni mi do življenja, vendar da položite na grmado dela moža, ki je bil toliko boljši od vas, to mi greni smrtne trenutke!«

»Vsi ste čuli,« dvigne se zastopnik obtožbe, »kako govori zatoženec. Odkrito priznava pregrešno svoje početje in niti ne taji, da je na srcu nosil bogokletno knjigo. Zapovedi blaženega Antona

propisujejo smrt temu zločinstvu. Tako bodi v imenu pravičnega Boga in našega presvetlega nadškofa Martina.

»Smrt, res, pravo si pogodil!« oglasi se nadškof Martinus. »Kdor seje plevel med ovčice gospodove, tega poberi smrt. Sodbe ne potrebujem nikake. Na podlagi moči, dane mi po Gospodu, sodim in razsodim, naj se bivši kaplan Primož v svarilo hudobnikom in v tolažilo dobrim vernikom sežge kakor kos lesa na grmadi sredi polja emonskega! Obenem ukazujem, da se pregrešna knjiga – in prosimo Boga, da bi bila zadnja! – sežge in da se nje pepel raztrese na vse štiri strani sveta! Tako bodi po božji in moji volji! Obsojenca odvedite!«

Zdajci prihité fratri biriči in z velikim ključem odklenejo verigo, s katero je bil kaplan Primož prikovan na tla. Potem mu okujejo roke še v veliko težje verige, da resnično omaguje, ko ga tirajo v ječo. Prestopivši prag smrtonosne dvorane, objema še z zadnjimi pogledi oskromno knjižico, v kateri si ti, France Prešeren, pred več nego 2000 leti združil vse žarke svoje po Bogu obdarjene duše!

Ko se zapró vrata za obsojencem, zadnjim zavednim Slovencem, dvigne se nadškof Martinus s sedeža in udari s palico, na katero se je navadno opiral, po deskah, da zamolklo zazveni po vsi dvorani. Hipoma priskočijo vsi strežniki in kanoniki, drug postrežnejši od drugega. Toda strast mu je toliko napela vse žile po osušenem telesu, da brez strežniške pripomoči prileze do mize, kjer leže poezije Franceta Prešerna. S tresočo roko pograbi stari nadškof staro knjigo, ki se je z umazano in raztrgano zunanjostjo svojo čudila bržkone sama najbolj, kako je zašla v to belo roko in blizu iskrečih dragih kamnov na prelatovih prstih.

»Anathema sit!« izpregovori nadškof in migne fratrom biričem. Ti so tega namiga že pričakovali in bliskoma uderó iz dvorane po orodje, nalašč pripravljeno za take prilike. Skoro prinesó majhno ognjišče, na katerem plapola plamen, že prej zaneten. To ognjišče postavijo pred škofa; vse občinstvo, vsi kanoniki z biriči in državnim pravdnikom, vse poklekne in moli Boga, da je dodelil papeževi provinciji čast in slavo in da je zopet pokončal knjigo, toli škodljivo in hudobno! Svojeročno vrže nato nadškof Martinus knjigo na žareče oglje, da se zvijajoč skoro izgubi v rdečih plamenih. In ko ni belega ostanka o nji, razprostre sivi prelat roke proti stropu in zapoje zmagonosno:

»Te deum laudamus!«

Tako so blagoslovljenega leta 4000 po rojstvu našega Odrešenika slovesno in veličastno sežgali zadnjo knjižico poezij

Franceta Prešerna!

IX

Čudo se je zgodilo! Nadškof Martinus sam je hotel govoriti z mano in zato me je pozval v svojo palačo, obloženo z zlatom! Kaj enakega se ni do tistega dne pripetilo še nikdar. Učenjaki so brskali po arhivih in prečitali na tisoče starih listin, toda nikjer niso mogli zaslediti, da bi bil nadškof emonski kdaj sprejel tujca, ki je bil vsekdar neljub gost v belem mestu!

Meni pa se je zgodilo takole: Po obsodbi kaplana Primoža sem se hotel še nekoliko ogledati po mestu!

»Kam sedaj?« vprašam učitelja-strežnika, ko pred justično palačo odvezuje konja s stene.

»Morda v taverno našega presvetlega nadškofa, da si okrepčava telo. Mojo meso že peša, in povem ti, da danes še nisem zaužil ničesar.«

»V taverno nadškofovo!«

»Dá, edina je v mestu, ker so si svetli nadškofje naši vedno pridržali pravico do dohodkov, katere daje edina dopuščena gostilna starodavne naše Emone!«

»Dobro! To gostilno si oglejva! Spotoma pogledava nekoliko na vseučilišče, morda na medicinski oddelek! Rad bi vedel, kakšne zdravnike imate v tej razsvetljeni dobi.«

»Zdravnike! Čital sem o njih v starih knjigah. Toda že dolgo jih ni, in dandanes ve malokdo, kaj so bili nekdanji zdravniki.«

»Kdo pa vas ozdravlja, kadar bolehate, in kdo vam pripravlja hitrejšo smrt, kadar je bolezen prehuda?«

»Videti je, da prihajaš iz barbarske Sibirije. Čemu bi bili zdravniki? Kdo je vse ustvaril? – Bog. Kdo vzdržuje vse? – Bog. Kdo zapoveduje: ti živi, ti bodi pokončan? – Bog. Bog vse dela, in kar hoče, to se zgodi, in kar se zgodi, to je po volji Njegovi!«

V mojih sibirskih možganih se je pričelo daniti. Odgovorim mu: »Tvojim besedam se ne dá ugovarjati, ker obsegajo zgolj resnico.«

»Vidiš, če izhaja vse od Boga, tedaj te vprašam, od kod izhajajo bolezni naše? Od Boga! Če pa imajo ta izvir, ali smeš dvojiti, da je naš Gospod Bog sam, ki hoče imeti bolezni? Kdor bi jih odpravljal, upiral bi se volji božji, in zdravniki niso bili drugega nego uporniki proti jasno izraženi volji božji. To ti je vendar umevno?«

»Popolnoma. Bog torej pošilja bolezni, in če Mu je taka volja, jemlje jih zopet. Ako bi se zdravniki vtikali vanje, bili bi strežniki Belcebubovi, ker so motili pota božje volje?«

»Tako je, kakor si govoril! Hudičevi služabniki so bili zdravniki, in v naši starodavni Emoni so leta 2930 na trgu pred škofijsko cerkvijo poslednjega z voli raztrgali na štiri kose! Od tedaj se ni upal nikdo več lotiti zdravniškega posla, in od tistih časov so nam edini zdravniki Bog in Njega svetniki, ki nam pošiljajo bolezni in jih tudi ozdravljajo, če je tako določeno v brezkončnih sklepih božjih!«

»Medicinske fakultete torej nimate?«

»Hvala Bogu, da ne!«

»Tedaj v taverno nadškofa Martina!«

Sončni žar notranje sreče se je razširil profesorju po vsem obrazu. V duhu je že sedel za mizo v škofijski gostilni, in točaji nadškofa ljubljanskega so postavljali predenj sklede, iz katerih se je prijetno kadilo in še prijetneje dišalo. Usoda mu ni dodelila te sreče. Ravno ko sva hotela odriniti, obsula nas je hipoma precejšnja straža. Načeloval ji je sam cerkovnik Svetega Nikolaja, ki je bil obenem tudi nekakšen praefectus praetorio škofijske palače. Naznanil mi je, da je nadškof ukazal, naj me tirajo predenj.

»Deležen bodeš torej sreče,« nadaljuje cerkovnik, »da bodeš gledal nadškofu in vladarju našemu v obličje. Po propisih blaženega Antona od Kala stane ta sreča sto lir. Plačaj!«

Plačam. Nato mi zavežejo oči in me tirajo v sveto palačo po skrivnih hodnikih, držečih iz justičnega poslopja v nadškofijski dvorec.

Ko mi odvežejo oči, stojim v bleščeči dvorani. Nadškof Martinus sedi na prestolu in obkroža ga deset proštov in štiristo kanonikov. V svojem ornatu je bil in pastirsko svojo palico je držal v roki. Z levico migne proštu Ambrožu; le-tá stopi predme in hohnja dolgo vrsto latinskih besed. Bal sem se že, da zadremlje nadškof Martinus in vseh štiristo kanonikov okrog njega. Pozneje se mi je povedalo, da je prošt Ambrož izganjal hudiča iz mene. Bil sem tujec, in zato se je moralo ravnati oprezno, da bi »sacrum palatium« ne padel satanu v oblast, če bi se bil hotel slučajno z mojim mesom v moji osebi pritihotapiti na to sveto mesto!

Ko je dokončan naskok prošta Ambroža, izpregovori nadškof: »Poklicali smo te pred prestol svoj. V imenu Boga, pristopi in odgovarjaj nam po vesti in pravici!«

Stopim bliže. »Mlad si še in cvetočega lica. Hercle! Kje so časi, ko smo tudi mi cveteli v mladosti! Starost je zima, ledena zima! Čemu smo te poklicali? Mnogo je skrbi, in tarejo nas, ko čuvamo neprestano, trenutek za trenutkom to provincijo, dano nam po Bogu. Poslušaj in odpri dušo besedi naši!«

»Duša moja je kakor njiva, in zrno modre besede se zasej vanjo!«

»Torej poslušaj! Obilo smo užili blagoslovov božjih na zemlji. Polja so nam obrodila, ljudstvo naše nam je izkazovalo neprestano pokorščino, in vojske naše so premagale vsakega sovražnika. Sreča naša je cvetela kakor roža spomladi, in časih so se nam dvigali upi tako visoko, da se nam ni zdel nedosežen biserni prestol v starodavnem Timbuktu! Tako je bilo. Toda sedaj nas je objela starost, in morda se nam danes, morda se nam jutri zapró življenja vrata. Fiat! Fiat! Življenje ni vredno mnogo in prekratko je tudi.

Čemu smo te poklicali? Ozri se! Obkroža naš prestol deset proštov in štiristo kanonikov; vendar je še drugih deset proštov in drugih štiristo kanonikov, katere smo pregnali izpred obličja svojega. In to nam teži dušo, in ne hoteli bi stopiti iz življenja, predno nismo poravnali pereče te stvari.«

Deset proštov in štiristo kanonikov je bilo pri teh besedah nadškofa Martina jako nemirnih. Šepetali so in kazali, da jih tare skrb.

Nadškof pa je nadaljeval: »Pregnali smo jih izpred obličja svojega, in sedaj nam razriva dušo nemir, je li bilo to delo našemu Gospodu po volji ali ne. Strankarstvo nam divja po državi, mladi in stari se boré neprestano. Prvi posnemajo zgled blaženega Antona od Kala; drugi se sklicujejo na ljubezen, češ da je le-tá prva zapoved božjim mašnikom. Kje je resnica? Kolikokrat smo vstajali z ležišča svojega opolnoči in prosili Boga, naj nam pošlje svojo zvezdo, da se razvsetli temna steza naša. Ali molitve niso sezale do Gospoda, in prej in potem nas je obkoljala tema, in prej in

potem so nas glodale dvojbe. Odprli smo srce skrajni stranki, in sedaj ne vemo, nismo li pregnali pravičnikov, katerih dela prijajo Gospodu neba. In sedaj ne znamo, ali ne nosimo na srcu svojega pisanega gada, ki grozi vsak hip izliti smrtni strup svojega zoba v zdravo naše meso?«

Deset proštov in štiristo kanonikov je kar obledelo pri teh besedah nadškofa svojega. Vsi so se šteli v vrstah stranke »mladih« in vsi so tresli za mogočni svoj vpliv, iz katerega so jim izvirali mogočni dohodki.

Ali nadškof martinus nadaljuje: »Čuj in poslušaj! Tudi v tej noči nam spanje ni hotelo okrepiti udov. Vstali smo in vzdihovali pred svetim razpelom, naj nam Gospod razkropi z žarkom svoje milosti temo in nejasnost. Skrivnostna tolažba se je vlila v trpeče naše srce, in ko smo legli na trdo svojo posteljo, objelo nas je takoj sladko in rahlo spanje. In nebeška svetloba nas je oblila, da smo ugledali vse svetove, kolikor jih je razsejanih med zemljo in med gorečim prestolom, kjer kraljuje Oče nebeški. Po vseh teh svetovih pa je prihajal angel Gospodov in ob roki je vodil človeka. V dalji je bil velikan, v bližini pa se je skrčil v osebo, ki je svojska nam pozemeljskim sinovom. In pred nami je obstal angel Gospodov ter izpregovoril: ›Privedem ti tujca, nadškof Martin, le-tá ti prežene vse dvojbe! Njega poslušaj!‹ Že je izpregovoril in že je ugasnila nebeška luč, in svetovi so razpadli v večno temo!«

»Čudo! Čudo!« hité kanoniki. In deset proštov dostavi: »Naš nadškof je svetnik! Bog se mu razodeva! Hosana!«

»Tiho!« zapove nadškof ostró. »Končali še nismo govora svojega. in sedaj vprašam tebe, ali si ti tujec, katerega smo gledali v srečnih sanjah ob roki božjega angela?«

Azrael, to je tvoje delo! Zatorej odgovorim srčno: »Sem!«

»Ali ti je znan pomoček, da se razkropé moje dvojbe pred resnico, kakor se razkropé deževni oblaki pred sončnimi žarki?«

»Znan mi je!«

»Razodeni ga in ne prikrivaj ga žejni duši naši!«

»Ne morem, ne smem!«

»Kako to? Za Bóga, kako to?«

»Zapovedano mi je, razodeti ti resnico od obličja do obličja. Tuje uho ne sme čuti mojih besed!«

Takoj izpregovori nadškof Martinus: »Ves dvor odstopi! Komur je ljubo življenje, odstopi! Na najkrutejšo jezo našo, odstopi!«

Zaječalo je deset proštov in štiristo kanonikov. In strupeni pogledi so se bliskali po meni, ko je njih zbor zapuščal svetlo dvorano. Dolgo dolgo sva se razgovarjala z nadškofom, vendar tuje uho ni čulo, kar sva govorila. Končno se mi je odkazalo bogato stanovanje v škofijskem dvorcu, in moj strežnik, profesor z vseučilišča Svetega Simplicija, smel se je utaboriti v škofijski kuhinji, kjer je pomival sklede in krožnike, kjer se mu je pa tudi godilo tako dobro kot še nikdar v življenju.

Tisto popoldne so grmeli topovi z mestnega ozidja, in z neštetih zvonikov so zapeli nebrojni zvonovi. Po ulicah so begali tekači, kurirji in trobentači, nabijali na stene in razglašali nastopni

Dekret nadškofa Martina

Mi, Martinus, po apostolskega sedeža in po milosti božji nadškof te provincije, ukazujemo in hočemo, da bode tako!

IX

Pozdrav in blagoslov vsem mašnikom, cerkovnikom in drugim! Prijalo je Bogu, da se nas je usmilil in našo dušo potegnil iz teme. Človeku ni dobro biti samemu, in spričo skrivnega razodenja božjega smo spoznali, naj se tudi mašnikom, če sami želé tako, ne krati pravica, da bi bili deležni dobrot, ki izvirajo človeštvu iz tega, da je Gospod neba in zemlje Adamu dal tovarišico, rožnato Evo. Mi, višji vaš pastir in kralj, nečemo se podvreči temu dekretu. Vsakdo izmed vas, bratje, izprašaj si vest, in če mu ni živeti, kakor je živel sv. apostol Pavel, dovoljujemo mu, da si izbere družico, dasi je iz rodu Benjaminovega!

Tako je ukazano! Tako je zapisano! Jutri, v dan blaženega Antona od Kala, zglási se vsakdo pred našim obličjem, da mu dodelimo posebno privolitev in ga odvežemo pregrehe in zlobe!

Tudi to je ukazano!

Dano v imenu blaženega Antona od Kala, po njega smrti leta 1992.

Martinus,

archiepiscous et rex.

***

Napočil je drugi dan. Nadškof Martinus je zopet sedel na svojem prestolu v bleščeči dvorani. Danes ni bilo niti proštov niti kanonikov. Sam je bil na zlatem stolu in tam v kotu pri mizi je tičal nadvikarij Gregorij, da bi zapisal vse, kar bi se pripetilo pri današnjem sprejemu. Tudi meni se je dovolilo, da sem bil deležen tega sprejema. Pri oknu sem stal in zrl na škofijske vrtove, kjer se je izlivalo sončnih žarkov zlato po cvetočih gredah in zelenih tratinah in kjer se je tedaj zopet izprehajala zorna kneginja Marija, krasna in mila kakor dan mlade pomladi. Toda moral sem ostati tukaj in gledati veli in dolgočasni obraz nadškofa Martina, ko je dremal na prestolu svojem.

»Morda vendar nikogar ne bode!« vzdihne nadškof na svojem prestolu. »Torej sem jim delal krivico, hudo krivico. Pravični so, in prišteval sem jih grešnikom!«

Tedaj takisto nadvikarij Gregorij pri svoji mizi vzdihne prav globoko. Močni ta vzdih zaveje tudi nadškofu okrog ušes. Mehko povpraša: »Kaj ti vznemirja dušo, služabnik Gregorij? Mlad si, in življenja cvetna steza se ti odkriva! Kakšna ti je sodba o našem dekretu; ali ga odobruješ v srcu svojem?«

»Svetlost vaša,« zahiti vročekrvni Gregorij, »cvet modrosti je ta dekret, in še pozni rodovi bodo občudujé pisali o njem!«

»So li resne besede, katere so ti sedaj prekoračile mejo belih zob?«

»Resne, svetlost, resne!«

Nadškof Martinus obrne obraz proti stropu. Da ga ni preobladala strast, zapaziti bi moral nadvikarij Gregorij, kako so se podaljšale poteze na svetlem obrazu. Toda opazil ni ničesar. Srčno je nadaljeval: »Dobrotni ogovor, s katerim me je osrečila vaša svetlost, daje mi srčnost …«

»Govôri, govôri!«

»V prahu ležeč dvigam roke proti svetlosti vaši in prosim, naj sem deležen dobrote presvetlega najnovejšega dekreta.«

»Ti se hočeš oženiti, nadvikarij?«

Že hoče vzkipeti višji pastir in le iztežka pomiri visoke valove v duši svoji. Zamisli se in izpregovori naposled: »Mlad si še in satana še nisi udušil v svoji krvi. Concedatur! Katero si si izbral za družico?«

»Pater polkovnik gologlave straže ima gospodinjo, in le-tá se je prikupila srcu mojemu!«

»Zapiši, da ti je dovoljeno! Leta že ima, in ako ti jo je naš Gospod odmeril za pokoro, čemu bi ti branili! Concedatur!«

In srečni nadvikarij Gregorij zapiše srečnega srca, da sme biti deležen dobrot najnovejšega presvetlega dekreta. Tedaj vstopi strežnik in naznani nadškofu, da prosijo prevzvišeni proštje, ali bi smeli pred obličje svojega škofa in vladarja.

»Vseh deset proštov?« zaječi stari nadškof.

»Vseh!«

Vstopilo je vseh deset proštov, in razvrstili so se pred prestolom svojega nadškofa, prav tako, kakor se zberó lastovice na jesenski veji, ko se odpravljajo na sončni jug.

»Kakšna je želja tvoja, prijatelj in prošt Ambrozij?« S tresočim glasom je govoril nadškof te besede. Takrat pa so se pozlačeni stropovi velikanske dvorane razkrojili pred pogledom moje duše, in hipoma se ji je razgrnilo zeleno zračno morje, sezajoče daleč tja do modrih vrhov orjaškega Himalaja. In staremu Himalaju na ledeni gori si sedél še vedno v nebeškem svojem svitu, veličastni angel Azrael! In zorno žareče peruti si razprostiral v sinji zrak, da moje človeško oko niti ni moglo ugledati krajev, kamor sta v tistem trenutku sezala rdeča meča tvojih rámen! Angel Gospodov pa je upiral bisernato oko na starega nadškofa in prošte njegove, zbrane kakor jesenske lastovice okrog svetlega prestola. In vsaka črta se je gibala božjemu angelu na večnem obrazu, in pristen nebeški nasmeh je pregnal vsako ostrost z njega. Azrael, poslanec Gospodov, smejal se je, in njegov nasmeh je šinil kakor gorka južna sapica stari zemlji po otrpli vršini, in v pozni jeseni je zacvetela livada, pognalo sleherno drevo!

»Kakšna je želja tvoja, prijatelj in prošt Ambrozij?«

Stari prošt skloni svoje telo in izpregovori sladko:

»Prihajamo čestitat tvoji svetlosti in visokosti!«

»Čestitat,« začudi se nadškof, »in na čem?«

»Na modrosti tvoje svetlosti in visokosti!«

»Kako se kaže ta modrost?«

»V najnovejšem presvetlem dekretu!«

»Tudi vi se divite temu dekretu?« zaihti sivi nadškof.

»Divimo se mu in povzdigujemo ga do néba, celsissime!«

»Vi vsi se hočete poprijeti dobrot tega dekreta?«

»Deset nas je tukaj proštov,« zahiti Ambrozij, »in vsi smo, razsvetljeni po blaženem Antonu od Kala, sklenili soglasno, da se poprimemo teh dobrot.«

Nadškof stisne roko v pest in izpregovori osorno: »Za Bóga! Natura non dedit!«

»Kaj?« in že se hoče razvneti priletni gospod, ako bi se ne spomnil še v pravem hipu, da stoji pred višjim pastirjem svojim. Pobožno vdano zavije oči proti nebu in reče ponižno: »Dedit! Dedit!«

Prav tako so govorili licemerci devetnajstega stoletja, zavijajoč oči, zmeraj Boga noseč na jeziku in grešeč za slehernim plotom, če je ravno prilika nanesla!

IX

Vladika se nekaj časa zamisli, da pomiri valove svoje jeze, ki mu pljuskajo po razburjeni duši.

»Odstopite vsi,« izpregovori končno, »in služabnik Gregorij, zapiši, kakšno družico si izbere vsakdo proštov naših. Nadškofjo svojo odločbo sklenemo in izrečemo pozneje!«

Deset proštov obkoli nadvikarija Gregorija; ta pa zapiše imena izvoljenk, katere so bile namenjene za emonske proštije.

Vtem vstopi zopet sluga in naznani, da si želi štiristo kanonikov pred škofa svojega.

»Vseh štiristo!« zaječi nadškof Martinus.

»Vseh!«

Res prikoraka v dvorano polnoštevilna tolpa rdečih kanonikov. Tako se usipljejo pred vladiko svojega, kakor se usiplje zreli sad z drenovega drevesa, če ga otreseš v pozni jeseni.

Izbrali so si svojega govornika, gospoda rdečih, zalitih lic in okroglega trebuha. Vso noč je koval primeren ogovor; čuda torej ni, da mu teče beseda sedaj kakor med. Najprej blagoslavlja sebe in ves kapitelj »strožje observancije«, da so po milosti božji učakali najnovejšega presvetlega dekreta. Zahvalja višjega pastirja za milosti in dobrote, katere odsevajo iz tega dekreta. Na dolgo in široko razklada, kako je nekje v stari knjigi iztaknil izrek, da podpira gospodinja hiši tri ogle, mož pa samo enega. Bistroumno, kakor je bilo dano gospodu rdečih lic in okroglega trebuha, dokazuje, da je omenjeni izrek pristno zlato, ki bodi čislano tudi v sedanjih dobah. Prestopivši na podrobnosti, našteva opravila, bremeneča sleherno korarsko hišo. Koliko je treba pometati, beliti, čistiti, umivati, prišivati gumbov, pospravljati, in vse to dan za dnevom! Koliko se pogubi, koliko pokrade! Kako vse drugače bode, če se dobi gospodinja, ki bode hiši podpirala tri ogle in katero bodo s hišo družile marsikatere dobrosti. Nato prestopi na vzvišeno stališče in hvali Boga in škofa, da se mašnikom sedaj godi tako dobro. Dokazuje pa zopet toli bistroumno kakor po navadi, da so bili nekdaj krutnejši časi, ko so mučili in morili Gospodove služabnike. Živo popisuje poslušalcem, kako je bilo tedaj, ko so barbari pribili svetega Petra na križ in obglavili svetega Pavla. Govori o preprostih dušah, docela prepričanih, da se takšni časi ne morejo več vrniti. Govornik pa razklada jako ognjevito, da živé mašniki sedaj še srečno in mirno, da se pa lahko čez noč izpremeni razmerje, da se vzpneta barbarstvo in liberalstvo do nekdanje mogočnosti svoje. »In ako nas bodo,« govori svetlolični mož, razvnet od svetega ognja, »in ako nas bodo preganjali, kakor so nekdaj preganjali Kristusove apostole in učence, ako nas bodo vlačili po shodnicah in nam grenili vsak trenutek življenja, kje naj si iščemo prave ljubezni in tolažbe, če ne pri tovarišicah, podeljenih nam po najnovejšem svetlem dekretu?« Nato se postavi na strogo cerkveno stališče, ki je vselej in povsod odločilno kanonikom »strožje observancije«. Po njega prepričanju bi smel in mogel trditi le duševen slepec, da bi bil najnovejši presvetli dekret cerkvi kot takšen na kvar. Ravno narobe! Ponovil bi se óni čisti in blaženi Benjaminov rod, odprl bi se studenec, iz katerega bi sveta cerkev zajemala svoje mašnike, po rojstvu že namenjene za svoj poziv. »Ako bi sam blaženi Anton od Kala,« – tako konča kanonik svoj govor – »zasedel stolico Svetega Nikolaja, menimo, da bi izdal prav ta presvetli dekret, s katerim si je tvoja prejasnost in premilost pomnožila slavo in mir!«

»In vi hočete biti deležni dobrot svetega dekreta?« vpraša nadškof.

»Hočemo! Soglasno smo sklenili!«

»Vsi?«

»Vsi!«

IX

»Stopite k služabniku Gregoriju, in ta piši!«

Vseh štiristo kanonikov se gnete okrog mize ubogega Gregorija, in ta piše in piše, da ga prstje bolé in da mu znoj kaplja na beli papir, kamor zapisuje svojih kanonikov srčne želje.

Sivi nadškof pa vtem sprejema druge prosilce. Prihajali so, kakor prihajajo osé na medeno hruško, in vrata so si podajali iz roke v roko. Polnoštevilno se je zbrala vsa »skrajna« stranka, in vsakdo v nje vrstah je gojil željo, da bi se udeležil dobrote najnovejšega presvetlega dekreta. Višji pastir pa je pod težo svojega zlatega ornamenta kar omagoval na zlatem prestolu, in zelo sem se čudil, da ga ni tedaj treščila kap v smrti temne prepade. Iztežka dvigne trudno lice in z mrtvim pogledom premeri zbrane prosilce v širni dvorani. Vsi pričakujejo, težko pričakujejo končne odločbe.

»Vsi ste zbrani,« prične archiepiscopus »in polnoštevilno vas vidim pred svojim prestolom. Niti enega ne pogrešamo! Pač, pač, Andrej, stari kaplan Svetega Jakoba župe, ta je izostal, njega pogreša naše oko! Benedicite! Benedicite!«

Prezgodaj se je razveselil nadškof Martinus! V tistem hipu se namreč odpró vrata, in v dvorano prisope – ker komaj hodi – stari kaplan Andrej. Putika mu je mučila ude, zato mu je postrežnica Ana s flanelo ovila malone vse telo. Pri vsakem koraku zaječi in bi se brez dvojbe zgrudil na svetli tlak, da se ne opira na svojo postrežnico Anico. Ta je kar prišla s svojim gospodom, in ker je imela ravno dan svoje dispenze, nismo se čudili, da je govorila prav veliko.

Ko priječita in prikrevsata pred nadškofa, zaščeblja tako: »Evo naju, in sedaj gôvori, gospod Andrej!«

Gospod Andrej ne more takoj dobiti besede in gleda kakor zaboden voliček v škofa svojega.

»Govôri!« zjezi se le-tá. »Govôri!« zjezi se tudi postrežnica, »sedaj je čas, da govoriš.«

»No, no,« prične Andrej, »tvoji svetlosti je itak vse jasno. Hvala za najnovejši presvetli dekret! Dober je, samo da bi človeka ne drla putika in tisti preklicni kašelj vsako jutro!«

»Kaj bi se plazil okrog oglov,« zatogoti se Anica, »govôri naravnost! Kaj meniš, da je bilo prijetno, ko sem te ovijala deset let? Rada bi vedela, kdo bi te bil! Govôri, toda hitro!«

»Saj govorim! Evo dekreta vaše presvetlosti in dober dekret je to. No, če ni drugače, saj se tudi oženim, celó osemdesetletnemu Davidu so dali mlado deklico …«

»Kaj? Mlado hočeš?« zatuli postrežnica Anica. »Dokler sem bila mlada, bila sem dobra, sedaj, ko sem stara, hočeš pa imeti mlado! Lepa je ta! Ali toliko ti povem, če jo privedeš v hišo, tedaj me šele spoznaš! Zavijem ji vrat, izpraskam oči in na kosce jo razrežem. Tebi pa ne vem, kaj naredim! Vse! Mlado, glejte no, mlado!«

Zdajci se stari ženski stori tako milo, da se spusti v glasen jok.

»Sedaj, ko se mi nudi velika sreča, sedaj me neče! Je li to krščansko?«

Otira si debele solze z velega obraza in ječi: »To ti povem, gospod Andrej, dragó mi plačaš ta trenutek! Mlado ženo in pozneje kopo otrok v hišo, seveda, to bi bilo po tvojih mislih! Ali takó ne bodeva vozila, gospod Andrej, ker veš, kako je, in veš, kaj vse vémo, ti nehvaležnik!«

Sedaj mine potrpežljivost staremu prelatu; zato veli strežniku, naj odvede čudno dvojico iz dvorane. Čuli smo še pri zaprtih vratih, kako je grmela postrežnica Anica na svojega gospoda Andreja, katerega je stokajočega spravljala po stopnicah. Na svojem sedežu pa se je dvignil nadškof Martinus. Navzlic svoji starosti je stal kakor hrast sredi ravnine. Srd mu je ojeklenil vsak živec, in bliski so mu švigali z oči.

IX

»Sedaj je končano. Hvala božji Porodnici, da se nam je odkrila resnica! Satan sam nam je zatemnil pogled, da smo begali v temi. Sedaj pa je sonce resnice posijalo v sleherni kotiček, in pred nami stojite v goloti svoji! Služabnik Gregorij, daj nam, kar si zapisal!«

Trepetaje prinese nadvikarij Gregorij dolgi dolgi zapisnik.

»Ta zapisnik,« pravi škof, »bodi podlaga preiskavam, ki naj se zvršé nemudoma. In naša škofja beseda vam bodi porok, da bode ostrost naše vodilo! Kdor je v pregnanstvu, ta se povrni na naš dvor. Vas vse, za rane Kristusove, preženemo pa s svojega dvora, kakor se prežene iz črede gobova žival. Govorili in vedli ste, kakor bi bili svetniki, ali v srcu ste nosili satana v gorkem gnezdu. Prve izkušnjavice, ki je prišla na vas, niste mogli prebiti, in Bog vas je dal v pravične naše roke. Pregnani ste vsi, ali bojimo se, da se bode morala zapaliti marsikatera grmada na emonskem polju in da bode treba sežgati obilo gobavih grešnikov, katere štejemo v okuženi sredi vaši! To je naša odločba, to je sad najnovejšega našega presvetlega dekreta! Poberite se izpred našega obraza, in jok in škripanje zob bodi med vami, ki ste vsi veliki grešniki!«

Tako govoreč se zgrudi višji pastir na mehko blazino, tiščeč v beli svoji roki beli zapisnik, s katerega se razširja luč na skrivne stezice in temne kotičke. Proštje, kanoniki in vsi drugi prosilci so odhajali, prav kakor bi jim za hrbtom že gorele grmade. Vsi so kazali blede obraze, na katerih jim je besnela togota, ali pomagati si niso vedeli. Bil je to poraz »skrajne« stranke, kakršnega še ni učakala zgodovina do tistega dne …

Azrael pa je še vedno sedel na najvišjem robu sivega Himalaja, in smeh mu je pretresal nebeško telo, da se je stari Himalaja kar majal pod nebeškim tem smehom!

X

V noči prej je govoril Azrael v sanjah z menoj. Odkril mi je prihodnost in mi naznanil, da bode skoro izpolnjena doba moje druge ustvaritve, tako da se mi bode zopet vrniti v večnost. Ustrašil se nisem druge svoje smrti; kar sem opažal po zemlji, ni me mikalo, in ukoreninilo se mi je v srcu prepričanje, da zemlja ni vredna, da bi bil človek dvakrat ustvarjen zaradi nje. – Kaj mi je pomenila smrt, ko sem vendar videl, da je narod slovenski že davno poginil in da se ne zbudi več po grobeh, kamor so zagrebli blaženega Antona od Kala nevedni učenci! Kdo bi torej v takem razmerju ne umiral radostno?

Moral sem se potruditi, če sem hotel še delj ogledati po stari Emoni. Poklical sem profesorja z vseučilišča Svetega Simplicija in mu razodel željo, da bi si ogledal tako imenovani ženski oddelek. Ker sem imel plačano privolitev za vstop, bilo ni nikake težave, in takoj tisto popoldne – predpoldne se je bila ujela stranka blaženega Antona od Kala v past najnovejšega presvetlega dekreta – kreneva na pot, pustivši v škofjem dvorcu konja in drugo prtljago. Vprašam spremljevalca, kje je slavnoznani oddelek neomoženega ženskega spola.

»Torej,« vpraša me ponosno, »tudi v vašo ledeno Sibirijo je že zaslul ta zavod, ki nam jamči, da se naše ženstvo dobro in nravno vzgaja in vzreja? V nas je ne poznamo, tiste mesene ljubezni, ki je omadeževala prejšnja stoletja!«

Opisal mi je potem na dolgo in široko léžo ženskega oddelka, naznanil mi število samostanov in božjih hramov – ki so vsi stali v tem oddelku – in mi govoril, kako široko in dolgo je ozidje okoli njega. Iz gostobesednega popisa sem posnel, da je ženski oddelek na starodavnem našem Golovcu in da se razteza na desno in na levo v ravnino, kjer se širijo polja in vrtovi, obdelovani po neomoženem ženstvu. Vse to je bilo obzidano, in kohorta starih devic je stražila pri vsakem vhodu, da se ni pritihotapil na oddelek neoženjeni človek.

Skušal sem spoznati krájino, po kateri sva hodila. Po moji sodbi – imela sva grad na levici svoji – stopala sva po cesti, ki je nekdaj vodila proti imenitni naši Kurji vasi. Kakor sem se prepričal pozneje, bila so vélika vrata na ženski oddelek prav tam, kjer je tlačen rod, če je hotel iz Kurje vasi čez most v belo mesto, moral plačati drago mitnino leta 1900 po Kristusovem rojstvu.

»Kako imate vse to urejeno? Kdaj oddajate otroke posameznim oddelkom?«

»Vse to,« odgovori mi strežnik in profesor, »vse to je urejeno preizvrstno. Kadar je otroku pet let, vzamejo ga roditeljem in ga oddadó po spolu, bodisi na neoženjeni, bodisi na neomoženi oddelek.«

»In koliko časa ostane tam?«

»Dokler pri naboru ni potrjen v zakon.«

»In svojih roditeljev ne vidi nikdar več?«

»Dokler je na oddelku, ne. Roditelji so največkrat prav radostni, da izgubé breme iz hiše. V nas se težko služi vsakdanji kruh, in davek, ki ga plačujemo, da se vzdržujeta oddelka, velik je!«

Zdajci doideva tolpo, ki se, varovana po gologlavi straži, počasi pomiče po prašni cesti. Štela je kakšnih dvesto mladeničev in mož. Nekateri so bili že precej priletni, drugi pa še prav mladi, pravi bledoličniki, kakor da so ravnokar prebili dolg zapor in po dolgi dobi zopet prišli na čisti

zrak. Klavrno je stopala ta tolpa pred mano. Govorili niso, samo časih so z mogočno zvenečim glasom zapeli pretožno pesem: »Miserere, miserere.« Zdeli so se mi kakor pogrebci, ki nesó k pokopu svojega srca najdražje in najljubše bitje.

Postala sva nekaj časa, da so naju zopet prehiteli. Zaradi gostega prahu ni bilo môči hoditi ž njimi.

»Kdo so ti nesrečniki?« vprašam spremljevalca. »Izvestno hudodelniki, katerim so prisojene ostre kazni, morda celó zločinci, ki odhajajo v pregnanstvo v puščavo Saharo? Čemu pojó miserere, in čemu jim tiči groza na bledih obrazih? Govôri, prijatelj, in pojasni mi vse to!«

»To niso hudodelniki,« prične profesor z vseučilišča Svetega Simplicija, »in tudi ne obsojenci, katerim je nastopiti trdi pot v peščeno Saharo. To so mladeniči na poti k mesečnemu naboru, da bi jih potrdili za zakon.«

»Vsak mesec imate takšne nabore?«

»Vsak mesec. Oglasiti se sme vsakdo, komor je drago stopiti v sveti zakon. Komur je sreča mila, dobi prijetno družico, komur pa usoda ni prijateljica, naloži mu na rame staro in grdo devico, da mu greni življenje, kolikor more.«

»In čemu pojó miserere?«

»Kako naj se ti izrazim? Zakon je tudi pri vas v Sibiriji negotova stvar, prav kakor bi se človek napotil v slabotnem čolniču na morje, kjer ga čakajo viharji. Ni li res tako?«

»Pametno govoriš! Tudi pri nas v Sibiriji so združeni zakoni z viharji.«

»Vidiš torej! In tako je bilo vedno in drugače nikdar ne bode. Se li sedaj še čudiš, da pojó ti ljudje miserere, kadar korakajo k naboru?«

»Ne čudim se!«

»Toda letos imajo ti mladeniči še drug vzrok, da niso preradostni na poti, kjer sva jih ravno došla.«

»Odkrij mi ta vzrok.«

»Letos je sploh slabo leto. Preveč se jih je oddalo v župnišča in kaplanije. Tja so vzeli najmlajše in najlepše, tu pa so ostale starikave in pegaste, ki človeku nikakor ne morejo ogreti srca.«

»Kako naj te umejem?«

»Potrpi! Vse ti odkrijem. Mlada in krasna ženska ima na svetu več prilike, da zagazi v pregreho nego ona, ki je priletna, in kateri ne cvetó rože na licih. Ali ni to res?«

»Popolnoma res!«

»Kolikor lepša je ženska, tem več ima izkušnjav. Taki ženski se mora vzeti vsaka prilika in odkazati ji je mesto, kamor ne sezajo valovi pregrešnega vsakdanjega življenja. In kje bi bila varnejša nego v hiši, kjer ni prepira, ne jeze, ne strasti?«

»Imate li obilo takih hiš?«

»Imamo jih! To so naša župnišča, kaplanije naše. Vse te svete hiše ne morejo biti brez postrežne in delavne ženske roke!«

»Izvestno ne!«

»Zato so razlagalci svetih knjig blaženega Antona od Kala naposled izvedli, da pristoji župniščem in kaplanijam, kjer vladajo gospodje ›strožje observancije‹, prednost pri naboru za

zakon, tako da si smejo postrežnice in kuharice izbirati izmed devic, prihajajočih na nábor. Ali ni to modro?«

»Premodro!«

»Mnogo pregreh se prepreči tako. Toda letos, kakor sem ti že pravil, bilo je dôkaj služb izpraznjenih, in zato so župnišča in kaplanije pri mesečnih naborih prav pridno asentirale zase, seveda na škodo moškemu spolu, v kolikor se je udeleževal naborov!«

Po teh pojasnilih sva dospela do mesta, kjer je visoko ozidje obkrožalo širen prostor. Spomini iz devetnajstega stoletja so mi govorili, da so se na tem mestu razprostirale nekdaj zelene naše »Prule«. Bile so sedaj obzidane okrog in okrog, in izza ozidja je šumelo, kadar šume bučele v panju.

»Kaj se godi za tem zidom?« vprašam spremljevalca.

»Tukaj je naborni prostor!« odgovori mi profesor. »Oglejva si nábor! Poučen prizor je, in ko se vrneš v sibirsko svojo domovino, vzpodbujaj sodržavljane, naj nas posnemajo! Dovolitev za vstop se nama itak ne more kratiti.«

Pri nizkih vratih je stražilo nekaj gologlavcev. Tisti debeli poročnik, s katerim sem se bil seznanil že prvi dan v mestnem ozidju, veleval je danes na tem mestu. Moj strežnik se izkaže s policijsko privolitvijo, in ko poročniku še posebe plačam deset lir, smem vstopiti.

Po prostoru, odločenem naboru, mrgolela je množica, vendar so bili možje strogo ločeni od žena. Poslednje so nadzirale redovnice, katerih po obleki nisem mogel spoznati. Bog ve, kakov red je bil to, ker so se ženski redovi tedaj tako pomnožili, da jih je bilo samo v Emoni nad tristo. Moštvó pa je nadziral naš gologlavi poročnik, ki je časih stopil tudi med ženstvó, kjer je s strokovnjaškim očesom pregledoval blago, tisti dan postavljeno na trg.

S strežnikom stopim mirno na stran, pričakujé, kakóv bode ta zanimivi nábor. Takoj opazim, da je ženstvá mnogo več od moštvá. Malo je bilo krasnih obrazov in res so bila župnišča in kaplanije to leto posnele vso smetano zase. Vendar so bile izvečine mlade in čvrste, in samo po nekod je stala v vrsti devica, ki je že mnogokrat propadla pri naborih in sedaj že omagovala pod obilimi leti. Te stare device so stale povešenih oči sramežljivo v vrsti, ali v srcu so iskreno molile, da bi vsaj danes ne propadle pri usodnem naboru.

»Morda pričnemo, soror Evlalija?« vpraša poročnik. »Iz župnišč in kaplanij ne pride nikdo, saj je že potekel čas, v katerem nam je bilo čakati teh gospodov. Danes itak ne bode nikogar, saj nimajo kaj vzeti. Pričniva torej, soror Evlalija!«

»Pa pričniva, pater poročnik!« odgovori redovnica. »Tudi jaz menim, da ne bode nikogar.«

Že hoče pater poročnik ukazati, naj se naborniki in nabornice postavijo v dolgi vrsti, in že hoče izreči, da je potekel čas, v katerem so smela župnišča in kaplanije rabiti pravico svojo, kar potisne župnik z Vrhnike skozi vhodna vratca potni svoj obraz, rekoč: »Za Bóga, vendar še niste pričeli? Malone bi bil zamudil to priliko!«

Obstane sredi tolpe in si briše čelo z velikim modrim robcem.

»Oj, pater poročnik, pozdravljam te! In tebe soror Evlalija, tudi! Ali sta zdrava? Veseli me, veseli! Začeli pa vendar še niste?

»Nismo!« odgovori soror Evlalija.

»Dobro! Kako li sem hitel! Kar studenci lijó od mene!« In zopet si otira z modrim robcem potno lice.

X

»Kako je kaj, soror Evlalija? In tebi, poročnik?«

Kakor vidite, imela je Vrhnika tudi v tisti dobi zgovornega župnika. Niti odgovora ni pričakoval.

»Dobro, kakor vidim. Mene, soror Evlalija, mene pa je zadela huda nesreča. Kar obupal bi, žalosten sem, da nič takega.«

»Kakšna nesreča?« vpraša poročnik radoveden. »O tebi nismo čuli ničesar zadnje dni.«

»Velika nesreča!« odgovori župnik. »Stara moja Jera mi je umrla. Moj Bog! V najboljših letih je še bila, pa so ji nogé otekle in zadnji petek sem jo pokopal!«

»Jera je umrla!« izpregovori redovnica sočutno. »Pomilujem te!«

»Hvala ti!« Ali si danes kaj čednega privedla semkaj? Kaj praviš ti, poročnik, ki imaš strokovnjaško oko?«

»Oglej si zbrano ženstvo in izbiraj! Takšna je pravica tvoja!« odgovori pater častnik čmerno.

»Potrebujem je res, vérujte mi! Ona mi je umrla, in hiša je velika! – Kako pa je z najnovejšim presvetlim dekretom, hi, hi?«

»Ali nisi bil pri avdienciji?«

»Žal, prišel nisem za časa!« jezi se župnik. »Konjička sta mi opešala, in prisopihal sem v Ljubljano, ko je bila že vsa ceremonija završena! No, povedalo se mi je od strani, da se nekaj kisa. Deo gratias, da sta mi opešala konjička!«

Vtem se je ženstvó postavilo v dolgo vrsto, in župnik z Vrhnike je hodil ob tej vrsti. Pregledoval je obraz za obrazom, neprestano govoreč: »Kako vam je, dekletca? Ali rade molite, ali rade častite Boga? Hej, soror Evlalija, kaj mi svetuješ? Ti me poznaš! Katera bi mi bila prava gospodinja, hej?«

»Soror Evlalija, mene priporôči!« Tako se jih oglasi nad trideset, govoreč vse obenem. Ščebljanja ni ne konca ne kraja; do malega vsaka bi šla rada za gospodinjo na Vrhniki.

»Veseli me,« sladká se župnik, »da me imate rade! Le počasi, da vas nekoliko pregledam, nekoliko preiščem! No, pa ti kaj zini, pater poročniki! Ti si veščak v takih stvareh.«

»Izberi si jo, kakor ti drago,« zagodrnja pater poročnik, »toda izberi si jo hitro! Saj vidiš, da se mudi! In kdaj naj se potem doženi nábor? Ali naj tičim do pozne noči tukaj zaradi tebe, ki si prišel tako pozno? Podvizaj se!«

»Ne huduj se no, pater poročnik! Pojdeva pa nato v škofijsko gostilno, in plačam ti, česar ti poželi srce.«

Tako tolaži župnik tolstega patra poročnika. Sklonil se je k njemu in mu zašepnil: »Ne bodi takšen, ne bodi! Saj vidiš, da mi je težko izbirati. Ničesar posebnega nimate pod roko danes! Hudika, da je res! Hehe!«

Po dolgem preiskovanju in premišljanju odloči se vrhniški župnik za devico, ki je bila po moji sodbi, izvirajoči iz devetnajstega stoletja, brez dvojbe najboljša, kar jih je bilo dobiti na današnjem naboru. Polnolična in lepo rasla, cvetela je v zorni mladosti, tako da ni čuda, ako je oko častitega gospoda »strožje observancije« naposled zadovoljno obtičalo na nje licu.

»Ta bodi gospodinja na Vrhniki!« vzklikne župnik radostno. »Soror Evlalija, zapiši v svojo knjigo, da si jo danes izberem na podlagi svoje svoboščine! Kako ti je ime?«

»Ambrozija!« vzdihne izbrana devica, ki je v tem prav močno obledela.

X

»Ambrozija!« razveseli se gospod z Vrhnike. »Da bi mi neprestano kuhala zgolj ambrozijo v vrhniški moji kuhinji! To ime mi bodi dobrega pomena! Soror Evlalija, piši, piši!«

Soror Evlalija stopi k mizi, kjer leži debela knjiga. V njo hoče zapisati, da si je župnik vrhniški izbral Ambrozijo za gospodinjo svojo. Da se je to zapisalo v knjigo, bila je Ambrozija za današnji nábor izgubljena, in nikdo bi je ne smel več zahtevati v sveti zakon.

»Je li komu znan kakov zadržek?« zahohnja pater poročnik. »Kdor ve za takšen zadržek, spričo katerega ni smeti zapisati tega, kar hoče zapisati soror Evlalija, ta ga povej! Ne dolgo, in prepozno bode! Tebi, župnik, pa čestitam; dobro gospodinjo dobiš v kuhinjo! Meni in sestri Evlaliji plačaj po pet lir! To so stare naborske pristojbine! Kaj je z zadržkom!«

»Kaj bode z zadržkom!« odgovori župnik in že išče po širokem žepu svojih deset lir, da bi ž njimi poravnal staro nabornino. »Kakšen zadržek – hudika, kje pa imam denar? – Kdo naj pove zadržek, ko vidim dekle šele danes prvič? Piši Evlalija, piši! Potem pa spravita denar, in v najlepšem redu je vse, akotudi vama odkritosrčno povem, da je nabornina preklicano visoka!«

»Jaz poznam zadržek!« izpregovori nekdo v množici. »Nič se ne zapiše v knjigo, to vam rečem!«

»Kdo govori tako?« vpraša pater poročnik ostro. Mož se je že bal za svojih pet lir.

»Jaz govorim tako!«

Iz moških nabornikov se pririje bledoličen mladenič pred gospoda vrhniškega in se oblastno postavi predenj.

»V knjigo se ne zapiše nič!«

»Kdo si?« vpraša pater poročnik.

»Kovač Miha sem,« odgovori vprašanec, »in svojo kovačnico imam tik ozidja ženskega oddelka!«

»Kakšen je óni tvoj zadržek?« oglasi se župnik skrbno.

»Trden, prav kakor bi ga prikoval z železom!« Tako odreže kovač.

»Govôri,« zadere se nanj pater poročnik, »in Bog ti bodi milostiv, ako lažeš!«

»Čemu bi lagala, ko vendar nisem počenjal ničesar pregrešnega?«

»Govôri torej!«

»Kovačnico imam tik ozidja ženskega oddelka. Tam kujem. Ambrozija pa je zahajala na ozidje, in časih sva se gledala. Prijala mi je devica, in srce moje se je veselilo nje lepote.«

»Ako ni drugega, to ni nič!« oddahne se gospod z Vrhnike.

»Ugajala mi je devica, vendar tudi jaz sem ji bil po volji!«

»Vse premalo!«

»Obetala sva si zakon,« dostavi kovač, »in sicer obetala prav resno!«

»Vedno še premalo!«

»Tik ozidja je moja kovačnica, in tik kovačnice rase stara češplja. Po tem drevesu sem splezal v temi noči na ozidje. Čemu tudi ne, ker sva si resno obetala zakon?«

Župnik z Vrhnike si mane roke jako nemiren.

»Zakon obetala, resno obetala,« zajeca končno, »to še vedno ni nič!«

X

»Nekaj je že! Glede na resni obet sva se vdala po propisih blaženega Antona od Kala ljubezni, ki je dovoljena samo v zakonu ali pa tedaj, kadar se je zakon resno obetal. Ravnala sva se strogo po propisih blaženega Antona od Kala, in sedaj menim, da je dekle moje. Taka je resnica, in vsak hip jo potrdim s prisego!«

»Ambrozija,« vpraša soror Evlalija, »ali govori ta mladenič resnico?«

»Resnico!« zaihti Ambrozija in se spusti v rahel jok.

»Torej moramo po propisih blaženega Antona od Kala dekle prisoditi kovaču Mihi,« dostavi poročnik, »in ti, župnik, izberi si drugo!«

»Izberi si jo ti!« zatogoti se župnik, »med takšno starino naj bi izbiral! Rajši nič.«

Obriše si z modrim robcem potno čelo, potem pa odkoraka hudo jezen, pustivši vse druge device silno razvnete, ker tudi leta 4000 po Kristusovem rojstvu niti ena devica ni hotela biti stara!

»Kaj, starina?« ščokotale so vse obenem. »Boga hvali, ako sploh dobiš žensko, ki ti pojde pod streho! Kaj pa meniš, da si, ako si župnik na Vrhniki? Glejte no! Starina starina!«

Gospod z Vrhnike se podviza prav močno, da izgine pri vstopnih vratih, zakaj resnično se mu je bati, da bi mu ves nábor ženskega spola z nohti ne razpraskal rdečega obraza. Tako se je osvetlila teorija blaženega Antona od Kala na vrhniškem župniku!

Sedaj se prične nábor. Soror Evlalija naznani, da je izpraznjenih šest zakonskih mest, ki se bodo znova spolnila na današnjem naboru.

»Kako naj umejem to?« vprašam svojega slugo.

»V naši državi,« odgovori mi, »urejeno je vse izborno. Pri nas imajo zakonci poseben oddelek, takisto imajo vdovci in tudi vdove svoj poseben oddelek. Ako si vdovec, iti moraš takoj iz bivališča na oddelku zakoncev in se preseliti na oddelek vdovcev. Ali ni to pametno?«

»Gotovo!«

»Ondi si zopet med zgolj vdovci, in ni ti prilike, da bi grešil. Ali ni to premodro?«

»Premodro!«

»Tako se nekaj zakonskih mest izprazni mesec za mesecem, in nábore imamo mesec za mesecem!«

»Kako se vršé ti nabóri?«

»Vsak nabórnik in takisto vsaka nabórnica ima svojo številko. Danes izžrebajo šest moških in šest ženskih številk. Zanje potem vadljajo. Ali bi počakala? Takoj se prične srečkanje.«

»Jasno mi je vse! Čemu bi čakal srečkanja? Pojdiva rajši na ženski oddelek!«

»Tudi dobro! Saj itak ne utegneva dosti. Vidiš, tako je pri nas urejeno vse izvrstno, in malo je mest, kjer bi se greševalo tako malo kakor v naši Emoni!«

Nato odrineva na ženski oddelek.

XI

Da, ondi, kjer se je nekdaj raztezala slavna naša Kurja vas, tam je bil tiste dni vhod na imenitni ženski oddelek. Visoko ozidje je kipelo pred mano proti nebu, in velikanska vrata so se šopirila v tem ozidju, nekako tam, kjer so nekdaj trdosrčni služabniki trdosrčne države iztiskavali mitnino ubožnemu kmetiču iz lačnega žepa!

Mogočni stebri od marmorja in granita so obkrožali vrata; le-tá pa so bila lita od težkega brona, in mnogo krasnih podob se je kazalo na njih. Na obokanem okviru, ki se je krožil vrhu vrat, opazil sem orodje, nekako podobno šlemu, kakor so jih svoje dni nosili vitezi, ko so napadali trgovce in strežne njih hlapce. Bil je ta orjaški šlem pozlačen, da se je svetil daleč tja v barjanski svet.

»Kaj pomeni viteški ta šlem?« vprašam spremljevalca.

»Za Bóga, to ni šlem, to je vendar tista vsemu olikanemu svetu znana tezalnica, katero je izumil blaženi Anton od Kala!«

»Ali jo naše ženstvó še nosi?«

»Potrebno bi bilo; ali sveta navada je vendar nekoliko ponehala, odkar je umrl nadškof Jacobus LII.«

»Kako to?«

»Da ti govorim resnico: Sedanji nadškof ima sestro, kneginjo Marijo. Le-tá je odločno nasprotovala sveti tezalnici, in nadškof Martinus je premehak, da bi se upiral rodni sestri svoji. Mlajše ženstvó pa je itak potegnilo ž njo, tako da ima dandanes tezalnica blaženega Antona prav slabe čase!«

»Ali jo še nosijo?«

»Ponekod vsekakor še dobiva staro devico, ki je prepadla pri vseh naborih, tako da ji sedaj zgolj zavist goni jezik, kakor goni voda málinsko kolo!«

»In te nosijo tezalnico?«

»Da, da, iz vzroka javne varnosti! Vendar so še druge, ki so ustanovile tako imenovani deseti red blaženega Antona od Kala in so se sveto obljubile, da bodo svetniku svojemu na čast neprestano nosile njega tezalnico.«

»Ali so to mlada dekleta?«

»Vse priletno, vse póstarno! Skrivoma ti bodi rečeno, moč blaženega Antona od Kala nekaj peša, odkar je umrl blaženi Jacobus LII.«

»Kako to?«

»Vzbudila se je sekta, ki dokazuje, da je blaženi Jacobus LII. prav tiste cene kakor blaženi Anton od Kala.«

»In sedaj se prepirajo eni za tega, drugi za ónega?«

»Istina!«

»Nasledek temu pa je, da peša češčenje tako blaženemu Jakobu LII. kakor blaženemu Antonu od Kala?«

»Tako je!«

Prekoračiva most čez Ljubljanico. Pri vratih se izkaževa s pismeno privolitvijo in plačava stari nuni, prezebajoči pri samotni mizi, vstopnino štirideset lir. Prestopiva prag velikanskih vrag. Zdajci stojiva pred poslopjem kohorte starih devic! Odlikovala jih je res prav zrela starost, in videl sem obraze, kakršne je mogel gospod Bog ustvariti le v togoti svoji! Sive kite so imele vrhu glave spletene v nekakšen turban, kar je dajalo grdim obrazom vtisek še večje grdobe! Hodile so bosé in gologlave. Edina oprava jim je bila nekakšna rdeča samostanska halja, oborožene pa so bile z dolgimi sulicami in kratkimi meči za pasom.

Vsa kohorta je bila tisto popoldne pokonci. Na širnem prostoru med svojimi vojašnicami so si bile napravile taborišče. Zapalile so trideset ognjev, nad katerimi so na drogovih viseli velikanski kotli.

»Kaj se kuha v kotlih?« vprašam svojega slugo.

»Arabska kava!«

»Kaj? To imate še tudi na zemlji?« začudim se.

»Glavna menaža je pri kohorti! Sicer pa ti svetujem, amice, da odstopiva. Poskusiva se tihotapski umakniti, zakaj vidi se mi, da je kohorta razljučena.«

»Čemu neki?«

»To zveva takoj! Samo za tisto grmičje stopiva!«

Skrijeva se za grmičje. Dvajset korakov od naju pali se prvi ogenj. Kakih petnajst glav ženske soldateske sedi okrog njega. Dolge sulice so naslonile na bližnjo steno, mečev pa niso odložile. Tu in tam ga katera potegne iz nožnice in vihti po zraku. Nekatere nosijo loncu podobno orodje na glavi, da jim je zakrit ves obraz.

»Čemu imajo te lonce?«

»Na vse svetnike, ali še sedaj ne poznaš tega orodja? Blaženega Antona od Kala tezalnica je! Te s tezalnico so najhujše izmed njih. Neprestano jih razjeda notranji srd, ker bi rade govorile, toda ne smejo ziniti spričo slovesne obljube!«

»Poslušajva, o čem govoré!«

»Najbolje bode, ako odrineva! Ti ne veš, kakšne so, kadar besné!«

»Čemu bi besnele ravno danes? Poslušajva!«

»Volja tvoja mi je ukaz!«

Živahno se razgovarjajo.

»No,« togoti se soror Kordula – tako jo kličejo druge – »ali je obsezal ta dekret kaj pregrešnega? Ako ga je nadškof izdal, čemu ga je zopet preklical?«

»Ali ni že zakon zapovedan v svetih knjigah?« oglasi se druga – klicale so to tovarišice za soror Teodoro – »in kaj bi bilo to posebnega, ako bi se ženili tisti, ki imajo največ dohodka?«

»Prav tisti,« – izpregovori tretja – dejale so ji soror Fortunata – »prav tisti, ki ima kaj dohodka, naj se ženi, da žena ne bode stradala! Najpametnejši dekret je bil, kar jih je izdal nadškof emonski!«

»Kaj bode takšen nadškof,« – izpregovori četrta – soror Andrea – »kaj nam hoče takšen star človek? In ali mu podpiramo prestol zato, da nas vodi za nos, da nam vzbuja up, katerega nam precej zopet zaduši?«

»Kdo je rešil državo,« vpraša soror Kordula ponosno, »ko se je uprl vikarij Luka?«

»Kdo drug nego naša kohorta!« odreže se soror Teodora prav ponosno. »In sedaj se nam tako plačuje?«

»Koliko prezebamo, koliko prestradamo! Kaj imamo lepega na svetu, kaj dobrega? Ničesar!«

Tako kričé vse. Tiste pa, ki zaradi tezalnice blaženega Antona od Kala ne smejo govoriti, dvigajo od slepega srda pesti proti nebu, ali pa vihté gole meče po zraku.

»Za Porodnico božjo,« zaječi profesor z vseučilišča Svetega Simplicija, »ako naju sedaj opazijo, ubijejo naju!«

Ko se nekoliko potolažijo, vpraša soror Teodora: »Kako je prišlo vse to?«

»Takoj vam razjasnim vse!« prične soror Kordula. »Iz pravega vira sem zajela resnico. Povedal mi jo je prijatelj, nadvikarij Gregorij! Danes zjutraj sva še govorila o tem.«

»Gôvori, gôvori!« hité vse. Ta poziv privabi mnogo poslušalk od sosednjih ognjev. Vse se gnetó okrog sestre Kordule, ki pripoveduje takole: »Da, nadvikarij Gregorij mi je povedal vse! Da imamo njega in nadškofa, potem bi se dalo živeti!«

»Vikarij Gregorij bodi nam nadškof!« kričé nekatere. »Kdo naj se nam ustavi, ako hočemo me tako?«

»Poslušajte me,« kriči soror Kordula, »poslušajte me, tovarišice in device! Potem sodite!«

»Govôri!«

»Nadškof Martinus ponoči ni mogel spati; morila ga je starost. Ko ga obide spanje, prikaže se mu blaženi Anton od Kala v nebeški svetlobi. Svetnik sam mu je pokazal zlato ploščo, kjer je bil doslovno zapisan dekret, katerega je izdal drugi dan nadškof Martinus!«

»Ali čujete,« zakriči razdražena tolpa, »svetnik sam!«

»Svetnik sam,« nadaljuje Kordula, »in zato in zato je bil dekret izraz božje volje same, bil je dejanje, kakršno prija Bogu samemu!«

»Čemu ga je preklical nadškof Martinus?« zatogoti se soror Fortunata.

»Čemu?« hočejo vedeti vse.

»To se je zgodilo takole: V mesto se je priklatil tujec, Bog ve, kako. Gologlavi vojak, ki je v pozni noči stražil na mestnem ozidju, pripoveduje, da je uzrl Belcebuba samega, ko je kakor goreča metla krožil nad mestom in se potem spustil vanje, kjer je odložil tistega tujca. Drugi zopet pripovedujejo, da se je satan v podobi učitelja z vseučilišča Svetega Simplicija priplazil v mesto in s seboj privedel tistega tujca. Bodisi kakorkoli, gotovo je, da tiči satan vmes!«

»Kaj je počenjal tujec nato?« vpraša soror Andrea s tankim glasom.

»Priplazil se je v sveto palačo našega nadškofa in ga premotil – kako bi bilo to sicer mogoče, da ne tiči vmes gospodar pekla s kopitom svojim? – premotil ga je, da mu je odprl uho. Da, nadškof Martinus je odprl peklenskemu tujcu uho, in le-tá ga je s sladko besedo pregovoril, da je preklical blagonosni dekret!«

»Nezaslišano! To vpije v nebo! Oj, da bi nam sveti Bog dal v pest tega tujca!« vzklikne soror Teodora. »Na drobne kosce ga razsekamo, hudobnika, ki nam je zavédel nadškofa Martina!«

Bliskoma potegnejo svetle meče in prisezajo, da me razsekajo na drobne kosce, ako me dobé v pest.

»Na večne bogove!« zastoka profesor ob meni. »V lepi pasti tičiva! Ko bi le mogel natihoma odriniti s tega kraja! Kar zemlja mi tli pod nogami!«

»Tiho!«

»Ali naj sedaj vse to prebijemo molče?« prične sestra Kordula iznova. »Sodba moja je ta, da ne, stokrat ne!«

»Ne, ne!« zakriči vsa kohorta.

Tedaj se razvname po mestu čuden hrup. Čuje se iz dalje krik in vrišč, kakor da vpijejo brezštevilne množice. Vmes zabučé zvonovi iz vseh zvonikov obširne Emone, in z mestnega ozidja zagrmé topovi.

»Kaj pomeni vse to?« vprašuje ženska soldateska začudena.

»Streljajo! Kričé! In me spimo tukaj!«

V tistem hipu prisopiha na plan pri visokih vratih naš stari znanec, pater poročnik pri gologlavi straži. Prah mu je obsul obleko, in znoj mu zaliva tolsti obraz. V roki vihti golo sabljo, na katero si je priveza bel robec. Pri tolpi obstane in se v prvem trenutku brezuspešno trudi, da bi iztisnil besedico iz zaprašenega grla.

»Kakšne novice nam prinašaš, pater poročnik?« vpraša sestra Teodora. »Kdo kriči po mestu, in čemu pokate s topovi raz ozidje?«

»Tovarišice, device,« zasope poročnik, »dovolite, da se oddahnem! Poslanec sem polka gologlave telesne straže.«

»Kaj nam poročiš?«

»Nekoliko duška, nekoliko duška, sicer me zaduši!«

»Mirujmo! Ali glej, da se skoro oddahneš!« Tako reče soror Kordula.

»Čuli ste,« povzame poročnik, »o najnovejšem dekretu nadškofa Martina. Ali ste ve za ta dekret, tovarišice device?«

»Smo, z dušo in srcem!« To je enoglasni odgovor.

»Tudi mi smo za dekret. Zato se je uprl gologlavi polk, in sedaj je občа vstaja po mestu.«

»Kako je s prošti in kanoniki?« vpraša ženska, ki je doslej nosila blaženega Antona od Kala tezalnico na glavi. Zdajci jo potegne z obličja in jo trešči pod kotel v ogenj, rekoč: »Odslej ne nosim več tega lonca! Vas pa vprašam, kako je s kanoniki in prošti?«

»Nadškof Martinus,« odgovori pater poročnik, »zavleči je velel kanonike in prošte v temnico, kjer so jih ovili z železjem. Ali naš polk je udaril v ječo in siloma oprostil vse!«

»Bene, valde bene!« pritrjuje kohorta.

»Kako je z nadškofom Martinom?« oglasi se sestra Fortunata. »Naj li ta stari človek še vedno prespi svoje dneve na škofovskem prestolu?«

»Siloma smo mu vzel vlado,« odgovori oče poročnik, »in prav sedaj so se zbrani proštje in kanoniki v slovesnem izprevodu – njim bučé zvonovi in grmé topovi – napotili v katedralo, da si izvolijo novega nadškofa. Nadškofa Martina pa smo pahnili v ječo in ga vkovali v železje, da se mu godi tako, kakor je želel drugim.«

»Bene, valde bene!«

»Ve se torej pridružite vstaji?«

»Z dušo in srcem!« odgovori v imenu vseh žensk sestra Kordula. »Ali glejte, tukaj dohaja nadvikarij Gregorij!«

Res je prihitel ta služabnik božji proti zbrani kohorti in klical že iz dalje: »Tovarišice in device! Pomagajte nam! Tisti satanski tujec tiči med vami! Z dovolitvijo ordinariata se je pritihotapil na vaš oddelek in moji vohuni mi poročajo, da še ni šel iz ozidja vašega. Primite ga in izročite ga sveti pravici!«

»Smrt mu bodi!« kakor hijene hité k sulicam in neprestano kričé po življenju mojem. Tedaj si hoče učitelj Svetega Simplicija pomagati iz zágate in kakor zajec, ko začuti pse v logu, ukradel bi se rad iz nevarnega mesta. Molče se splazi od mene in na vso moč beži proti vratom. To mu je bila poguba! Ugledalo ga je oko sestre Kordule: »Glejte ga, tam beži!«

In uderó za njim in mečejo nanj ostre svoje sulice, da je takoj obsut s smrtnimi ranami. Zadelo ga je orožje v pleče; od bolečine raztegne roke, potem se zgrudi z obrazom v prah, kjer obleži v krvi in milo ječi.

»Ta ni pravi!« izpregovori nadvikarij. »Vendar tudi ni škoda, da umre!«

»Umiram,« vzdihuje profesor, »in najhuje mi je, da umiram lačen!«

Tako žalostno mi je poginil edini prijatelj, katerega sem si pridobil v drugem svojem življenju!

Opazivšemu krutost razburjene tolpe, vzbudi se mi ljubezen do življenja po vsem telesu. Bil sem samo umrjoč človek, akotudi sem že nekoliko poznal skrivnosti božje večnosti! Takšen strah me obide, da mi zastane sleherna kaplja krvi, da se mi ježé lasje in da mi zdajci čelo oblije mrzli pot. Pobegniti in rešiti se, ti je edina misel, ki se še more poroditi v trpeči duši moji. Kakor plaha srna pobegnem po beli stezi navpik. Ne oziram se niti na desno niti na levo; neprestano hitim dalje, da malone čujem glasni trepet plahega svojega srca. Za sabo slišim rjovenje besnih žensk, slišim tudi nadvikarija Gregorija, ki opominja razljučeno tolpo, da me ne sme umoriti, ker bi bilo škoda, ako bi se polagoma ne spekel in ne sežgal na goreči grmadi …

Že mi omagujejo moči, že se mi delajo črne lise pred pogledom, in že mi grozen obup oklepa dušo, ko dospem do kraja, kjer se iz zelenja blešči zlata ograja. Za ograjo med zelenjem pa stoji krasna vila, kjer je z zlatimi črkami zapisano: Hiša kneginje Marije.

»Kneginja Marija!« Tukaj se mi nudi rešitev! Bliskoma splezam preko ograje in begam po vrtnih gredicah proti malemu poslopju, katerega okna se leskečejo v jesenskem soncu. Pribežim do vhoda in po marmornih stopnicah me podita strah in groza. Hipoma sem pri nji v krasni nji sobi, kamor je prepovedano vstopiti moškemu spolu. Zamišljeno sedi, sanjajoč v jesensko nebo.

»Kneginja Marija,« vzkliknem in omahnem na svetli tlak pred njo, »kneginja Marija, reši me!«

»Ti si tujec!« reče mi rahlo. »Pri tebi je bila ravnokar duša moja! Vem, da je pregrešno, ali misli moje so neprestano ob tebi!«

Nebeška ljubezen ji zasije iz oči; skloni se k meni in mi položi mehko roko na glavo.

XI

»To menim, da je ljubezen!« šepeče sama v sebi. Meni pa je sreča zatopila srce, da sem pozabil vsega, da sem pozabil celo nadvikarija Gregorija, kateri mi je s tulečo tolpo stregel po življenju. Dvignem se; od sreče se zliva oko v oko. Bil je trenutek ljubezni; bil je najslajši hip, kar sem jih prebil po drugi svoji ustvaritvi!

»Evo nam ptiča v kletki!« zagrohoče se nadvikarij. Svojemu ženstvu na čelu je prilomastil v sobo in sedaj preži kakor jastreb pri vhodu.

»Kneginja Marija, tudi dnevi tvoje ošabnosti so minili!« izpregovori nadvikarij. »Nadškof Martinus je v ječi, in ti pojdeš z njim. Vklenite oba!«

Stare hetere planejo v sobo in naju jako spretno vklenejo v težko železje. Ponosno je vpričo te svojati trpela kneginja Marija tožno svojo usodo in niti besedice ni odgovorila na zbadanje starih žensk.

»Sedaj ju odvedite v temnico!« zapove nadvikarij. »Čakajte še nekoliko!«

Ugledal je zdajci težki moj pas, iz katerega sem doslej zalagal troške dragega bivanja v beli Emoni.

»To se mora ohraniti v pravih rokah!« pravi Gregorij in od veselja se mu razširi tolsti obraz. Rekši stopi k meni in mi svojeročno odpaše denarnik. Roka mu omahne pod težo mojega pasu.

»Služabniki satanovi imajo dosti denarja! Haha!«

Smeje se, da sem mu kar trese trebušček.

»Poglejmo si to zlato! Odslej bodi Bógu na čast!« Séde k mizi, da bi nanjo izsul zveneče zlato. Zdajci odpre pas in ga iztrese, toda namesto zlata se usuje iz njega kup umazanega sirovca! Obraz nadvikarija Gregorija pa je bil v tistem trenutku čistega zlata vreden …

Hvala ti, Azrael! –

XII

Upor proti nadškofu Martinu se je posrečil. Slovesno so odstavili starega vladiko, in zbrani proštje in kanoniki so izvolili namesto njega – Bog ve, po kakih pritiskih – nadvikarija Gregorija. Prvi čin tega nadškofa je bil ta, da je ustanovil sveto inkvizicijo, ki naj bi sodila nas jetnike. Izpraševali so nas, pokladali nas v torturo in nas končno prepričali, da smo v zvezi s hudičem. Čuda torej ni, da so nam prisodili smrt na grmadi. Saj smo tudi pošteno zaslužili takovo smrt! –

Napočil je večer smrti. Debela megla je legla na emonsko polje in zakrivala velikansko grmado, katero so zgradili hlapci svete inkvizicije. Na tej grmadi sem pričakoval smrti, in z mano so jo pričakovali nadškof Martinus, kneginja Marija in kaplan Primož. Okrog in okrog po jesenskih njivah se je zbralo na tisoče radovednikov, ki so kurili svoje ognje in pri njih kuhali večerjo. Vse je bilo pomešano, moški in ženske, in vse je čakalo stežka, da bi se zanetila grmada, kjer bi poginili nasprotniki blaženega Antona od Kala!

Noč že lega po zemlji, ko se pripelje iz mesta nadškof Gregorij. In ž njim se pripelje deset proštov in štiristo kanonikov. Zasedejo vzvišene svoje prostore, in mladi nadškof takoj migne biričem, naj zapalijo grmado. Tako se zgodi. Obkroža nas dim, in v podobi plamena se zvija smrt okoli nas.

»Kneginja Marija,« izpregovorim družici svoji, »ne boj se umreti! Večnost je pravičnejša od zemlje!«

»S tabo umreti mi je sladko!«

Usmilil se nas je Gospodar svetá in poročil ukaz angelu svojemu. Azrael je tedaj zapustil sedež na sivem Himalaju, razvil peruti in se spustil v nižino. V podobi bliska je treščil na grmado sredi polja emonskega in nam rešil dušo iz trpečega telesa.

Rahlo nas je vzel v naróčaj in potem kakor vihar krenil med svetovi v večni eter. In dalje se je videla smešna in malenkostna zemlja kakor rdeča pičica, prav kakor atom, izgubljen med orjaki svetovi.

Krasni obraz se Azraelu raztaja od nebeške miline, ko me vpraša: »Je li želja tvoja, da se še kdaj vrneš na zeleno zemljo?

»Nikdar več!«

»Torej spite, dokler vas ne zbudi trobenta, da ste navzočni, ko bode Gospod sodil pravičnike in licemerce!«

Izpustil nas je in zadremali smo v večni temi, kakor zadremlje trudno dete v gorki postelji …

Vidimo pa se tedaj, ko pogine človeštvo apokaliptičnim jezdecem pod kopiti in ko pride Gospod v zarji svoji, da sodi pravičnike in – licemerce! –

VEČ KNJIG ZALOŽBE BIRD PUBLISHER

Tiskane knjige

- ZNANOST DIHA, William Walker Atkinson
- NAUKI ŠRI ŠIRDI SAI BABE, dr. Durai Arulneyam
- SKRIVNO ŽIVLJENJE ZEMLJE, Marko Pogačnik
- ŠIRDI SAI BABA IN OSTALI PRAVI UČITELJI, C. B. Satpathy
- KARMA JOGA, Svami Vivekananda
- DARILO ZDRAVEGA RAZMIŠLJANJA & BODI HVALEŽEN, Christian D. Larson
- ŽIVLJENJSKA ZGODBA ŠIRDI SAI BABE, Ammula Sambasiva Rao
- IZSANJATI SVOJ SVET V RESNIČNEGA, Jon Rasmussen
- POLIANA, Eleanor H. Porter

PDF in e-knjige v slovenskem jeziku

- MOČ ZEMLJE IN KRISTUSOVA NAVZOČNOST: PETI EVANGELIJ, Marko Pogačnik
- KO SE BOGINJA VRNE, Marko Pogačnik
- ZNANOST DIHA, William Walker Atkinson
- NAUKI ŠRI ŠIRDI SAI BABE, Dr. Durai Arulneyam
- SKRIVNOST KONCENTRACIJE, Theron Q. Dumont
- VEDNO SEM S TEBOJ, Lorraine Walshe - Ryan

PDF in e-knjige v angleškem jeziku

- THE GOSPEL OF SHRI SHIRDI SAI BABA: a holy spiritual path, dr. Durai Arulneyam
- SAI HARI KATHA: (bhaktisaramrit, bhaktileelamrit and santkathamrit), Dasganu Maharaj
- LIFE HISTORY OF SHIRDI SAI BABA, Ammula Sambasiva Rao
- THE INVISIBLE POWERS, Swami Bhakta Vishita
- SAI BABA: His Devine Glimpses, V. B. Kherr
- UNRAVELLING THE ENIGMA – Shirdi Sai Baba in the light of sufism, Marianne Warren Ph. D.
- SHIRDI SAI BABA AND OTHER PERFECT MASTERS, C. B. Satpathy
- HINDU MYTHOLOGY: vedic and puranic, W. J. Wilkins
- BABA MAY I ANSWER, C. B. Satpathy
- KARMA – YOGA, Swami Vivekananda
- SAI BABA`S 261 LEELAS: a treasure house of miracles, Swami Vivekananda
- I AM ALWAYS WITH YOU, Lorraine Walshe-Ryan
- KNOW YOUR MAGNETIC FIELD, William E. Gray
- KUNDALINI – THE MOTHER OF THE UNIVERSE, Rishi Singh Gherwal
- THE HUMAN AURA, Swami Panchadasi
- THE POWER OF CONCENTRATION, Theron Q. Dumont
- YOUR WORD IS YOUR WAND: a sequel to the game of life and how to play it, Florence Scovel Shinn
- REINCARNATION AND THE LAW OF KARMA, A study of the old-new world-doctrine of rebirth, and spiritual cause and effect,W. W. Atkinson
- THOUGHT FORCE IN BUSINESS AND EVERYDAY LIFE, W. W. Atkinson
- YOUR FORCES AND HOW TO USE THEM, Christian D. Larson
- THE GAME OF LIFE AND HOW TO PLAY IT, Florence Scovel Shinn
- THOUGHT VIBRATION, William Walker Atkinson

- SCIENCE OF BREATH, William Walker Atkinson
- THE PATHWAY OF ROSES, Christian D. Larson
- YOGA LESSONS FOR DEVELOPING SPIRITUAL CONSCIOUSNESS, A. P. Murkerji
- LITTLE WOMAN, Louisa May Alcott
- SRIMAD-BHAGAVAT-GITA, Swami Swarupananda
- THE INVISIBLE POWERS, Swami Bhakta Vishita (Hindoo Master)
- GIFT OF THE MIND CURE, Christian D. Larson
- BABA`S RINANUBANDH: leelas during his sojourn in Shirdi, Vinny Chitlury
- THE ART AND SCIENCE OF PERSONAL MAGNETISM, Theron Q. Dumont
- THE GOSPEL OF RAMAKRISHNA, Swami Abhedananda
- PSYCHIC HEALING, Yogi Ramacharaka
- SHRI SAI SATCHARITA: The life and teachings of Shirdi Sai Baba, Indira Kher
- THE PHILOSOPHY OF SPIRITUAL ACTIVITY, Rudolf Steiner
- THE GARUDA PURANA, Ernest Wood, S. V. Subrahmanyam
- YOGA VASHISHT OR HEAVEN FOUND, Rishi Singh Gherwal
- SELF-KNOWLEDGE: vedanta philosophy: (Atma - Jnana), Swami Abhedananda
- THE DRUID PATH, Marah Ellis Ryan
- THE YOGA SUTRAS OF PATANJALI: the book of spiritual man, Charles Johnston
- MASTERY OF FATE: you are the master of your fate, Christian Daa Larson
- JUST BE GLAD, Christian D. Larson
- IRISH DRUIDS AND OLD IRISH RELIGIONS, James Bonwick
- GIFT OF HOW TO STAY WELL, Christian D. Larson
- HOW TO BE A YOGI: Vedanta philosophy, Swami Abhedananda
- BRAHMA-KNOWLEDGE: An outline of the philosophy of the Vedanta:
  As set forth by the Upanishads and by S'ankara, Lionel David Barnett
- BABA`S VAANY: His sayings and teachings, Vinny Chitlury
- THE SECRET SCIENCE BEHIND MIRACLES, Max Freedom Long
- SHRI SAI BABA'S TEACHINGS AND PHILOSOPHY, M. B. Nimbalkar
- WHAT ALL THE WORLD'S A-SEEKING or The vital law of true life, true greatness, power, and happiness, Ralph Waldo Trine
- IN TUNE WITH THE INFINITE, Ralph Waldo Trine
- LIGHT ON THE PATH, Mabel Collins
- THE IDYLL OF THE WHITE LOTUS, Mabel Collins
- THROUGH THE GATES OF GOLD, Mabel Collins
- THE BUDDHA`S WAY OF VIRTUE
- THE DEVELOPMENT OF THE HUMAN AURA, Goran Tasić
- HOW THE MIND WORKS, Christian D. Larson
- HATHA YOGA, Yogi Ramacharaka
- GHANI YOGA, Yogi Ramacharaka
- THE BLOSSOM AND THE FRUIT, Mabel Collins
- SONGS OF KABIR, Rabinadranath Tagore
- THE INSTITUTE OF VISHNU, Julius Jolly

Več o knjigah si oglejte na spletni strani www.bird-publisher.com.